FRAGMENTS OF ROMAN SATIRE

MERRILL

1996

# FRAGMENTS OF ROMAN SATIRE

FROM

# ENNIUS TO APULEIUS

*SELECTED AND ARRANGED*

BY

ELMER TRUESDELL MERRILL
RICH PROFESSOR OF LATIN IN WESLEYAN UNIVERSITY

NEW YORK ·:· CINCINNATI ·:· CHICAGO
AMERICAN BOOK COMPANY

ROMAN SATIRE

W. P. I

# PREFACE

This book is printed especially for the convenience of those college instructors who offer courses of lectures and readings in the historical development of Roman Satire. Excellent editions of Horace, Persius, and Juvenal are ready at hand, and it is to these authors that the attention of students will doubtless be chiefly directed. But it is hoped that the survey of the rest of the field of Roman Satire, though in the more cursory way of supplementary reading, may be helped by the publication of an easily accessible and inexpensive text of the more available portions of the work of the authors here included. The selections have been made primarily for the purposes of literary rather than of linguistic or of antiquarian study, and the application of this principle has led to the exclusion of many fragments that are interesting from other points of view, and to the omission of extended comment.

As the limited plan of the book precludes prolegomena and the possibility of textual discussion, it has been judged best to print the text of the fragments as established in certain editions of accepted value. Accordingly Vahlen's

text (Leipzig, 1854) is followed for the fragments of Ennius, Müller's (Leipzig, 1872) for Lucilius, Riese's (Leipzig, 1865) for Varro, Buecheler's (Berlin, 1895) for Petronius, Seneca, and the *Testamentum Porcelli*, and Eyssenhardt's (Berlin, 1869) for Apuleius. But it has not been thought necessary in every instance to follow the order of the fragments of Ennius, Lucilius, and Varro in these editions, nor to reproduce the punctuation adopted by the respective editors.

E. T. M.

MIDDLETOWN, CONN., March, 1897.

# CONTENTS

# FRAGMENTS OF ROMAN SATIRE

## I. ENNIVS

### SATVRARVM RELIQVIAE

#### Liber I.

*From the warning picture of a high liver.*

1. malo hércle magno suó conuiuat síne modo.

Nonius 474. 22.

*'He gives twice who gives quickly.'*

2. dúm quicquid des célere — Nonius 510. 10.

#### Liber II.

*The frame of the universe.*

3. inde loci liquidas pilatasque aetheris oras
contemplor — Seru. in *Aen.* XII. 121.

*The warring of the atoms(?)*

4. †éstitant, occúrrunt, obstant, óbstringillant, óbigitant.

Nonius 147. 9.

#### Liber III.

SCIPIO

*A conversation opens between the poet and a reader.*

5. Enní poeta sálue, qui mortálibus
uersús propinas flámmeos medúllitus.

Nonius 33. 7; 139. 14.

*The poet replies humorously to a charge of bitterness.*

6. *numquám poetor nísi si podager . . .

Prisc. I. 417 K.

*He blames his false accusers.*

7. nam is nón bene tibi uúlt qui falso críminat.

Nonius 470. 13.

*The poet turns to his task, but confesses his inadequacy for it.*

8. [*Ἔννιος Ῥωμαῖος ποιητής· ὃν Αἰλιανὸς ἐπαινεῖν ἄξιόν φησι. Σκιπίωνα γὰρ ᾄδων καὶ ἐπὶ μέγα ἐξᾶραι τὸν ἄνδρα βουλόμενός φησι μόνον ἂν Ὅμηρον ἐπαξίους ἐπαίνους εἰπεῖν Σκιπίωνος· δῆλον δὲ ὡς ἐτεθήπει τοῦ ποιητοῦ τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τῶν μέτρων τὸ μεγαλεῖον καὶ ἀξιάγαστον.

Suidas s.u. Ἔννιος.]

*The army of Scipio reaches the neighborhood of the foe.*

9. quáque propter Hánnibalis cópias consíderat.

Gell. IV. 7.

*The opposing forces stand in battle array.*

10. sparsis hastis longis campus splendet et horret.

Macrob. VI. 4. 6; Seru. in *Aen.* XI. 601.

*All nature is hushed to watch the impending conflict.*

11. . . mundus caéli uastus cónstitit siléntio,
ét Neptunus saéuus undis ásperis pausám dedit.
sól equis itér repressit úngulis uolántibus:
cónstitere amnés perennes, árbores uentó uacant.

Macrob. VI. 2. 26.

*Scipio in a speech after his return to Rome refers to his victories.*

12. desine, Roma, tuos hostis . . .

* * *

13. nam tibi munimenta mei peperere labores

* * *

14. . . . testes sunt
lati campi quos gerit Africa terra politos.

Cic. *De Orat.* III. 167; *Fin.* II. 106; Nonius 66. 25.

*The poet concludes with a panegyric on his hero.*

15. *quam tantam statuam statuet populus Romanus
quamue columnam, quae teque et tua gesta loquatur!

Treb. Poll. *Claud.* 7.

## Liber IV.

16. . . . neque ille tríste
quaéritat sinápi neque caépe maestum . .

Macrob. VI. 5. 5; Seru. in *Geor.* I. 75.

## Liber VI.

*A voracious parasite is lectured.*

17. quippé sine cura laétus lautus cum áduenis
insértis malis, éxpedito brácchio
alacér, celsus, lupíno expectans ímpetu,
mox cum álterius ábliguriás bona,
quid cénses domino esse ánimi? pro diuúm fidem!
ille trístis cibum dum séruat, tu ridéns uoras.

Donat. in *Phor.* II. 2. 25.

## EX INCERTIS SATVRARVM LIBRIS

*A play on words.*

18. nám qui lepidé postulat álterum frustrári,
quóm frustrast, frústra illum dícit frustra ésse.
nám qui se frústrari quém frustras séntit,
quí frustratúr frustrast, si ílle non est frústra.

Gell. XVIII. 2. 7.

*The poet expresses his contempt for carping critics.*

19. meum nón est ac si mé canis memórderit.

Gell. VI. 9. 2; Nonius 140. 25.

20. [sed formas quoque fingimus saepe, ut Famam Vergilius, ut Voluptatem ac Virtutem (quem ad modum a Xenophonte traditur) Prodicus, ut Mortem ac Vitam, quas contendentes in satura tradit Ennius.

Quint. IX. 2. 36 K.]

*'If you want a thing done, do it yourself.'*

21. ['auicula' inquit 'est parua, nomen est cassita. habitat nidulaturque in segetibus, id ferme temporis, ut appetat messis pullis iam iam plumantibus. ea cassita in sementes forte congesserat tempestiuiores; propterea frumentis flauescentibus pulli etiam tunc inuolucres erant. dum igitur ipsa iret cibum pullis quaesitum, monet eos, ut, si quid ibi rei nouae fieret diceretuue, animaduerterent idque uti sibi, ubi redisset, nuntiarent. dominus postea segetum illarum filium adulescentem uocat et 'uidesne' inquit 'haec ematuruisse et manus iam postulare? idcirco die crastini, ubi primum diluculabit, fac amicos eas et roges, ueniant operamque mutuam dent et messim hanc nobis adiuuent.' haec ubi ille dixit, et discessit. atque ubi redit cassita, pulli tremibundi, trepiduli circumstrepere orareque matrem, ut iam statim properet inque alium locum sese asportet: 'nam dominus' inquiunt 'misit, qui amicos roget, uti luce oriente ueniant et metant.' mater iubet eos otioso animo esse: 'si enim dominus' inquit 'messim ad amicos reicit, crastino seges non metetur neque necessum est, hodie uti uos auferam.''

'die' inquit 'postero mater in pabulum uolat. dominus, quos rogauerat, opperitur. sol feruet, et fit nihil; it dies, et amici nulli eunt. tum ille rursum ad filium 'amici isti magnam partem' inquit 'cessatores sunt. quin potius imus et cognatos adfines (amicos) que nostros oramus, ut assint cras tempori ad metendum?' itidem hoc pulli pauefacti matri nuntiant. mater hortatur, ut tum quoque sine metu ac sine cura sint, cognatos adfinesque nullos ferme tam esse obsequibiles ait, ut ad laborem capessendum nihil cunctentur et statim dicto oboediant: 'uos modo' inquit 'aduertite, si modo quid denuo dicetur.' alia luce orta auis in pastum profecta est. cognati et adfines operam quam dare rogati sunt supersederunt. ad postremum igitur dominus filio 'ualeant' inquit 'amici cum propinquis. afferes primo luci falces duas; unam egomet mihi et tu tibi capies alteram et frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus.' id ubi ex pullis dixisse dominum mater audiuit, 'tempus' inquit 'est cedendi et abeundi; fiet nunc dubio procul quod futurum dixit. in ipso enim iam uertitur cuia res est, non in alio, unde petitur.' atque ita cassita nidum migrauit, seges a domino demessa est.' . . . hunc Aesopi apologum Q. Ennius in satiris scite admodum et uenuste uersibus quadratis composuit. quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi et memoriae operae pretium esse hercle puto:

hóc erit tibi árgumentum sémper in promptú situm:
né quid expectés amicos quód tute agere póssies.

Gell. II. 29 H.]

*How the flute-player tried to catch fish by his playing.*

22. *súbulo quondám marinas própter adstabát plagas

Varr. *L. L.* VII. 35; Fest. 309 M.

*The strange diet of certain sheep.*

23. *propter stagna ubi lanigerum pecus piscibus pascit

Paul. Fest. 59 M.

*The wonders of the Arimaspi.*

24. *. . . decem coclites queis montibus summis
Ripeis fodere.

Varr. *L. L.* VII. 71.

*Caricatures are not always the most agreeable portraits.*

25. *simia quam similis turpissima bestia nobis!

Cic. *Nat. Deor.* I. 97; Ser. Samm. 825.

## EPIGRAMMATA

*The poet's epitaph.*

26. aspicite, o ciues, senis Enni imaginis formam.
hic uestrum panxit maxima facta patrum.
nemo me lacrumis decoret nec funera fletu
faxit. cur? uolito uiuus per ora uirum.

Cic. *Tusc.* I. 34. 117; *Sen.* 73.

*An epitaph for Scipio.*

27. hic est ille situs cui nemo ciuis neque hostis
quiuit pro factis reddere opis pretium.

Sen. *Ep.* 108. 33; Cic. *Leg.* II. 57.

*Another epitaph for Scipio.*

28. a sole exoriente supra Maeotis paludes
nemo est qui factis me aequiperare queat.
si fas endo plagas caelestum ascendere cuiquam est,
mi soli caeli maxima porta patet.

Cic. *Tusc.* V. 49; Mamert. *Genethl.* 16;
Sen. *Ep.* 108. 34; Lact. *Inst.* I. 18.

### ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ SIVE PRAECEPTA

*'As the twig is bent, the tree is inclined.'*

29. úbi uidet aụénam, lolium créscere inter tríticum,
sélegit, secérnit, aufert, ís operam addit sédulo
quaé tanto cum stúdio seruit.

Prisc. I. 502 K.

### HEDVPHAGETICA

*The gastronomer's dictionary of fish, after Archestratus.*

30. omnibus ad Clupeam praestat mustela marina.
mures sunt Aeni, spissa ostrea plurima Abydi.
est pecten Mitylenae et apud Charadram Ambraciamque.
Brundusii sargust: hunc magnus si erit tibi sume.
apriculum piscem scito primum esse Tarenti.
Surrenti fac emas helopem, glaucum cape Cumis.
quid turdum, merulam, melanurum, umbramque marinam
praeterii atque scarum, cerebrum Iouis paene supremi?
Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque.
polypus Corcyrae, caluaria pinguia Acarnae,
purpura, muriculi, murex, dulces quoque echini.

Apul. *Mag.* 39.

### EPICHARMVS

*The poet dreams that in the lower world he meets the shade of Epicharmus, who proceeds to expound the system of nature to him from a rationalistic standpoint.*

31. nám uidebar sómniare méd ego esse mórtuum.

Cic. *Acad. pr.* II. 52.

*The four elements.*

32. *áqua, terra, anima, sól

Varr. *R. R.* I. 4.

*The nature of man.*

33\. . . . térra corpus ést, at mentis ígnis est.

Prisc. I. 335 K.

34\. ístic est de sóle sumptus; ísque totus méntis est.

Varr. *L. L.* V. 59.

*Jupiter is only an etymological personification of the all-nourishing air.*

35\. *ístic est is Iúppiter quem díco, quem Graecí uocant
äërem: qui uéntus est et núbes: imber póstea
átque ex imbre frígus: uentus póst fit, aër dénuo
haéce propter Iúppiter sunt ísta quae dicó tibi,
quóniam mortalís atque urbes béluasque omnís iuuat.

Varr. *L. L.* V. 65.

*Ceres is similarly defined.*

36\. *térris genteis ómnis peperit ét resumit dénuo:
ístaec dat cibária atque quód gerit frugés, Ceres.

Varr. *L. L.* V. 64.

EVHEMERVS SIVE SACRA HISTORIA

*The poet introduces Euhemerus to expound his theory that the gods were but mortals especially honored on account of their great services to mankind. — The passages quoted by Lactantius are apparently from a late prose version of the trochaics(?) of Ennius.*

[quid? qui aut fortis aut claros aut potentis uiros tradunt post mortem ad deos peruenisse, eosque esse ipsos quos nos colere, precari, uenerarique soleamus, nonne expertes sunt religionum omnium? quae ratio maxime tractata ab Euhemero est, quem noster et interpretatus et secutus est praeter ceteros Ennius. ab Euhemero autem et mortes et sepulturae demonstrantur deorum. Cic. *N. D.* I. 119.]

37\. initio primus in terris imperium summum Caelus habuit: is id regnum una cum fratribus suis instituit atque parauit. Lact. I. 13.

38. exin Saturnus uxorem duxit Opem. Titan, qui maior natu erat, postulat ut ipse regnaret. ibi Vesta, mater eorum, et sorores, Ceres atque Ops, suadent Saturno ut de regno non concedat fratri. ibi Titan, qui facie deterior esset quam Saturnus, idcirco et quod uidebat matrem atque sorores suas operam dare ut Saturnus regnaret, concessit ei ut is regnaret. itaque pactus est cum Saturno, uti si quid liberum uirilis sexus ei natum esset, ne educaret. id eius rei causa fecit, uti ad suos gnatos regnum rediret. tum Saturno filius qui primus natus est, eum necauerunt. deinde posterius nati sunt gemini, Iuppiter atque Iuno. tum Iunonem Saturno in conspectum dedere, atque Iouem clam abscondunt, dantque eum Vestae educandum, celantes Saturnum. item Neptunum clam Saturno Ops parit, eumque clanculum abscondit. ad eundem modum tertio partu Ops parit geminos Plutonem et Glaucam. Pluto Latine est Dis pater: alii Orcum uocant. ibi Glaucam filiam Saturno ostendunt, at filium Plutonem celant atque abscondunt. deinde Glauca parua emoritur. haec ut scripta sunt, Iouis fratrumque eius stirps atque cognatio in hunc modum nobis ex sacra scriptione tradita est. Lact. I. 14.

39. nam cum terras circuiret, ut in quamcumque regionem uenerat, reges principesque populorum hospitio sibi et amicitia copulabat, et cum a quoque digrederetur, iubebat sibi fanum creari hospitis sui nomine, quasi ita posset amicitiae et foederis memoria conseruari. sic constituta sunt templa Ioui Ataburio, Ioui Labrandio. Ataburius enim et Labrandius hospites eius atque adiutores in bello fuerunt. item

Ioui Laprio, Ioui Molioni, Ioui Casio, et quae sunt in eundem modum. quod ille astutissime excogitauit, ut et sibi honorem diuinum et hospitibus suis perpetuum nomen acquireret cum religione coniunctum. gaudebant ergo illi, et hinc imperio eius libenter obsequebantur, et nominis sui gratia ritus annuos et festa celebrabant. simile quiddam in Sicilia fecit Aeneas, cum conditae urbi Acestae hospitis nomen imposuit, ut eam postmodum laetus ac libens Acestes diligeret, augeret, ornaret. hoc modo religionem cultus sui per orbem terrae Iuppiter seminauit, et exemplum ceteris ad imitandum dedit. Lact. I. 22.

40. deinde Iuppiter, postquam quinquiens terras circuiuit, omnibusque amicis atque cognatis suis imperia diuisit, reliquitque hominibus leges, mores, frumentaque parauit, multaque alia bona fecit, immortali gloria memoriaque affectus sempiterna monimenta suis reliquit: aetate pessum acta in Creta uitam commutauit, et ad deos abiit, eumque Curetes filii sui curauerunt decoraueruntque eum: et sepulcrum eius est in Creta et in oppido Cnosso, et dicitur Vesta hanc urbem creauisse; inque sepulcro eius est inscriptum antiquis litteris Graecis ΖΑΝ ΚΡΟΝΟΥ, id est Latine, Iuppiter Saturni. Lact. I. 11.

# II. LVCILIVS

## SATVRARVM RELIQVIAE

### Liber I.

*Other poets select lofty and attractive themes, and so win hearers;*

1. aetheris et terrae genitabile quaerere tempus
Varr. *L. L.* V. 17.

*But Lucilius can hope for no popularity.*

2. quis leget haec? Schol. in Pers. 1. 2.

*The Council of the Gods.*

[totus hic locus de primo Lucili translatus est libro; ubi inducuntur di habere concilium, et agere primo de interitu Lupi cuiusdam ducis in republica, postea sententias dicere. Seru. in *Aen.* X. 104.]

3. *consilium summis hominum de rebus habebant.
Seru. in *Aen.* IX. 227.

*One of the speakers regrets his absence from a former meeting,*

4. *uellem concilio uostrum, quod dicitis olim,
caelicolae, factum, uellem adfuissemus priore
concilio. Iul. Rufin. *de fig. sent. et eloc.* 46.

*And blames the gods for affecting the title* pater.

5. *nemo ut sit nostrum, quin aut pater optimus diuom,
aut Neptunus pater, Liber, Saturnus pater, Mars,
Ianus, Quirinus pater siet ac dicatur ad unum.
Lact. *Inst.* IV. 3. 12.

*Apollo objects to the appellation* pulcher.

6. [quidam 'pulcher Apollo' epitheton datum Apollini reprehendunt; pulchros enim a ueteribus exoletos dictos. nam et apud Lucilium Apollo pulcher dici non uult. Seru. in *Aen.* III. 119]

*It will puzzle even a god to save Rome,*

7. quo populum adque urbem pacto seruare potissit
amplius Romanam. Charis. 176.

*The city is so permeated with vice.*

8. serpere uti gangrena malum adque herpestica posset.
Non. 117. 21.

*The poet manages an incidental compliment to his mistress Hymnis.*

9. *Hymnidis ex facie florem delegeris pulchra.
Don. in Ter. *Eun.* IV. 4. 20.

*Of the same?*

10. . . . ut contendere possem
Thestiados Ledae atque Ἰξιονίης *ἀλόχοιο.*
Non. 258. 27.

*On a man of fatal ugliness.*

11. uoltus item ut facies: mors, icterus morbus, uenenum.
Non. 426. 33

*Of the letter* r.

12. inritata canes quam homo quam planius dicit.
Non. 31. 21; Charis. 100.

*Foolish people are always looking for hens' teeth.*

13. . . . nodum in scirpo insanus facessere uolgus.
Don. in Ter. *Andr.* V. 4. 38.

*The tragedians hunt for high-sounding Greek words.*

14. porro 'cleinopodas' 'lychnos'que, ut diximus *σεμνῶς*,
anti 'pedes lecti' atque 'lucernas' Macr. VI. 4. 17.

## Liber II.

*It is difficult to praise any man.*

15. non laudare hominem quemquam neque mu facere in quem. Charis. 213.

## Liber III.

[Lucilio hac satira aemulatur Horatius, iter suum a Roma Brundisium usque describens, quod et ille in tertio libro fecit; primo a Roma Capuam usque, et inde fretum Siciliense. Porph. in Hor. *Sat.* I. 5. 1.]

*The course of the projected journey.*

16. . . . et, saepe quod ante
optasti, freta Mēssanae, Regina uidebis
moenia, tum Liparas, Phacelinae templa Dianae.
Probus proem. comm. in Verg. *Ecl.*

*The distances are carefully estimated from a map,*

17. . . . uiamque
degrumabis uti castris mensor facit olim.
Non. 63. 4.

*From Rome to Capua, thence to the strait.*

18. . . . bis quina octogena uidebis
conmoda, tunc Capua quinquaginta atque trecenta.
Non. 266. 26.

*A homely native of Bovillae makes fun for the party.*

19. broncus Bouillanus, dente aduerso eminulo hic est,
rhinoceros uelut Aethiopus Non. 25. 27.

*The roads are in poor condition,*

20. praeterea omne iter est hoc labosum atque lutosum.
Non. 489. 11.

*But they have an easy time till they come to the hills near Sezze, which are difficult.*

**21.** uerum haec ludus ibi susque omnia deque fuerunt,
susque haec deque fuere, inquam, omnia, ludus iocusque.
illud opus durum, ut Setinum accessimus finem;
*αἰγίλιποι* montes, Aetnae omnes, asperi Athones.

Gell. XVI. 9. 1.

*Yet they finally reach the Volturnus,*

**22.** . . . terminus hic est
Volturnus Capua longe tria milia passum.

Ascon. in *Verr.* II. 48; Charis. 182.

*And thence arrive at Capua.*

**23.** *Campana Capua

Porph. in Hor. *Sat.* I. 6. 68.

*Their next objective point is Puteoli,*

**24.** *inde Dicarchitum populos Delumque minorem

Paul. Fest. 122.

*Where they take a boat, and are rowed across the bay of Naples, and by the Punta della Campanella.*

**25.** *. promunturium remis superamus Mineruae.

Seru. in *Aen.* I. 244.

*After landing to visit some town on the Amalfi coast a mile inland, they proceed to Salerno,*

**26.** ad portum mille a portast; sex inde Salernum.

Gell. I. 16. 1.

*And thence to the river Sele.*

**27.** *quattuor hinc Silari ad flumen portumque Alburnum.

Prob. in *Geor.* III. 146.

*They make a night voyage around C. Palinuro,*

**28.** hinc media remis Palinurum peruenio nox.

Seru. in *Aen.* X. 244.

*And come to grief in a storm.*

29. *terra abit in nimbos imbremque — Varr. *L. L.* V. 24.

*The lightnings flash,*

30. crebrae ut scintillae, in stricturis quod genus olim
feruenti ferro — Non. 21. 10.

*And the waves nearly overwhelm them.*

31. * . . . decumanis fluctibus . . — Schol. Bern. in *Luc.* 183.

32. *tertius hic mali superat carchesia summa. — Non. 546. 20.

*They take soundings,*

33. *huc catapeiraten puer eodem deferat unctum,
plumbi pauxillum rudus linique mataxam. — Isid. *Orig.* XVIIII. 4. 10; Fest. 265.

*And finally manage to reach the shore,*

34. * . . . ore salem expirauit amarum. — Prob. *Nom.* IV. 209.

*With no loss.*

35. *armamenta tamen, malum, uelum, omnia seruo.
funis enim praecisus cito adque anquina soluta. — Non. 536. 6.

*They build a fire,*

36. . . . scindunt hi ligna bipenne — Charis. 55.

*And refresh themselves.*

37. . . . et spatium curando corpore honestum
sumemus. — Non. 396. 12.

*Resuming their journey by land, they have trouble with slow and poor horses,*

38. succusatoris, taetri tardique caballi. — Non. 16. 27; 86. 14.

*Apparently overloaded,*

39. *mantica cantheri costas grauitate premebat.
Porph. in Hor. *Sat.* I. 6. 106.

*And with careless drivers;*

40. porro homines nequam, malus ut quartarius cippos,
collisere omnes
Fest. 258.

*And the gastronomic Lucilius misses table luxuries.*

41. ostrea nulla fuit, non purpura, nulla peloris,
Non. 216. 5.

42. asparagi nulli;
Charis. 55.

43. . . . nam mel regionibus illis
incrustatus calix, rutai caulis habetur.
Porph. in Hor. *Sat.* I. 3. 56.

*In the course of conversations on the journey, Accius, Ennius, and others are criticised.*

[ordo est 'tragici Acci nihil mutat Lucilius?' et hoc interrogatiua figura cum ironia quadam pronuntiandum, quia ex contrario intellegendum est. comis autem Lucilius propter urbanitatem dicitur, et 'mutat' pro eo quod est 'emendat' positum est. facit id autem Lucilius cum alias tum uel maxime in tertio libro. meminit et VIIII. et X. Porph. in Hor. *Sat.* I. 10. 51.]

44. *'sparsis hastis longis campus splendet et horret'

* * *

. . . horret et alget.
Seru. in *Aen.* XI. 601.

45. illud ad incita cum redit atque internecionem
Non. 123. 20.

46. Romanis ludis forus olim ornatus lucernis.
Non. 206. 14

47. Symmachus praeterea iam tum depostus bubulcus
expirans animam pulmonibus aeger agebat.

Non. 279. 17; 38. 26.

48. . . . ille alter abundans
cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se.

Don. in Ter. *Phorm.* I. 3. 11; Schol. in Iuu. 3. 158.

## LIBER IV.

[hanc satyram poeta ex Lucili libro quarto transtulit, castigantis luxuriam et uitia diuitum.

Schol. in Pers. 3. 1.]

*The praise of simple living.*

49. *o lapathe, ut iactare nec es satis cognitus qui sis!
in quo Laelius clamores σοφὸς ille solebat
edere, conpellans gumias ex ordine nostros.

Cic. *Fin.* II. 8. 24.

*The luxury of Gallonius.*

50. *o Publi, o gurges, Galloni: es homo miser, inquit,
cenasti in uita numquam bene, cum omnia in ista
consumis squilla atque acupensere cum in decimano.

Cic. *Fin.* II. 8. 24.

*The mistake of the rich.*

51. *quod sumptum atque epulas uictu praeponis honesto.

Gell. IV. 16. 5.

*'Plain living and high thinking.'*

52. * . . . bene cocto et
condito sermone bono et, si quaeris, libenter.

Cic. *Att.* XIII. 52. 1; *Fin.* II. 8. 24.

*The laws that limit expenditure on feasts.*

53. * . . . Fanni centussis misellus.

Gell. II. 24. 4; Macrob. III. 17. 5.

**54.** * . . . legem
uitemus Licini
Gell. II. 24. 10.

*The duel of the gladiators.*

**55.** Aeserninus fuit, Flaccorum munere, quidam
Samnis, spurcus homo, uita illa dignus locoque;
cum Pacideiano componitur, optimus multo
post homines natos gladiator qui fuit unus.
Non. 393. 25; 257. 14; Cic. *Opt. Gen. Or.* 17, etc.

*Pacideianus utters his hatred of Aeserninus.*

**56.** *occidam illum equidem et uincam, si id quaeritis, inquit:
uerum illud credo fore: in os prius accipiam ipse,
quam gladium in stomacho furi ac pulmonibus sisto.
odi hominem, iratus pugno; nec longius quicquam
nobis, quam dextrae gladium dum accommodet alter.
usque adeo studio atque odio illius ecferor ira.
Cic. *Tusc.* IV. 21; Seru. in *Aen.* XII. 646.

*The spectators discuss the coming conflict.*

**57.** * . . . quamuis bonus ipse
Samnis in ludo ac rudibus cuiuis satis asper.
Cic. *De Or.* III. 86.

*Apparently Aeserninus turned the tables upon Pacideianus.*

**58.** [Pompeius, si Gabinium accusassem, in urbem introisset; ad inimicitias res uenisset; cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus uiderer. auriculam fortasse mordicus abstulisset. Cic. *Qu. Fr.* III. 4. 2.]

*An unusually tall and thin person.*

**59.** longior hic quam grus grege concita cum uolat olim.
Non. 208. 16.

*Door-fastenings.*

60. . . . ne agitare manu tu
pessulum et hunc uectem possis. cuneost opus ipso.

Non. 231. 7.

*Some grandiloquent tragedian is criticised.*

61. Tisiphone Tityi e pulmonibus adque adipe unguen
excoctum attulit, Eumenidum sanctissima Erinys.

Non. 427. 9.

*As a lion stalks and attacks a stag.*

62. adsequitur neque opinantem, in caput insilit, ipsum
conmanducatur totum conplexus comestque.

Non. 478. 33; 477. 5; 81. 9.

## LIBER V.

*Lucilius sends his verses to a friend.*

63. macte inquam uirtute simulque his uersibus esto.

Non. 341. 28; Seru. in *Aen.* IX. 638.

*If well in body, he would come himself.*

64. si tam corpus loco ualidum ac regione mearet,
scriptoris quam uera meat sententia cordi.

Non. 173. 14

*He blames his friend for not coming to see him,*

65. quo me habeam pacto, tametsi non quaeris, docebo,
quando in eo numero mansti quo in maxima nunc est
pars hominum . . .
ut periisse uelis, quem uisere nolueris, cum
debueris. hoc 'nolueris' et 'debueris' te
si minus delectat, quod *τεχνίον* Eisocratiumst
ληρῶδεςque simul totum ac *συμμειρακιῶδες*,
non operam perdo. si tu hic . . .

Gell. XVIII. 8.

*But yet turns to him for comfort.*

**66.** set nunc solus mihi in magno merore metuque,
tristitia in summa, crepera re, inuentus saluti's.
Non. 13. 15.

*From a humorous description of a rustic feast.*

**67.** deficit alma Ceres nec plebes panis potitur.
Prisc. 881.

**68.** *. hic sunt herbae quas seuit Iuppiter ipse.
Expl. in Donat. IIII. 542.

**69.** flebile cepe simul lacrimosaeque ordine talae.
Non. 201. 2.

**70.** lippus edenda acri assiduo ceparius cepa.
Non. 201. 8.

**71.** sicut cum primos ficos propola recentis
protulit et pretio ingenti dad primitus paucos.
Non. 154. 24.

**72.** *asse duas ficos . . .
Charis. 75.

**73.** urceus aut longus gemina mixtarius aure.
Non. 546. 30.

**74.** a, ne da bibere ab summo! . . .
Porph. in Hor. *Carm.* III. 21. 7; Don. in Ter. *Andr.* III. 2. 4.

*But, after all, hurrah for gluttony!*

**75.** uiuite lurcones, comedones, uiuite uentres!
Non. 10. 31; Don. in Ter. *Phorm.* V. 8. 95.

*Where shall we stop, if not at enough?*

**76.** nam si, quod satis est homini, id satis esse potesset,
hoc sat erat. nunc cum hoc non est, qui credimus porro
diuitias ullas animum mi explere potesse?
Non. 445. 25.

*All men suffer from the same complaint.*

**77.** . . . nam omnibus unus dolor est captus labosque.
Seru. in *Aen.* X. 398.

*A criticism of Pacuvius 408 R.(?)*

78. lasciuire genus nasi rostrique repandum. Non. 158. 26.

*The wiles of a false friend.*

79. . . . hic solus uigilauit, opinor,
et cum haud mu uisus facere est, tum retia nexit.
Prisc. 861; Diom. 366.

## Liber VI.

*Lucilius assails the aristocrats of his own time.*

80. . . . peccare inpune rati sunt
posse et nobilitate facul propellere iniquos.
Non. 111. 17.

81. nequitia occupat hos, petulantia prodigitasque.
Non. 159. 30.

*Antique furniture.*

82. tres a Deucalione grabati restibus tenti. Non. 181. 25.

*Uncomplimentary description of a man.*

83. si nosti, non magnus homost, nasutus, macellus
Non. 136. 30.

84. *uno oculo pedibusque duobus dimidiateis,
ut porcus. Gell. III. 14. 6.

*Of another man.*

85. *nequam et magnus homo, laniorum inmanis canes ut.
Varr. *L. L.* VII. 32.

*Of a woman with the airs of a young filly.*

86. haec, inquam, rudet e rostris atque heiulitabit
concursans, veluti ancarius, clareque quiritans.
Non. 21. 18; Varr. *L. L.* VII. 103.

87. iactari caput atque comas fluitare capronas
altas, frontibus inmissas, ut mos fuit illis.
Non. 22. 4.

*A miser's care for his purse.*

**88.** cui neque iumentumst nec seruos nec comes ullus,
bulgam et quidquid habet nummorum secum habet ipse.
cum bulga cenat, dormit, lauit: omnis in unast
spes homini bulga. bulga haec deuincta lacertost.

Non. 78. 3.

*Of a volcanic eruption (?)*

**89.** zonatim circum inpluuium cinis rarus fluebat.

Non. 189. 33.

*A heavy load.*

**90.** quem neque Lucanis oriundi montibus tauri
ducere protelo ualidis ceruicibus possent

Non. 363. 5.

*The festival of the Sĭgĭllārĭa.*

**91.** . . . seruorumst festus dies hic,
quem plane hexametro uersu non dicere possis.

Porph. in Hor. *Sat.* I. 5. 87.

*The lofty fictions of the epic imagination.*

**92.** ut φύγε discrepat ac τὸν δὲ ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων!

Porph. in Hor. *Sat.* I. 9. 78.

## Liber VIII.

*A sketch from the barnyard.*

**93.** gallinaceus cum uictor se gallus honeste
sustulit in digitos primoresque erigit unguis.

Non. 427. 23.

## Liber VIIII.

*We should not, with Accius, double the vowel* a *when it is long.*

**94.** a primumst. hinc incipiam et quae nomina ab hoc sunt.

* * *

a primum longa breuis syllaba. nos tamen unum
hoc faciemus et uno eodemque ut diximus pacto

scribemus 'pācem,' 'plăcide,' 'Iānum,' 'āridum,' 'ăcetum,'
Ἀ̄ρες Ἀ̆ρες Graeci ut faciunt . . . Scaur. 2255.

*If, Caecilius, the* praetor urbanus, *continues to call himself* '*Cecilius pretor,*' *he will have to be dubbed our* 'pretor rusticus.'

**95.** *. . . Cecilius pretor ne rusticus fiat.

Varr. *L. L.* VII. 96; Diom. 447.

*But* ei *should be written in the nom. plur. of the second declension to distinguish that case from the gen. sing.*

**96.** 'iam puerei uenere': e postremum facito atque i,
ut puerei plures fiant. i si facis solum,
'pupilli,' 'pueri,' 'Lucili,' hoc unius fiet.

Vel. Long. 2220; Quint. I. 7. 15.

*Similarly should the dat. sing. and nom. plur. in* i *be distinguished.*

**97.** 'hoc illi factumst uni'; tenue heic facies i:
'haec illei fecere'; adde e, ut pinguius fiat.

Vel. Long. 2220.

*And the gen. sing. of nouns in* -ius *and* -ium *should end in one* -i, *and the voc. sing. in* -ei.

**98.** . . . porro hoc sit 'filius Luci';
feceris i solum, ut 'Corneli' 'Cornificique,'
'mendaci' 'Furique.' addes e, cum 'dabis, Furei'
iusseris . . . Charis. 60; Quint. I. 7. 15.

*Etymology is to be indicated, or ambiguities avoided, by writing in certain words* ei *for* ī.

**99.** 'meile hominum,' 'duo meilia'; item heice utroque opus; 'meiles,'
'meilitiam.' tenuest i pilai, qua ludimus. pilam,
qua pisunt, tenues. si plura haec feceris pila,
quae iacimus, addes e, peila ut plenius fiat.

Scaur. 2255; Vel. Long. 2221; Mar. Vict. 19.

*You may do as you please about the assimilation of 'prepositions in composition,'*

100. . . . atque 'accurrere' scribas
dne an c, non est quod quaeras seiue laboras.

Vel. Long. 2224.

*Except in cases where ambiguity might arise from assimilation.*

101. . abbitere: multum hic refert d siet an b.

Vel. Long. 2224.

*The guttural roll of* r.

102. r. nonnullum habet hoc cacosyntheton; utque canina
sic lingua dico 'nihil ar me.' nomen ab hoc est
illi.

Vel. Long. 2213.

*The difference between* poema *and* poesis.

103. nunc haec quid ualeant quidue huic intersiet illud
cognosces. primum quod dicimus esse poema,
pars est parua poema. idyllion ecce poema aut
disticha, epistula item quaeuis non magna, poemast
illa: poesis opus totum, ut tota Ilias unast
*σύνθεσις* annalesque Enni; adque e stoc liber unus
est maius multo quam quod dixi ante poema.
quapropter dico, nemo qui culpat Homerum
perpetuom culpat, neque quod dixi ante poesin,
uerum unum culpat uerbum, enthymema locumue.

Non. 428. 7.

Laterem *is the correct acc. sing. of* later, *not of* latus.

104. nam laterem qui ducit, habet nihil amplius umquam
quam commune lutum et paleas caenumque aceratum.

Non. 445. 21.

*The poet emulates the pugnaciousness of Zopyrion.*

105. arripio et rostrum labeasque huic Zopyriatim
percutio dentesque aduorsos discutio omnis.

Non. 455. 10.

*Another simile from the farm.*

106. scaberat ut porcus contritis arboris costis.
Prisc. 884.

## LIBER XI.

*A council of war among the Gauls.*

107. conuentus pulcher, bracae, saga fulgere, torques
induti magni. Non. 227. 33; 506. 14.

*The satirist pays his respects to a number of well-known men.*

108. Scipiadae magno inprobus obiciebat Asellus
lustrum illo censore malum infelixque fuisse.
Gell. IV. 17. 1.

109. Lucius Cotta senex, Crassi pater huius panaethi,
magnus fuit treico nummarius, soluere nulli
lentus. Non. 22. 29; 338. 10.

110. Quintus Opimius ille, Iugurtini pater huius,
et formosus homo fuit et famosus, utrumque
primo adulescens, posterius dat rectius sese.
Non. 305. 25.

111. Cassius Gaius hic operarius, quem Cephalonem
dicimus, sectorem furemque, hunc Tullius, inquam,
index heredem facit, et damnati alii omnes.
Non. 276. 22.

## LIBER XII.

*To compare with Frag. 90.*

112. hunc iuga mulorum protelo ducere centum
non posunt. Non. 363. 5.

*Perhaps a glimpse at the poet's own life.*

113. hunc, siquid pueris nobis me et fratre fuisset,
Seru. in *Aen.* II. 77.

## LIBER XIII.

*Chance sometimes answers for valor.*

114. aut forte omnino ac fortuna uincere bello.
si forte ac temere omnino, quid rursum ad honorem?
Non. 425. 7.

115. cui parilem fortuna locum fatumque tulit fors.
Non. 425. 7.

*The voluptuary, like a child, regards only present pleasure,*

116. iucundasque puer qui lamberat ore placentas.
Prisc. 884.

*But popular language implies that the 'artless' man is a simple 'good-for-nothing.'*

117. ut perhibetur iners, ars in quo non erit ulla.
Philarg. in *Geor.* IV. 25.

## LIBER XIIII.

*Better the praise of a few wise than of many fools.*

118. non paucis malle a sapientibus esse probatum
ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν!
Non. 519. 2.

*Apples of Sodom.*

119. num hilum quid satiat, quod manducamur in ore?
Non. 477. 5.

*Conscious virtue makes the preacher bold.*

120. nonne Cato uetus ille lacessisse ausus suos est
appellari quod sibi conscius non erat ipse?
Prisc. 902.

## LIBER XV.

*Some people still think Homer true natural history,*

121. multa homines portenta in Homeri uersibus ficta
monstra putant; quorum in primis Polyphemus ducentos

Cyclops longus pedes, et porro huic maius bacillum
quam malus nauis in corbita maximus ulla.

Non. 533. 10.

*And believe in hobgoblins.*

**122.** terriculas Lamias, Fauni quas Pompiliique
instituere Numae, tremit has, haec omina ponit.
ut pueri infantes credunt signa omnia ahena
uiuere et esse homines, sic istic omnia ficta
uera putant, credunt signis cor inesse in ahenis.
pergula pictorum, ueri nihil, omnia ficta!

Lact. *Inst.* I. 22. 13; Non. 55. 33.

*A particularly objectionable person.*

**123.** in numero quorum nunc primus Trebellius multost
Lucius; nam arcesit febris, senium, uomitum, pus.

Non. 1. 17.

*On a wife who prinks for other men than her husband.*

**124.** cum tecumst, quiduis satis est. uisuri alieni
sint homines, spiras, pallam, redimicula promit.

Non. 537. 32.

## Liber XVI.

*The airs of the* nouveaux riches.

**125.** hic quos diuitiae producunt, ut caput ungunt
horridulum! Non. 422. 28.

## Liber XVIII.

*You may reap mighty harvests,*

**126.** milia ducentum frumenti tollis medimnum,
uini mille cadum. Non. 544. 11; 495. 10.

*But your stomach holds no more than mine.*

**127.** . . . aeque fruniscor ego ac tu. Non. 113. 7.

## Liber XVIIII.

*Men continue into old age their toil for wealth,*

128. rugosi passique senes eadem omnia quaerunt.
Non. 11. 29

*When they ought, like the ant, to lay up simply for later use;*

129. sic tu illos fructus quaeras, aduersa hieme olim
quis uti possis ac delectare domi te.
Non. 357. 30

*Since it is the part of a fool never to be satisfied.*

130. denique uti stulto nil sit satis omnia cum sint.
Non. 445. 25.

*Enjoy the present day!*

131. sume diem quist uisus tibi pulcherrimus unus.
Non. 396. 12.

*But the miser cannot see that man is more than money.*

132. 'aurum uis? hominem en habeas!'—'hominem? quid ad aurum?
quare, ut dicimus, non uideo hic quid magno opere optem.'
Non. 358. 10.

## Liber XX.

*From the account of a rich man's banquet.*

133. illi praeceiso atque epulis capiuntur opimis.
Non. 150. 33

134. purpureo tersit tunc latas gausape mensas
Prisc. 870.

*The parasite has been stuffing himself to the danger-point.*

135. iam disrumpetur medius, iam, ut Marsus colubras
disrumpit cantu uenas cum extenderit omnis.
Non. 201. 19.

## Liber XXII.

*An epitaph on his slave Metrophanes.*

136. seruos neque infidus domino neque inutilis quoiquam,
Lucili columella, hic situs Metrophanes.
Don. in Ter. *Phorm.* II. 1. 57.

*The slave Zopyrion seems to have been a fighter.*

137. Zopyrion labeas caedit utrimque secus.
Non. 210. 20.

## Liber XXVI.

*Lucilius affects to fear the judgment of the most learned,*

138. * . . . nec doctíssimis. nam Gáium
Pérsium haece légere nolo, Iúnium Congúm uolo.
Plin. *N. H.* praef. 7.

*And declares that he writes chiefly for non-Romans.*

139. *[nec uero ut noster Lucilius recusabo quo minus omnes mea legant. utinam esset ille Persius! Scipio uero et Rutilius multo etiam magis; quorum ille iudicium reformidans Tarentinis ait se et Consentinis et Siculis scribere. facete is quidem sicut alia. sed neque tam docti tum erant, ad quorum iudicium elaboraret, et sunt illius scripta leuiora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris. Cic. *Fin.* I. 3.]

*But he writes from the heart,*

140. . . . égo ubi quem ex praecórdiis
écfero uersúm . . . Non. 297. 14

*And cares nothing for opportunities to gain wealth,*

141. públicanus uéro ut Asiae fíam scripturárius
pró Lucilio, íd ego nolo, et úno hoc non muto ómnia.
Non. 351. 6; 37. 33.

*Having a different aim from that of his interlocutor.*

142. súmmis nitere ópibus, et ego cóntra ut dissimilís siem.
Non. 353. 10.

143. ét quod tibi magno ópere cordist, míhi uementer dísplicet.
Non. 88. 31.

*He criticises the stilted language and highly-wrought situations of the tragedians.*

144. síquod uerbum inúsitatum aut zétematium offénderam.
Non. 359. 2.

145. nísi portenta anguísque uolucris ác pinnatos scríbitis.
Non. 191. 14; 436. 6.

146. 'dí monerint melióra, amentiam áuerruncasínt tuam'!
Non. 74. 23.

147. raúco contiónem sonitu et cúruis cogant córnibus.
Non. 264 28.

148. sólus idem uím de classe próhibuit Volcániam.
Non. 528. 8.

149. súspendatne sése an gladium incúmbat, ne caelúm bibat.
Non. 502. 8.

150. néc minima ei prósperatur páx quod Cassandrám deae
sígno deripuít . . .
Non. 158. 11.

*Rome has been beaten in battle, but never in war.*

151. át Romanus pópulus uictus ueí, superatus proéliis
saépest multis, béllo uero númquam, quo sunt ómnia.
Non. 437. 15; 420. 27.

*The duty of faithful secrecy.*

152. ád enim dicis, clándestino tíbi quod conmissúm foret
neú muttires quícquam neu mystéria ecferrés foras.
Non. 38. 18; 248. 31.

*γλαῦκ' εἰς 'Αθήνας*, — 'coals to Newcastle.'

153. crîbrum in cerniculúm, lucem in latérnam, in telam lîcium. Non. 88. 26.

*An inconsistent Jove.*

154. lútrarum exactórem Albanum et fúlgoritorem árborum. Non. 110. 16.

*Greediness for gold.*

155. mórdicus petere aúrum ec flamma expédiat, e caenó cibum. Non. 138. 21.

*'When a man's married his trouble begins.'*

156. hómines ipsi hanc sîbi molestiam últro atque aerumnam ófferunt.
dúcunt uxorés, producunt, quîbus haec faueant, lîberos. Non. 360. 21.

'Dum uiuimus, uiuamus'!

157. quí sex menses uítam ducunt Órco spondent séptimum. Non. 525. 20; 283. 17.

## Liber XXVII.

*Lucilius writes poetry with a benevolent purpose.*

158. ré populi salútem fictis uérsibus Lucîlius,
quîbus potest, impértit totumque hóc studiose et sédulo. Non. 308. 20; 37. 28; 37. 21.

*His philosophical principles of life.*

159. cúm sciam nil ésse in uita próprium mortalí datum, Non. 361. 26.

160. íam, qua tempestáte uiuo, chrésin ad me recípio. Non. 407. 28.

161. núlli me inuidére, non strabónem fieri saépius
déliciis me istórum . . . Non. 27. 2.

162. céterum quid sít, quid non sit, férre aequo animo ac
fórtiter. Non. 302. 21.

163. re ín secunda tóllere animos, ín mala demíttere.
Non. 286. 4.

*Wealth is not the guide to friendship.*

164. cócus non curat caúdam insignem esse híllai, dum
pinguís siet;
síc animum quaerúnt amici, rém parasiti ac dítias.
Non. 331. 9.

*Men of worth are not fickle in love or hatred.*

165. ín bonis porróst uiris, si iráti seu cui própitii
súnt, diutius út eadem una máneant in senténtia.
Non. 463. 7.

*The violence of feigned emotion.*

166. út mercede quaé conductae flént alieno in fúnere
praéficae, multo ét capillos scíndunt et clamánt magis.
Non. 66. 31.

*Smuggling was known in those days.*

167. fácit idem quod ilí qui inscriptum e pórtu exportant
clánculum,
né portorium dént . . . Non. 37. 17.

*The variability of fortune.*

168. módo sursum, módo deorsum, támquam colus cérnui.
Non. 20. 33; 200. 14.

*The nearer to the best, the further from the worst.*

169. paúlo hoc melius quám mediocre, hoc mínus malum
quamst péssumum. Non. 29. 25.

## Liber XXVIII.

*An Empedoclean version of the praetor's possible sentence of a defendant to exile or to death. The conversation is apparently between a philosopher and a friend learned as well in the law.*

170. 'quaprópter certumst fácere contra ac pérsequi,
et nómen deferre hóminis.' — 'hoc cum féceris,
cum céteris reus úna tradetúr Lupo.' —
'non áderit.' — '*ἀρχαῖς* hóminem et *στοιχείοις* simul
priuábit; igni cum ét aqua interdíxerit,
duo habét *στοιχεῖα*' — 'ad súperat anima et córpore;
*γῇ* córpus, animast *πνεῦμα*.' — 'posterióribus
*στοιχείοις*, si id malúerit, priuabít tamen.'

Non. 289. 25; Prob. in *Ecl.* 6. 31.

*The philosopher Polemon, the pupil of Xenocrates, is commemorated,*

171. Polemónem amauit, mórte huic trasmisít suam
scholén quam dicunt . . .

Non. 414. 12.

*And Epicurus also.*

172. eidóla atque atomus uíncere Epicurí uolam.

Non. 478. 28.

*A schoolmaster complains to a father of the stupidity of his boy,*

173. nil páruo huic pensi. haut lítteras doceás lutum.

Non. 36. 31.

*For whom the master has done his best.*

174. cui saépe mille inpósui plagarum ín diem.

Non. 496. 13.

*Youth is the seed-time for old age.*

175. próspiciendum ergo ín senectam iám nunc adulescéntiaest.

Non. 492. 21.

*Of a hungry parasite(?)*

176. omnia uescatis manibus leget, omnia sumet,
crede mihi. presse ut dicam, res auferet omnis.

Non. 395. 32; 332. 25.

## Liber XXVIIII.

*A Lucilian form of deprecation; cf. with Frag. 146.*

177. deum réx auertat uérba obscaena . . . Non. 357. 11.

*A leopard cannot change his spots.*

178. *cúpiditas ex hómine cupido et stúlto numquam tóllitur.

Non. 436. 30.

*Another hit at Pacuvius.*

179. uérum tristis cóntorto aliquo ex Pácuuiano exórdio.

Non. 30. 22.

*Lucilius deprecates again the criticism of the most learned.*

180. *Pérsium non cúro legere; Laélium Decumúm uolo.

Cic. *De Or.* II. 6. 25.

## Liber XXX.

*Lucilius is the intimate of the Muses,*

181. quoi sua conmittunt mortali claustra Camenae.

Non. 249. 11.

*And drinks his fill of inspiration.*

182. quantum haurire animus Musarum ec fontibus gestit.

Non. 317. 6.

*Accius is far outstripped,*

183. et sua perciperet retro rellicta iacere Non. 326. 32.

*And Lucilius alone is read.*

184. et sola ex multis nunc nostra poemata ferri.

Non. 303. 19.

*From the picture of a gadabout.*

185. aut cum iter est aliquo et causam conmenta uiai
bito apud aurificem, ad matrem, cognatam, ad amicam.
Non. 522. 19.

186. aut operata aliquo in celebri cum aequalibus fano.
Non. 523. 9.

187. lanai opus omne perit, pallor, tiniae omnia caedunt.
Non. 272. 13; 462. 24.

*A contrasted picture of the faithful wife, who thinks upon her husband at sea.*

188. uir mare metitur magnum et se fluctibus tradit.
Non. 350. 18.

189. continuo, simul ac paulo uementius aura
inflarit, fluctus erexerit extuleritque, Non. 297. 22.

*From the fable of the fox and the sick lion.*

[Luciliana sunt haec. Porph. in Hor. *Ep.* I. 1. 73–75.]

190. . . . leonem
aegrotum ac lassum . . . Non. 341. 5.

191. quae non spectandi studio sed ab ominis taetri
inpulsu ingressast . . . Non. 413. 7.

192. deducta tunc uoce leo 'cur tu ipsa uenire
non uis huc?' . . . Non. 289. 15.

193. 'quid sibi uolt, quare fit, ut introuorsus et ad te
spectent atque ferant uestigia se omnia prosus?'
Non. 303. 15; 402. 6.

*A protest against an unfounded suspicion of false friendship.*

194. nolito tibi me maledicere posse putare. Non. 505. 20.

## EX LIBRIS INCERTIS

*The old Roman ideal of virtue.*

**195.** uirtus, Albeine, est pretium persoluere rerum
queis in uersamur, queis uiuimus rebus potesse:
uirtus est, homini scirei quo quaeque abeat res:
uirtus, scirei homini rectum, utile, quid sit honestum,
quae bona, quae mala item, quid inutile, turpe, inhonestum:
uirtus, quaerendae finem re scire modumque:
uirtus, diuitiis pretium persoluere posse:
uirtus, id dare quod re ipsa debetur, honori;
hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum,
contra defensorem hominum morumque bonorum,
hos magni facere, his bene uelle, his uiuere amicum;
commoda praeterea patriai prima putare,
deinde parentum, tertia iam postremaque nostra.

Lact. *Inst.* VI. 5. 2.

*Life is an active force within us.*

**196.** uis est uita, uides; uis nos facere omnia cogit.

Varr. *L. L.* V. 63.

*The low ideals of the present generation.*

**197.** nunc uero a mane ad noctem, festo atque profesto,
toto itidem pariterque die populusque patresque
iactare indu foro se omnes, decedere nusquam,
uni se adque eidem studio omnes dedere et arti;
uerba dare ut caute possint, pugnare dolose;
blanditia certare, bonum simulare uirum se;
insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.

Lact. *Inst.* V. 9. 20.

*Now the man is measured by his wealth.*

**198.** aurum adque ambitio specimen uirtutis uiriquest.
quantum habeas, tantum ipse sies tantique habearis.

Schol. in *Iuuen.* 3. 142; 1. 106.

*Q. Mucius Scaevola, propraetor of Asia in 121* B.C., *tells how, on the way to his province, he turned the laugh upon T. Albucius for his Greek affectations by saluting him in Athens in Greek instead of Latin.*

**199.** Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,
municipem Ponti, Tritani, centurionum,
praeclarorum hominum ac primorum signiferumque
maluisti dici. Graece ergo praetor Athenis,
id quod maluisti, te, cum ad me accedis, saluto:
'*χαῖρε*,' inquam, 'Tite!'—lictores, turma omnis, cohorsque,
'*χαίρετε*!'—et hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus!

Cic. *Fin.* I. 3. 8.

*Scaevola further satirizes Albucius' niceties of rhetoric.*

**200.** quam lepide λέξεις conpostae, ut tesserulae, omnes
arte pauimenti atque emblematis uermiculati!

Cic. *De Or.* III. 171; *Or.* 149; *Brut.* 274;
Non. 188. 24; Quint. IX. 113; Plin. *N. H.* XXXVI. 25.

*Atheism leads to immorality.*

**201.** [quid de sacrilegis, quid de inpiis periurisque dicemus?

Tubulus si Lucius umquam,
si Lupus aut Carbo, Neptuni filius

ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam inpurus fuisset?

Cic. *N. D.* I. 63.]

*An example of sophistic syllogism.*

**202.** quis hunc currere ecum nos atque equitare uidemus,
his equitat curritque; oculis equitare uidemus;
ergo oculis equitat . . .

Gell. XVIII. 5. 10; Macrob. *Sat.* VI. 9. 11; Non. 106. 32.

*The country is going to the dogs.*

**203.** intereunt, labuntur, eunt rursum omnia uorsum.

Non. 449. 23.

*There's an end of all justice and piety.*

**204.** nemo hic uindicias neque sacra omenue ueretur.

Fest. 376.

*Another simile from the forge.*

**205.** et uelut in fabrica feruens cum marculus ferrum
multorum magnis incumbentum ictibus tundit,

Isid. XVIIII. 7. 2

*It is not mine to deceive a friend.*

**206.** hómini amico et fámiliari nón est mentirí meum.

Lact. *Inst.* VI. 18. 6.

*'Sweets to the sweet,' 'Like lips, like lettuce,' — the remark that made M. Crassus, called ἀγέλαστος, — the grandfather of the triumvir, — laugh for the only time in his life.*

**207.** 'símilem habent lactúcam labra' cómedente asino
cárduos.

Hieron. *Ep.* I. 340 Mign., *etc.*

# III. VARRO

## SATVRARVM MENIPPEARVM RELIQVIAE

### ABORIGINES

### Περὶ ἀνθρώπων φύσεως

*Just as the lower animals have their instinctive modes of utterance,*

1. múgit bouis, ouís balat, equi hínniunt, gallína
   pípat, . . . Non. 156. 23.
2. grúndit tepidó lacte satúr, mola mactátus,
   pórcus . . . Non. 114. 24.

*So the child begins with instinctive outcries, and then passes on through the exhibition of other natural instincts,*

3. itaque breui tempore magna pars in desiderium puparum et sigillorum ueniebat. Non. 156. 19.

*Until he arrives at manhood, when ambition rules him, and Fortune plays with him her fickle game.*

4. . . . íta sublimis spéribus
   íactato omnia ác uolitantis álios nitens trúdito.
   Non. 171. 25.

*But virtue does not come naturally with age.*

5. sed neque uetulus canterius quam nouellus melior, nec canitudini comes uirtus. Non. 82. 23.

### ΑΜΜΟΝ ΜΕΤΡΕΙΣ

### Περὶ φιλαργυρίας

*The simple life of the barbarian is the truer life.*

6. etenim quibus seges praebeat domum, escam, potionem, quid desideremus? Non. 395. 16.

*Wealth is an unnatural increment.*

7. quaero te, utrum hoc adduxerit caeli temperatura an terrae bonitas? Non. 179 10.

*Nor are barbarian manners less defensible than ours.*

8. nos bárbari, quod ínnocentes ín gabalum suffígimus
hominés, et uos non bárbari, qui nóxios absóluitis?
Non. 117. 13.

ANDABATAE

*Two philosophers, equally ignorant, discuss the relation of soul to body. — The man is more than flesh.*

9. sed quiduis potius homo quam caruncula nostra.
Prisc. VI. 209 2.

*Life and intelligence spring from the soul.*

10. in reliquo corpore ab hoc fonte diffusast anima; hinc animus ad intelligentiam tributus. Non 426 26.

*The active soul is confined within the inert body, like air in a bladder.*

11. anima ut conclusa in uesica, quando est arte ligata,
si pertuderis, aera reddet Non. 241. 26.

*But the philosophers soon fall to abusing each other.*

12. non mirum si caecuttis; aurum enim non minus praestringit oculos quam 'ὁ πολὺς ἄκρατος.'
Non. 34. 29.

13. 'edepol' idem 'caecus, non lusciosus' est.
Non. 135. 10

ΑΝΘΡΩΠΟΠΟΛΙΣ

Περὶ γενεθλιακῆς

*Every one is striving for wealth; the usurer demands a note for twice the amount he lends.*

14. uulgóque auarus fénerator spé lucri
rem scríptione dúplicarat. Non. 174. 15.

*Immense dowries are insisted upon,*

15. dotís dato insulám Chrysam, agrum Caécubum, seplásia Capuaé, macellum Rómuli. Non. 226. 14.

*And marriage begins by purging the purse of gold.*

16. et Hymenaeus, qui primo lauere aluum marsuppio solet. Non. 503 23.

*But no wealth rids the mind of cares.*

17. non fit thesauris, non auro pectus solutum;
non demunt animis caras ac relligiones
Persarum montes, non atria diuitis Crassi. Non. 379 8.

## BIMARCVS

*Why should not Varro write verses when such a man as Clodius can compose comedies?*

18. cum Quintipor Clodius tot comoedias sine ulla fecerit musa, ego unum libellum non 'edolem,' ut ait Ennius? Non. 448. 10.

*Therefore he once more puts pen to paper,*

19. inibi, cum dudum stili rostro papyri inleui scapos, concipio nouom partum poeticon. Non. 168. 13.

*But turns from verse to prose for occasional relief from the confinement of meter.*

20. ne mé pedatus [íste] uersuúm tárdor
refrénet arte, cómprimo rhythmón sértum.
Non. 229 21.

*The old-fashioned Marcus is charged by the new-fashioned Marcus with ignorance of the fashionable Skeptical τρόποι, and with forgetting that ὁ πολύτροπος Ὀδυσσεύς was also one of those ancient heroes whom he professes to admire.*

21. τρόπων τρόπους qui nón modo ignorásse me
clamát, sed omnino ómnis heroás negat
nescísse. Non. 530. 20.

*In short, the old Marcus is altogether behind the times.*

22. ebrius es, Marce; Odyssian enim Homeri ruminari incipis, cum περὶ τρόπων scripturum te Seio receperis. Non. 383. 26; 480. 23.

*The old Marcus retorts that the only thing he remembers like τρόπος is the τροπή of the enemy and the* tropaea *of victory; and these seem not to exist nowadays,*

23. ideo fuga hostium graece uocatur τροπή; hinc spolia capta fixa in stipitibus appellantur tropaea. Non. 55. 10.

*For wars are carried on merely for plunder,*

24. socius es hostibus; sociis bellum ita geris ut bella omnia donum auferas. Non. 248. 7.

*And soldiers are used in building palaces rather than in fighting,*

25. non te pudet, Mani, cum domi tuae uides commilitonum tuorum cohortis seruis tuis ministrare caementa? Non. 91. 33; 196. 25.

*While armies of cooks, and their like, are the chief forces of the state.*

26. . . . chortís cocorum atque hámiotarum aúcupumque. Non. 25. 8.

*Our ancestors, however simple their life, had the right spirit in them.*

27. aui et ataui nostri, cum alium ac cepe eorum uerba olerent, tamen optume animati erant. Non. 201. 1.

*But no Hercules could cleanse these Augean stables.*

28. non Hercules potest, qui [cum] Augiae egisset κόπρον Non. 242. 16.

*Let Jupiter intervene with his thunderbolts,*

29. túnc repente caélitum altum tónitribus templúm tonescat, Non. 180. 13.

30. ét pater diuúm trisulcum fúlmen igni féruido actum míttat in tholúm macelli. Non. 448. 18.

*To terrify gluttonous Rome into reform.*

31. mágna uti treméscat Roma et mágnae 'mandonúm gulae.' Non. 17. 14.

CAVE CANEM

*A waterfall in the forest.*

32. . . . uti riuus praécipitate in némore deorsum rápitur atque offénsus aliquo a scópulo lapidoso álbicatur. Non. 75. 22.

CRAS CREDO HODIE NIHIL

*The fickleness of desire.*

33. . . . quíbus instabilis ánimus ardens mútabiliter áuet habere et nón habere fástidiliter ínconstanti péctore. Non. 112. 9; 139. 26.

CYCNVS

Περὶ ταφῆς

*Sweetened wine would be dear, if corpses were preserved in honey.*

34. quare Heraclides Ponticos plus sapit, qui praecepit ut comburerent, quam Democritus, qui ut in melle seruarent. quem si uulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possimus. Non. 230. 16.

*Why should mourners tear their clothing at funerals?*

35. denique si uestimenta ea opus sunt quae fers, cur conscindis? si non opus sunt, cur fers? Non. 497. 16.

[DE OFFICIO MARITI]

36. uitium uxoris aut tollendum aut ferendum est. qui tollit uitium, uxorem commodiorem praestat; qui fert, sese meliorem facit. Gell. I. 17. 4.

### DEVICTI

**Περὶ φιλονικίας**

*The colloquial tone of Varro's satire.*

37. libet me epigrammatia facere, et, quoniam nomina non memini, quod in solum mihi uenerit ponam.

Non. 499. 25

*Enjoy the fleeting hour.*

38. . . . properáte
uíuere, pueraé, quas sinit aétatula [lúdos]
lúdere et cantáre et Veneris tenere bígas.

Non. 156. 13.

*Sympathy is cheap.*

39. dicat pugilis: 'spectatoris, qui miserum putatis uinci, quaero a uobis: si aduersarius supercilia mi caestis discopinarit, numquis uestrum sua mihi est daturus?

Non. 492. 8.

### DOLIVM AVT SERIA

*The structure of the universe.*

40. mundús domus est maxíma homulli
quam quínque altitonae flámmigerae
zonaé cingunt, per quám limbus
bis séx signis stellúmicantibus
aptús in obliquo aethére Lunae
bigás acceptat, . . .

Prob. in Verg. *Ecl.* 6. 31.

### EKATOMBH

**Περὶ θυσιῶν**

*How Croesus made bricks of gold from the sands of the Pactolus.*

41. Lydón fluens sub Sárdibus flumén tulit
aurúm, latere quod cónquadrauit régio

Non. 131. 10; 520. 14.

*Similar display of gorgeous armor.*

42. uexílla, phalera gémmea atque ephíppia
et árma margaríticandicántia. Non. 213. 23.

ENDYMIONES

*At a banquet, beginning, as usual, with eggs,*

43. discumbimus inuitati; dominus maturo ouo cenam committit. Non. 249. 6; 281. 21; 349. 11.

*And proceeding to the wine at the end,*

44. . díuitum amphorás Chias ad cómmúnem
reuocát matellam. Non. 543. 16.

*The guests discuss the nature of sleep and visions(?).*

45. animum mitto speculatum tota urbe, ut quid facerent homines cum experrecti sint, me facerem certiorem; si quis melius operam sumeret, ut eius consilio potius uigilium adminicularem nostrum. quid uidit aliud [ac] conuiuantes in extrema noctis tempora? Non. 231. 32.

*One of them seems to have assumed an atheistic attitude, till thunder out of a clear sky*

46. dum sermone cenulam uariamus
'interea tonuit bene tempestate serena.' Non. 407. 27.

*Suddenly converts him to the opinion of the others.*

47. sic ad uos citius opinione uertilabundus miser decidi. Non. 356. 33.

EPITAPHIONES

Περὶ τάφων

*His books are a man's lasting monument.*

48. pleni libri, inquam, ubi maneant epitaphii eorum quorum in sepulcris nec uola nec uestigium extat. Non. 416. 17.

### EST MODVS MATVLAE

**Περὶ μέθης**

*The praise of wine.*

49. uinó nihil iucúndius quisquám bibit.
hoc aégritudinem ád medendam inuénerunt,
hoc hílaritatis dúlce seminárium,
hoc cóntinet coágulum conuíuia. Non. 28. 18.

*Even the gods themselves do not disdain wine.*

50. non uides ipsos deos, si quando uolunt gustare uinum, derepere ad hominum fana et temetum ipsi illi Libero simpuuio uinitari? Non. 544. 26.

### EVMENIDES

*Slaves are arranging the banqueting-room, and exchanging vituperation.*

51. 'quin míhi caperratám tuam frontém, Strobile, omíttis?' Non. 8. 32.

52. '. . nunc corius úlmum tuus depáuit?'—'pergis?'—
'Heía!' Non. 199. 14.

*The host, a Cynic, prepares for his guests,*

53. quod ea die mea erat praebitio, in ianuam 'caue canem' inscribi iubeo. Non. 152. 32.

*Who, as usual, abuse philosophers, and declare them all mad, like the rest of mankind.*

54. Empedocles natos homines ex terra ait ut blitum. Non. 550. 13.

55. postrémo nemo aegrótus quicquam sómniat
tam infándum, quod non áliquis dicat phílosophus. Non. 55. 32.

*Anger is one kind of madness;*

56. Aiax tum credit ferro se caedere Vlixem,
cum bacchans suile incedit porcosque trucidat,
Non. 271. 32.

*Drunkenness another;*

57. . . . tu non insanis, qui tibi uino
corpus corrumpis[que] mero . . . ? Non. 344. 1.

*Avarice another.*

58. . . . denique qui sit auarus
sanus? cui si stet terrai traditus orbis,
furando tamen ac morbo stimulatus eodem
ex sese ipse aliquid quaerat cogatque peculi.
Non. 392. 1; 264. 20.

*The guests finally sally out to consult the oracles on the question.*

59. et ceteri scholastici saturis auribus scholica dape atque ebriis festica ἀπεραντολογίᾳ consurgimus ieiunis oculis. Non. 451. 32.

*At the temple of Serapis they find that even the god is keen for money.*

60. hospes, quid miras nummo curare Serapim?
quid? quasi non curet tanti item Aristoteles?

61. aut ambos mira aut noli mirare deum me
de eodem . . . Non. 480. 29.

*At the temple of Cybele is also madness, though here of fanaticism.*

62. commodum praeter Matris Deum aedem exaudio cymbalorum sonitum. Non. 529. 13.

63. cum illoc uenio, uideo gallorum frequentiam in templo, qui dum messem hornam adlatam imponeret aedilis signo Cybelae, deam gallantes uario recinebant strepitu: Non. 119. 1.

*From the song of the Galli.*

64. tibi týpana non inánis sonitús Matris Deúm
tonimús, [canimus] tibínos tibi núnc semiuirí;
teretém comam uolántem iactánt tibi gallí.
Non. 49. 19, 22; 328. 10.

65. Phrygiós per ossa córnuis liquidá canit animá.
Non. 334. 14; 233. 12.

*In short, they find madness of one sort or another afflicting all the people.*

66. sed nós simul atque in súmmam speculam uénimus,
uidémus populum Fúriis instinctúm tribus
diuérsum ferri extérritum formídine.
Non. 434. 17; 295. 23.

67. . . . tertia Poénarum,
Insánia, stans nexa ín uulgi
pectóre fluctúanti intónsa coma,
sordída uestitu, oré seuero, Non. 390. 9.

*The narrator vigorously attempts to convince the populace of their madness, but is himself accused of the same disease*

68. . . . propter pércrepis
uócibus uolitans aúreis uulgi . . . Non. 255. 4.

*By a gathering crowd of the lowest class,*

69. 'uix uulgus confluit' non Furiarum, sed puerorum atque ancillarum, qui omnes me bilem atram agitare clamitantis opinionem mihi insaniae meae confirmant.
Non. 153. 2; 421. 3; 242. 21; 356. 15.

*And carried off to trial, where it is urged against him that it is only a madman who thinks all others mad.*

70. nam ut arquatis et lutea quae non sunt et quae sunt lutea uidentur, sic insanis sani et furiosi esse uidentur insani. Non. 35. 13; 549. 18.

*But Truth appears unexpectedly as a witness for him,*

**71.** et écce de inprouíso ad nos accédit cana Véritas,
Áttices philosóphiae alumna. Non. 86. 26; 242. 26.

*And the judges order Public Opinion to record him acquitted of the charge of madness.*

**72.** forenses decérnunt ut Existimatio nomen meum in sanorum numerum referat. Non. 285. 16; 381. 18.

### ΕΧΩ ΣΕ

### Περὶ τύχης

*'Glittering shafts of war.'*

**73.** téla dextrá uibrant, rúss[aeque] alaé micant,
státque insignítus [dux] Mártis torque aúrea;
scúta caeláta Hibero [éx] argentó graui
crébra fulgént, Non. 227. 33.

*The wise man can bear both good and ill.*

**74.** sapiens et bonum ferre potest modice, et malum fortiter aut leuiter. Non. 342. 17.

### ΓΕΡΟΝΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

*The Teacher of the Old contrasts the present with the past. — Then cowardice was a crime.*

**75.** Manius Curius consul [in] Capitolio cum dilectum haberet nec citatus in tribu ciuis respondisset, uendidit tenebrionem. Non. 18. 27.

*Now the censor prides himself on his carelessness.*

**76.** hoc est magnum, censorem esse ac non studere multos aerarios facere. Non. 190. 28.

*The early Romans shaved only once a week.*

77. quotiens priscus homo ac rusticus Romanus inter nundinum barbam radebat? Non. 214. 24.

*His industrious wife spun, and watched the dinner of porridge cooking,*

78. sed simul manibus trahere lanam, nec non simul oculis obseruare ollam pultis ne aduratur. Non. 543. 7.

*And was content with a pleasure drive once or twice a year.*

79. uehebatur cum uxore uehiculo semel aut bis anno, cum 'arceram si non uellet non sterneret.' Non. 55. 2.

*Slaves were satisfied with modest fare and accommodations.*

80. uilici quod nunc satis sibi uix putant lautum [habebant]. Non. 337. 12.

*Then religion and purity held sway.*

81. ergo tum sacra relligio, castaeque fuerunt
res omnes; . . . Non. 267. 5.

*Nowadays slaves rise against their masters.*

82. utrum oculi mihi caecuttiunt an ego uidi seruos in armis contra dominos? Non. 86. 11.

*Where the pride of the farm used to be the great granaries, and cellars, and wine-presses,*

83. uél decem mensís ubi una saépiant granária,
Non. 47. 17.

84. uíneis ubi ámpla cella tórculum respóndeat.
Non. 47. 21.

*Now it is flocks of expensive peacocks,*

85. úbi graues pascántur atque alántur pauonúm greges.
Non. 314. 15; 440. 11.

*And doors framed in citrus-wood.*

**86.** ín quibus Libyssa citrus fásciis cingít fores.
Non. 86. 9.

### ΚΟΣΜΟΤΟΡΥΝΗ

**Περὶ φθορᾶς κόσμου**

*Moth and rust are constantly corrupting,*

**87.** singulos lectos stratos ubi habuimus, amisimus propter cariem et tiniam. Non. 83. 10.

*And death waits upon the very beginnings of life.*

**88.** proptér cunam capulúm positum
nutríx tradit pollíctori Non. 4. 20; 157. 20.

*Civil wars also have brought death to many.*

**89.** . . . tóga tracta est
et abólla data est; ad túrbam iui,
fera mílitiai múnera belli
ut praéstarem. Non. 538. 16.

**90.** Africa terribilis: contra concurrere ciuis
ciui atque Aeneae misceri sanguine sanguen.
Non. 224. 3.

*Add to these the perils of the sea,*

**91.** . . . atque
Aegeus fluctus quam lauit amne aquilo,
saeuus ubi posuit Neptuni filius urbem. Non. 503. 23

*Even when the traveler is joyfully returning home.*

**92.** detís habenas animaé leni,
dum nós uentus flamíne sudo
suauem ád patriam perdúcit. Non. 233 33

### LEX MAENIA

*The omen from thunder out of a clear sky.*

93. nos ádmirantes, quód sereno lúmine
tonuísset, oculis caéli rimarí plagas. Non. 369. 8; 382. 4.

*Wealth cannot create happiness.*

94. non hós Pactolus aúreas undás agens
erípiet umquam e míseriis . . . Non. 243. 18.

*Wheat and tares are always mingled.*

95. neque in bona segete nullum est spicum nequam,
neque in mala non aliquod bonum. Non. 225. 22.

### MANIVS

*The outline given by Mommsen is repeated here from the translation of his* History of Rome *by Dickson, vol. V., p. 492.* — '*The satire* Manius — 'Early Up!' — *describes the management of a rural household. Manius summons his people to rise with the sun, and in person conducts them to the scene of their work.*'

96. Manius mane suscitat, rostrum sub rostra adfert,
populum in forum conducit. Non. 274. 18.

'*The youths make their own bed, which labor renders soft to them, and supply themselves with water-jar and lamp.*'

97. lecto strato matellam, lucernam, ceteras res esui
usuique prae se portant. Non. 543. 16.

'*Their drink is the clear, fresh spring, their fare bread, and onions as relish.*'

98. dúlcem aquam bibát salubrem et flébile esitét cépe.
Non. 201. 1.

*'Everything prospers in house and field. The house is no work of art; but an architect might learn symmetry from it.'*

99. harum aedium symmetria confutabat architectones.
Non 87. 10.

*'Care is taken of the field, that it shall not be left disorderly and waste, or go to ruin through slovenliness and neglect;'*

100. ager derelinqueretur ac periret
'squalé scabreque, inlúuie et uastitúdine.'
Non. 225. 32; 168. 19; 125. 30; 185. 5.

*'In return the grateful Ceres wards off damage from the produce, that the high-piled sheaves may gladden the heart of the husbandman.'*

101. húnc Ceres, cibí ministra, frúgibus suís pórcet.
Non. 159. 33.

*'Here hospitality still holds good; every one who has but imbibed mother's milk is welcome.'*

102. nam eum ad quem ueniunt in hospitium lac humanum fellasse. Non. 113. 12.

*'The bread-pantry and wine-vat and the store of sausages on the rafters, lock and key are at the service of the traveler, and piles of food are set before him;'*

103. haec aduentoribus accedunt: cellae, claues, claustra, carnaria, dolia. Non. 545. 10

*'Contented sits the sated guest, looking neither before nor behind, dozing by the hearth in the kitchen.'*

104. . . . habens
ántepositam alimóniam, sedéns altus aliéno sumptu,
néque post respiciéns neque ante próspiciens sed
límus intra
límites culínae. Non. 237. 13; 442. 30; 133. 30.

'*The warmest double-wool sheepskin is spread as a couch for him.*'

105. alterum bene acceptum dormire super amphitapa bene molli. Non. 540. 25.

'*Here people still as good burgesses obey the righteous law, which neither out of envy injures the innocent, nor out of favor pardons the guilty.*'

106. lex neque innocenti propter simultatem obstringillat neque nocenti propter amicitiam ignoscit. Non. 147. 9.

'*Here they speak no evil against their neighbors. Here they trespass not with their feet on the sacred hearth, but honor the gods with devotion and with sacrifices, throw for the house-spirit his little bit of flesh into his appointed little dish,*'

107. non maledicere, pedem in focum non imponere, sacrificari, . . . Non. 480. 2.

108. quocirca oportet bonum ciuem legibus parere, et deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας, Non. 543. 32.

'*And when the master of the household dies, accompany the bier with the same prayer with which those of his father and of his grandfather were borne forth.*'

109. funere familiari commoto auito ac patrito more precabamur. Non. 161. 4.

MARCIPOR

*The dangers of the sea.*

110. Propóntis unda quám liquenti caérula
natántem perfundít, cape! Non. 254. 20.

111. repénte noctis círciter merídie,
cum píctus aër féruidis late ígnibus
caelí chorean ástricen osténderet, Non. 451. 5.

112. nubés aquali, frígido ueló leues,
caelí cauernas aúreas subdúxerant,
aquám uomentes ínferam mortálibus, Non. 45. 32.

113. uentíque frigidó se ab axe erúperant,
phrenétici septéntrionum fílii,
secúm ferentes tégulas, ramós, syrus. Non. 46. 4.

114. at nós caduci, naúfragi, ut cicóniae,
quarúm bipinnis fúlminis plumás uapor
perússit, alte maésti in terram cécidimus. Non. 79. 12.

*How ridiculous to decide great events by augury!*

115. ut eat ac rempublicam administret, quod pulli ientent.
Non. 126. 10.

*Don't even the haruspices laugh among themselves at the credulity of the people?*

116. (*A*) qui quidem bidentem circumstant, non rident? —(*B*) credo ridere hiantis; uideo hiantis, non audio [ridentis]. Non. 318. 29.

*Look, too, at the increase of luxury among women.*

117. altera exorat patrem libram ocellatorum, altera uirum semodium margaritarum. Non. 213. 23.

*Men are as idle and useless as children.*

118. utri magis sunt pueri? hi pusilli pigri, qui spectant nundinas, ut magister dimittat lusum . . .?
Non. 133. 15.

### MARCOPOLIS

### Περὶ ἀρχῆς

*Things go badly in this world. Natural equality of rights is not respected by the stronger.*

119. natura humanis omnia sunt paria:
qui pote plus urget, piscis ut saepe minutos
magnus comest, ut auis enicat accipiter.
Non. 81. 9.

*And fortune grants no one unbroken success.*

120. némini Fortúna currum a cárcere intimó missum
lábi inoffensúm per aequor cándidum ad calcém siuit.
Non. 199. 18.

*But even in the ideal state of Marcus Varro the philosophers squabble.*

121. cui Celer Διενοςληῆμματοςλόγος, Antipatri stoici filius.
rutro caput displanat. Non. 18. 20.

### MELEAGRI

*At the funeral of a great hunter conversation turns on the purpose of hunting.*

122. quaero, utrum fructuis an delectationis causa? si fructuis, ut uendatis . . . Non. 492. 14.

*If you hunt for pleasure, why not sit still at the public* uenationes, *and see others do it for you?*

123. sin autem delectationis causa uenamini, quanto satius est saluis cruribus in circo expectare, quam his descobinatis in silua currere? Non. 99. 25.

*In short, what is the use of all the discomfort?*

124. currere, uigilare, esurire: quando haec facere oportet? quam ad finem? Non. 205. 6.

*And the funeral is concluded with the question apparently yet unsettled.*

**125.** funus exequiati stantes ad sepulcrum antiquo more silicernium confecimus, id est περίδειπνον, quo pransi discedentes dicimus alius alii 'uale.' Non. 48. 5.

MODIVS

*Petrullus need not look at the book, if its theatrical style offends him.*

**126.** sed, ó Petrulle, né meum taxís librum,
si té †repigrat haéc modo scenátili
Non. 176. 15; 180. 6.

*Or, if he scruples about throwing it bodily into the sea, he may apply a little water to blot out the especially objectionable passages.*

**127.** si dísplicebit tám tibi latúm mare,
parcés tuam tum spúngeam delétilem? Non. 96. 12

*Better the rude garb of the philosopher,*

**128.** quod tum erant in Graecia coma promissa, rasa barba, pallia trahentes. Non. 362. 26

**129.** sed cynicis inuolucrum et pallium luteum non est. Non. 549. 18.

*Than the flimsy foppery of the other extreme.*

**130.** quam storum quorum uitreae togae ostentant tunicae clauos. Non. 448. 28; 536. 17.

*Better the utmost simplicity of food,*

**131.** asse uinum, asse pulmentarium, secundas quom natura aurigatur, non necessitudo . . .
Non. 70. 14; 353. 32.

*Than the fare of those whose life hinges on the kitchen.*

**132.** et hoc interest inter Epicurum et ganeones nostros, quibus modulus est uitae colina. Non. 55. 18; 119. 8.

*A plain roof is better than a palace.*

133. in cubiculo dormire mallem simplicei, potus uinum meum cibarium, quam regiae dominus cubare in . . .

Non. 93. 11.

*To live according to 'the golden mean' is to live well.*

134. non eos optume uixisse qui diutissime uixent, sed qui modestissime.

Non. 55. 29.

135. quid aliud est quod
'Délphice canít columna lítteris suís Ἄγαν
Μηθέν'
quam nos facere ad mortalem modum, 'medioxime,'
ut quondam patres nostri loquebantur?

Non. 141. 3; Paul. Fest. 123.

NESCIS QVID VESPER SERVS VEHAT

136. [lepidissimus liber est M. Varronis ex satiris Menippeis, qui inscribitur 'nescis quid uesper serus uehat,' in quo disserit de apto conuiuarum numero deque ipsius conuiuii habitu cultuque. dicit autem, conuiuarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum, id est proficisci a tribus et consistere in nouem, ut, cum paucissimi conuiuae sunt, non pauciores sint quam tres, cum plurimi, non plures quam nouem. 'nam multos,' inquit, 'esse non conuenit, quod turba plerumque est turbulenta et Romae quidem stat, sedet Athenis, nusquam autem cubat.' 'ipsum deinde conuiuium constat,' inquit, 'ex rebus quattuor et tum denique omnibus suis numeris absolutum est, si belli homunculi conlecti sunt, si electus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus.' 'nec loquaces autem,'

inquit, 'conuiuas nec mutos legere oportet, quia eloquentia in foro et aput subsellia, silentium uero non in conuiuio set in cubiculo esse debet.' sermones igitur id temporis habendos censet non super rebus anxiis aut tortuosis, sed iucundos atque inuitabiles et cum quadam inlecebra et voluptate utiles, ex quibus ingenium nostrum uenustius fiat et amoenius. 'quod profecto,' inquit, 'eueniet, si de id genus rebus ad communem uitae usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendi non est otium.' 'dominum autem,' inquit, 'conuiuii esse oportet non tam lautum, quam sine sordibus,' et 'in conuiuio legi non omnia debent, sed ea potissimum, quae simul sint *βιωφελῆ* et delectent.'

neque non de secundis quoque mensis cuiusmodi esse eas oporteat, praecipit. his enim uerbis utitur: 'bellaria,' inquit, 'ea maxime sunt mellita, quae mellita non sunt: *πέμμασιν* enim cum *πέψει* societas infida.'

quod Varro hoc in loco dixit 'bellaria,' ne quis forte in ista voce haereat, significat id uocabulum omne mensae secundae genus. nam quae '*πέμματα*' Graeci aut '*τραγήματα*' dixerunt, ea ueteres nostri 'bellaria' appellaverunt. uina quoque dulciora est inuenire in comoediis antiquioribus hoc nomine appellata dictaque esse ea 'Liberi bellaria.'

Gell. XIII. 11.]

### ΟΝΟΣ ΛΥΡΑΣ

*The music-teacher, Phonascus, announces himself.*

**137.** Phonáscus adsum, uócis suscitábulum,
cantántiumque gállus gallináceus. Non. 176. 29.

*'Music,' he declares, 'regulates the motion of the spheres.'*

138. . . . quam móbilem diuúm lyram
sol hármoge aequa clám gubernans mótibus
diís uiget. . . . Non. 100. 31; 183. 1.

*'It is natural to man.'*

139. primum eam esse physicen, quod sit emphytos, ut ipsa uox, basis eius. Non. 79. 32.

*'It cheers him in the midst of toil.'*

140. homines rusticos in uindemia incondita cantare, sarcinatricis in machinis. Non. 56. 21.

*'It has tamed wild beasts,'*

141. non uidisti simulacrum leonis ad Idam eo loco ubi quondam, subito eum cum uidissent quadrupedem, galli tympanis adeo fecerunt mansuem ut tractarent manibus? Non. 483. 7.

*'And moved the passions of multitudes.'*

142. saépe totiús theatri tíbiis cernó flectendo
cómmutare méntes, erigi ánimos eorum . . .
Non. 7. 9.

*'How much nobler its pursuit than that of hunting!'*

143. nempe [aút] suis siluáticos in móntibus sectáris
uenábulo aut ceruós, qui tibi malí nihil fecérunt,
uerrútis — ah artém praeclaram! . . .
Non. 555. 28; 554. 32.

*But the ὄνος λύρας breaks in with abuse of music as a useless and dissolute art.*

144. iurgare coepit dicens:
'quae scís, age qui in uulgúm uulgas artémque
expromis inértem?' Non. 230. 16; 182. 27.

*The proud introduction of a tragedian.*

**145.** Pacui discipulus dicor, porro is fuit Enni,
Ennius Musarum. Pompilius clueor. Non. 87. 32.

PAPIAPAPAE

Περὶ ἐγκωμίων

*Praise is generally too fulsome,—as, for example, praise of a pretty woman.*

**146.** ante aúris nodo ex cróbyli subpáruuli
intórti emittebántur sex cincínnuli;
oculís suppaetulís nigelli púpuli
quantam hílaritatem sígnificantes ánimuli! Non. 455. 32.

**147.** quos cálliblepharo náturali pálpebrae
tinctaé uallatos móbili septó tenent. Non. 218. 26.

**148.** . . . rictus paruíssimus
ut réfrenato rísu roseo . . . Non. 455. 32.

**149.** lacúlla in mento impréssa Amoris dígitulo
uestígio demónstrat mollitúdinem. Non. 135. 20.

**150.** collúm procerum, fíctum leui mármore
regíllae tunicae défінitur púrpura. Non. 539. 10.

*The trouble is, so few can tell the difference between true and false.*

**151.** imperito nonnumquam conca uidetur margarita, uitrum simargdos. Non. 213. 23.

*And foolish panegyrics make one distrust all praise.*

**152.** qui potest laus uideri uera, cum mortuus saepe furacissimus ac nequissimus ciuis iuxta ac Publius Africanus . . . ? Non. 322. 2.

*But, on the other hand, criticism is often overdone.*

153. . . . ille ales gállus
qui súscitabat Átticarum Músarum scriptóres,
an híc qui rabularúm gregem . . . ? Non. 26. 21.

154. quare residis lingulacae, optrectatores tui, iam nunc murmurantes dicunt:
'Μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται.' Non. 26. 16.

## PARMENO

*The four ways of catching a hare.*

155. lepúsculi timéntis hoc quadrángulum
dedít Diana: réte nexile, árcyas,
uiscúm fugai, líneamque cómpedam.
Non. 28. 3, 451. 24.

*The wood-cutters.*

156. . . . álius
cabállum arborí ramo in húmili adligátum
relínquit, feréns ferream úmero bipínnem
secúrem, . . . Non. 86. 13; 79. 12.

157. . . . álius tenéram abietem sólus percéllit.
Non. 152. 10.

158. caéditur lótos [atque] álta fros décidit
Pálladis; plátanus ramís . . . Non. 486. 10.

159. álta traps prónis in humum áccidens próxumae
frángit ramós cadens. Non. 178. 32; 494. 32.

*'Music hath charms to soothe the' careworn 'breast.'*

160. demítis acris pectóre curas cantú castaque poési.
Non. 240. 30; 267. 13.

*The genesis of song.*

161. patris huius nascuntur pueri Rhythmus et Melos.

Non. 213. 10.

*The difference between* poema *and* poesis.

162. poema est lexis enrhythmos, id est uerba plura modice in quandam coniecta formam, itaque etiam distichon epigrammation uocant poema. poesis est perpetuum argumentum ex rhythmis, ut Ilias Homeri et Annalis Enni. poetice est ars earum rerum.

Non. 428. 6.

*The characteristic excellence of each of the three great Roman comedians.*

163. in quibus partibus in argumentis Caecilius poscit palmam, in ἤθεσιν Terentius, in sermonibus Plautus.

Non. 374. 6.

ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ

164. [M. Varro in satura quam περὶ ἐδεσμάτων inscripsit lepide admodum et scite factis uersibus cenarum ciborum[que] exquisitas delicias comprehendit. nam pleraque id genus, quae elluones isti terra et mari conquirunt, exposuit inclusitque in numeros senarios. et ipsos quidem uersus, cui otium erit, in libro quo dixi positos legat; genera autem nominaque edulium et domicilia ciborum omnibus aliis praestantia, quae profunda ingluuies uestigauit, quae Varro obprobrans executus est, haec sunt ferme, quantum nobis memoriae est: pauus e Samo, Phrygia attagena, grues Melicae, haedus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, murena Tartessia, aselli Pessinuntii, ostrea Tarenti, pectunculus [. . .], helops Rhodius, scari Cilices, nuces Thasiae, palma Aegyptia, glans Hiberica.

Gell. VI. 16. 1–5.]

### ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΩΓΗΣ

*Is suicide ever justifiable?*

165. quemnám te esse dícam,
ferá qui manú corporís feruidós fontium áperis lacús
sanguinís teque uíta
leuás ferreo énse? Non. 336 27.

*Yes, in a case like that of Hannibal,*

166. quaerit ibidem ab Hannibale, cur biberit medicamentum? 'quia Romanis' inquit 'me Prusiades tradere uolebat.' Non. 345. 15.

*Or of Andromeda.*

167. Andromeda uincta et proposita ceto non debuit patri suo, homini stupidissimo, in os expuere uitam? Non. 400. 9.

*For it is right to anticipate a hard death by an easy one.*

168. non uituperamus cum sciamus digitum praecidi oportere, si ob eam rem gangrena non sit ad brachium uentura. Non. 117. 21.

### PROMETHEUS LIBER

*Prometheus, enchained on Caucasus, bewails his fate.*

169. . . . ego infelix nón queam
uim própulsare atque ínimicum orco inmíttere;
nequíquam saepe aerátas manuis cómpedes
conór reuellere. Non. 28. 3.

170. . . . atque [ártubus]
exsánguibus dolóre euirescát colos. Non. 101. 31.

171. mortális nemo exaúdit, sed late íncolens
Scythárum inhospitális campis uástitas.
Non. 417. 13.

172. leuís mens numquam sómnurnas imágines
adfátur, non umbrántur somno púpulae. Non 172. 1.

*Liberated, he opens a shop for the manufacture of men,*

173. humánae quandam géntem stirpis cóncoquit,
'frigús calore atque úmore aritúdinem
miscét.' Non. 71. 22.

*And gets a peculiar order from a rich profligate.*

174. Chrysosandalos locat sibi amiculam de lacte et cera Tarentina, quam apes Milesiae coegerint ex omnibus floribus libantes, sine osse et neruis, sine pelle, sine pilis, puram, putam, proceram, candidam, teneram, formosam. Non. 27. 23.

## QUINQUATRUS

*The glutton refuses to diet.*

175. tu, Pledi, eum tractabilem audes dicere, cum in eborato lecto ac purpureo peristromate cubare uideas aegrotum et eius prius aluum quam turdam subducere malis? Non. 229. 15.

*He declines to take physic,*

176. quid médico mi est opus? núm perpetuo absíntium
uti bibám grauem
et cástoreum leuémque robur?
Non. 190. 23; 314. 13; 336. 27.

*And draws a vigorous picture of the bloodthirsty physicians.*

177. [géstat] hic bipénnis, ille fórcipes denthárpagás.
Non. 99. 22.

*The prescription he prefers is good wine,*

178. cape hánc caducam Líberi mollém dapem,
defróndem Bromiae autúmnitatis úuidam.
Non. 71. 13; 253. 33.

*Mixed with water only.*

179. quom lýmpham melius é lacuna fóntium
adlátam nido pótili permísceat. Non. 145. 1.

SESQUEULIXES

*The shepherd's weather-cock.*

180. iúget uolitáns miluus; aquam é nubibus tórtam
índicat fore, út tegillum pástor sibi súmat.
Non. 179. 1.

*The girl's dedication to the Lares on the eve of her marriage.*

181. suspéndit Laribus mánias, mollís pilas,
retícula ac strophia. Non. 538. 6; 542. 9.

*The gold-bricks of the barbarians.*

182. ubi ét dicuntur bárbari innumerábiles
laterés aureos habuísse . . . Non. 131. 10.

*Invocation to Echo.*

183. . . . Pieridúm comes,
quaé tenet cáua geloque ácri [horrida] móntium
sáxa, . . . Non. 492. 4.

*The Stoic ethics* vs. *the Epicurean.*

184. unam uiam Zenona moenisse duce uirtute, hanc esse nobilem; alteram Carneadem desubulasse, bona corporis secutum. Non. 99. 30.

SEXAGESSIS

*This outline of the awakening of the Varronian Rip Van Winkle is taken from Mommsen;* v. s. Manius. — '*Varro appears as a Roman Epimenides, who had fallen asleep when a boy of ten and waked up again after half a century.*'

185. [nec mirum, quom non modo Epimenides meus post annos L experrectus a multis non cognoscatur,

sed etiam Teucer Liui post annos XV ab suis qui sit ignoretur. Varr. *L. L.* VII. 3 M.]

*'He is astonished to find instead of his smooth-shorn boy's head an old bald pate, with an ugly snout and savage bristles like a hedgehog:'*

**186.** se circumspexe atque inuenisse, se, cum dormire coepisset tam glaber quam Socrates, esse factum ericium cum pilis albis, cum proboscide.

Non. 106. 15; 49. 3.

*'But he is still more astonished at the change in Rome.'*

**187.** Romam regressus ibi nihil offendi quod ante annos quinquaginta, cum primum dormire coepi, reliqui.

Non. 359. 1.

*'Lucrine oysters, formerly a wedding dish, are now everyday fare.'*

**188.** tunc núptiae uidébant ostreám Lucrinam . . .

Non. 216. 4.

*'For which, accordingly, the bankrupt glutton silently prepares the incendiary torch.'*

**189.** . . . 'adest faxs ínuoluta incéndio!'

Non. 112. 22; 328. 21.

*'While formerly the father disposed of his boy, now the disposal is transferred to the latter: he disposes, forsooth, of his father by poison.'*

**190.** nunc quis patrem decem annorum natus non modo aufert, sed tollit, nisi ueneno? Non. 407. 8; 422. 16.

*'The comitium has become an exchange,'*

**191.** ubi tum comitia habebant, ibi nunc fit mercatus.

Non. 212. 25; 431. 13.

*'The criminal trial a mine of gold for the jurymen.'*

**192.** auidus iudex reum ducebat esse 'κοινὸν Ἑρμῆν.'

Non. 283. 17.

*'No law is any longer obeyed save only this one, that nothing is given for nothing.'*

193. quod leges nunc non faciunt, 'δὸς καὶ λαβέ' feruit omnino. Non. 502. 33.

*'All virtues have vanished; in their stead the awakened man is saluted by impiety, perfidy, lewdness, as new denizens.'*

194. in quarum locum subierunt inquilinae impietas, perfidia, impudicitia. Non. 403. 26.

195. ergo tum Romae parce pureque pudentis
uixere in patria; at nunc sumus in rutuba.
Non. 167. 7.

*'"Alas for thee, Marcus, with such a sleep, and such an awakening!"'*

196. o stúlta nostri péctoris dormítio
uigilábilis, quae mé puellum impúberem
cepísti! Non. 158. 13; 100. 1.

*'The sketch resembles the Catilinarian epoch, shortly after which (about 697) the old man must have written it; and there lay a truth in the bitter turn at the close, where Marcus, properly reproved for his unseasonable accusations and antiquarian reminiscences, is — with a mock application of a primitive Roman custom — dragged as a useless old man to the bridge and thrown into the Tiber. There was certainly no longer room for such men in Rome.'*

197. 'pergis,' inquit, 'Marce, accusare nos: ruminaris antiquitates.' Non. 480. 23.

198. senibus crassis, homuli, non uidimus quid fiat?
Non. 86. 24.

199. acciti sumus ut depontaremur; murmur fit ferus.
Non. 214. 12.

200. 'uix ecfatus erat' cum more maiorum ultro
casnares arripiunt, de ponte in Tiberim deturbant.
Non. 86. 20.

### ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΟΥ

*Our ancestors lived in houses of crude brick,*

**201.** antiqui nostri in domibus latericiis paululum modo lapidibus suffundatis, ut umorem ecfugerent, habitabant. Non. 48. 13.

*Or of wicker-work smeared with clay,*

**202.** ut hirundines uirgultis oblitis luto tegulas fingebant. Non. 308. 32.

*And with roofs of thatch.*

**203.** at in segetibus post messem colligebant stramenta qui domicilia colerent. Non. 251. 30.

*Now you find mosaic pavements, and incrusted walls,*

**204.** λιθόστρωτα pauimenta et parietes incrustatos. Non. 129. 4.

*And magnificent porticoes with all sorts of additional elaborations.*

**205.** non uides in magnis peristylis qui cryptas domi non habent, sabulum iacere a pariete ante xystos, ubi ambulare possint? Non. 169. 10.

*But what need is there of aqueduct water in every house? Why not mend your worn-out pitchers, and bring water from the public well, as in the good old times?*

**206.** sed quae necessitas te iubet aquam effundere domi tuae? si uasa habes pertusa, plumbum non habes? ad quam rem nobis est confluuium? ad quam rem urnarium? Non 544. 16.

*Verily Numa would find a changed state of society.*

**207.** haec Numa Pompilius fieri si uiderit, sciet suorum institutorum nec uolam nec uestigium apparere! Non. 416. 17.

## EX INCERTIS SATVRIS

*The heavy portal's ponderous recoil.*

208. * . . . trisulcaé fores
péssulis líberataé dehiscúnt graues,
átque innixae [aéreae] in cárdinum túrbines
tárdos . . . Seru. in *Aen.* I. 448

*The swallow heralds the spring.*

209. *uer blándum uiget áruis [et] adést hospes hirúndo.
Aug. *de Mus.* IV. 15.

# IV. PETRONIVS ARBITER

## SATIRARVM EXCERPTA

*The extant fragments of the satires of Petronius are mainly from the fifteenth and sixteenth books of his work. A young man, Encolpius, tells the story of his various adventures and wanderings by sea and land. He has in some way violated the rites of Priapus, and to the resentment of the offended deity appears to be due his succession of misfortunes. He is accompanied in most of his adventures by a friend, Ascyltos, and a boy-favorite, Giton.—Readers may be referred to the English translation by Kelly (London, 1854), to the French translation by De Guerle (Paris, 1862), and to Friedländer's edition of the Cena Trimalchionis with German introduction, notes, and translation (Leipzig, 1891).*

*The opening scene is laid in a Campanian town, apparently Puteoli. Encolpius is discussing with a rhetorician, Agamemnon by name, the causes of the decline of eloquence:*

**1.** 'num alio genere furiarum declamatores inquietantur, qui clamant: "haec uulnera pro libertate publica excepi; hunc oculum pro uobis impendi: date mihi ducem, qui me ducat ad liberos meos, nam succisi poplites membra non sustinent"? haec ipsa tolerabilia essent, si ad eloquentiam ituris uiam facerent. nunc et rerum tumore et sententiarum uanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut cum in forum uenerint, putent se in alium orbem terrarum delatos. et ideo ego adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex his,

quae in usu habemus, aut audiunt aut uident, sed piratas cum catenis in litore stantes, sed tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis ut patrum suorum capita praecidant, sed responsa in pestilentiam data, ut uirgines tres aut plures immolentur, sed mellitos uerborum globulos et omnia dicta factaque quasi papauere et sesamo sparsa. 2. qui inter haec nutriuntur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant. pace uestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. leuibus enim atque inanibus sonis ludibria quaedam excitando effecistis, ut corpus orationis eneruaretur et caderet. nondum iuuenes declamationibus continebantur, cum Sophocles aut Euripides inuenerunt uerba quibus deberent loqui. nondum umbraticus doctor ingenia deleuerat, cum Pindarus nouemque lyrici Homericis uersibus canere timuerunt. et ne poetas [quidem] ad testimonium citem, certe neque Platona neque Demosthenen ad hoc genus exercitationis accessisse uideo. grandis et ut ita dicam pudica oratio non est maculosa nec turgida, sed naturali pulchritudine exsurgit. nuper uentosa istaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigrauit animosque iuuenum ad magna surgentes ueluti pestilenti quodam sidere afflauit, semelque corrupta regula eloquentia stetit et obmutuit. ad summam, quis postea Thucydidis, quis Hyperidis ad famam processit? ac ne carmen quidem sani coloris enituit, sed omnia quasi eodem cibo pasta non potuerunt usque ad senectutem canescere. pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiariam inuenit.'

3. non est passus Agamemnon me diutius declamare in porticu, quam ipse in schola sudauerat, sed 'adule-

scens' inquit 'quoniam sermonem habes non publici saporis et, quod rarissimum est, amas bonam mentem, non fraudabo te arte secreta. *nihil* nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere. nam nisi dixerint quae adulescentuli probent, ut ait Cicero, "soli in scholis relinquentur." sicut [ficti] adulatores cum cenas diuitum captant, nihil prius meditantur quam id quod putant gratissimum auditoribus fore: nec enim aliter impetrabunt quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint: sic eloquentiae magister, nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae morabitur in scopulo.

4. quid ergo est? parentes obiurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos seuera lege proficere. primum enim sic ut omnia, spes quoque suas ambitioni donant. deinde cum ad uota properant, cruda adhuc studia in forum pellunt et eloquentiam, qua nihil esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus. quod si paterentur laborum gradus fieri, ut studiosi iuuenes lectione seuera irrigarentur, ut sapientiae praeceptis animos componerent, ut uerba atroci stilo effoderent, ut quod uellent imitari diu audirent, *ut persuaderent* sibi nihil esse magnificum, quod pueris placeret: iam illa grandis oratio haberet maiestatis suae pondus. nunc pueri in scholis ludunt, iuuenes ridentur in foro, et quod utroque turpius est, quod quisque perperam didicit, in senectute confiteri non uult. sed ne me putes improbasse schedium Lucilianae humilitatis, quod sentio, et ipse carmine effingam:

5. artis seuerae si quis ambit effectus
mentemque magnis applicat, prius mores

frugalitatis lege poliat exacta.
nec curet alto regiam trucem uultu
cliensue cenas impotentium captet,
nec perditis addictus obruat uino
mentis calorem, neue plausor in scaenam
sedeat redemptus histrionis ad rictus.
sed siue armigerae rident Tritonidis arces,
seu Lacedaemonio tellus habitata colono
Sirenumue domus, det primos uersibus annos
Maeoniumque bibat felici pectore fontem.
mox et Socratico plenus grege mittat habenas
liber et ingentis quatiat Demosthenis arma.
hinc Romana manus circumfluat et modo Graio
exonerata sono mutet suffusa saporem.
interdum subducta foro det pagina cursum
et fortuna sonet celeri distincta meatu
dent epulas et bella truci memorata canore
grandiaque indomiti Ciceronis uerba minetur.
his animum succinge bonis: sic flumine largo
plenus Pierio defundes pectore uerba.'

*Encolpius breaks away from the discussion to search for Ascyltos, who has mysteriously disappeared. He succeeds in finding him, after some difficulty, but later quarrels with him on account of jealousy, though a reconciliation is finally effected. The friends had sewed into the seams of an old tunic all their money, and then had lost the tunic in the country; but they had in some degree made up their loss by capturing a fine cloak, which they now propose to sell in the market to raise funds. Their unexpected success in the recovery of the precious tunic after a quarrel with the true owners of the cloak is told in the following passage.*

**12.** ueniebamus in forum deficiente iam die, in quo notauimus frequentiam rerum uenalium, non quidem pretiosarum sed tamen quarum fidem male ambulantem

obscuritas temporis facillime tegeret. cum ergo et ipsi raptum latrocinio pallium detulissemus, uti occasione opportunissima coepimus atque in quodam angulo laciniam extremam concutere, si quem forte emptorem splendor uestis posset adducere. nec diu moratus rusticus quidam familiaris oculis meis cum muliercula comite propius accessit ac diligentius considerare pallium coepit. inuicem Ascyltos iniecit contemplationem super umeros rustici emptoris ac subito exanimatus conticuit. ac ne ipse quidem sine aliquo motu hominem conspexi, nam uidebatur ille mihi esse, qui tunicam in solitudine inuenerat. plane is ipse erat. sed cum Ascyltos timeret fidem oculorum, ne quid temere faceret, prius tanquam emptor proprius accessit detraxitque umeris laciniam et diligentius temptavit. 13. o lusum fortunae mirabilem. nam adhuc suturae quidem non attulerat rusticus curiosas manus, sed tanquam mendici spolium etiam fastidiose uenditabat. Ascyltos postquam depositum esse inuiolatum uidit et personam uendentis contemptam, seduxit me paululum a turba et 'scis' inquit 'frater, rediisse ad nos thesaurum de quo querebar? illa est tunicula adhuc, ut apparet, intactis aureis plena. quid ergo facimus, aut quo iure rem nostram uindicamus?'

exhilaratus ego non tantum quia praedam videbam, sed etiam quod fortuna me a turpissima suspicione dimiserat, negavi circuitu agendum, sed plane iure civili dimicandum, ut si nollent alienam rem domino reddere, ad interdictum uenirent.

14. contra Ascyltos leges timebat et 'quis' aiebat 'hoc loco nos nouit, aut quis habebit dicentibus fidem? mihi plane placet emere, quamuis nostrum sit, quod

agnoscimus, et paruo aere recuperare potius thesaurum, quam in ambiguam litem descendere:

> quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat,
> aut ubi paupertas uincere nulla potest?
> ipsi qui Cynica traducunt tempora pera,
> non nunquam nummis uendere uera solent.
> ergo iudicium nihil est nisi publica merces,
> atque eques in causa qui sedet, empta probat.'

sed praeter unum dipondium, quo cicer lupinosque destinaueramus mercari, nihil ad manum erat. itaque ne interim praeda discederet, uel minoris pallium addicere placuit et pretium maioris compendii leuiorem facere iacturam. cum primum ergo explicuimus mercem, mulier operto capite, quae cum rustico steterat, inspectis diligentius signis iniecit utramque laciniae manum magnaque uociferatione 'latrones' [tenere] clamauit. contra nos perturbati, ne uideremur nihil agere, et ipsi scissam et sordidam tenere coepimus tunicam atque eadem inuidia proclamare, nostra esse spolia quae illi possiderent. sed nullo genere par erat causa, [nam] et cociones qui ad clamorem confluxerant, nostram scilicet de more ridebant inuidiam, quod pro illa parte uindicabant pretiosissimam uestem, pro hac pannuciam ne centonibus quidem bonis dignam. hinc Ascyltos bene risum discussit, qui silentio facto **15.** 'uidemus' inquit 'suam cuique rem esse carissimam; reddant nobis tunicam nostram et pallium suum recipiant.' etsi rustico mulierique placebat permutatio, aduocati tamen iam poenae nocturni, qui uolebant pallium lucri facere, flagitabant uti apud se utraque deponerentur ac postero die iudex querellam inspiceret. neque

enim res tantum, quae uiderentur, in controuersiam esse, sed longe aliud quaeri, *quod* in utraque parte scilicet latrocinii suspicio haberetur. iam sequestri placebant, et nescio quis ex cocionibus, caluus, tuberosissimae frontis, qui solebat aliquando etiam causas agere, invaserat pallium exhibiturumque crastino die affirmabat. ceterum apparebat nihil aliud quaeri nisi ut semel deposita vestis inter praedones strangularetur, et nos metu criminis non ueniremus ad constitutum.

idem plane et nos uolebamus. itaque utriusque partis uotum casus adiuuit. indignatus enim rusticus, quod nos centonem exhibendum postularemus, misit in faciem Ascylti tunicam et liberatos querella iussit pallium deponere, quod solum litem faciebat

*

et recuperato, ut putabamus, thesauro in deuersorium praecipites abimus praeclusisque foribus ridere acumen non minus cocionum quam calumniantium coepimus, quod nobis ingenti calliditate pecuniam reddidissent.

*A series of adventures follows with one Quartilla, whom they had previously interrupted in sacrifices to Priapus. Later on they are invited to dine with Trimalchio, a rich freedman. The description of this dinner forms the most considerable of the episodes of the extant excerpts.*

uenerat iam tertius dies, id est expectatio liberae cenae, sed tot uulneribus confossis fuga magis placebat, quam quies. itaque cum maesti deliberaremus, quonam genere praesentem euitaremus procellam, unus seruus Agamemnonis interpellauit trepidantes et 'quid? uos' inquit 'nescitis, hodie apud quem fiat? Trimalchio, lautissimus homo, horologium in triclinio et bucinato-

rem habet subornatum, ut subinde sciat, quantum de uita perdiderit.' amicimur ergo diligenter obliti omnium malorum, et Gitona libentissime seruile officium tuentem usque hoc iubemus in balnea sequi. **27.** nos interim uestiti errare coepimus immo iocari magis et circulis [ludentem] accedere, cum subito uidemus senem caluum, tunica uestitum russea, inter pueros capillatos ludentem pila. nec tam pueri nos, quamquam erat operae pretium, ad spectaculum duxerant, quam ipse pater familiae, qui soleatus pila prasina exercebatur. nec amplius eam repetebat quae terram contigerat, sed follem plenum habebat seruus sufficiebatque ludentibus. notauimus etiam res nouas. nam duo spadones in diuersa parte circuli stabant, quorum alter matellam tenebat argenteam, alter numerabat pilas, non quidem eas quae inter manus lusu expellente uibrabant, sed eas quae in terram decidebant. cum has ergo miraremur lautitias, accurrit Menelaus et 'hic est' inquit 'apud quem cubitum ponetis, et quidem iam principium cenae uidetis.'

* * *

**28.** longum erat singula excipere. itaque intrauimus balneum, et sudore calfacti momento temporis ad frigidam eximus. iam Trimalchio unguento perfusus tergebatur, non linteis, sed palliis ex lana mollissima factis. tres interim iatraliptae in conspectu eius Falernum potabant, et cum plurimum rixantes effunderent, Trimalchio hoc suum propinasse dicebat. hinc inuolutus coccina gausapa lecticae impositus est praecedentibus phaleratis cursoribus quattuor et chiramaxio, in quo deliciae eius uehebantur, puer uetulus, lippus, domino Trimalchione deformior. cum ergo auferretur, ad

caput eius symphoniacus cum minimis tibiis accessit et tanquam in aurem aliquid secreto diceret, toto itinere cantauit.

sequimur nos admiratione iam saturi et cum Agamemnone ad ianuam peruenimus, in cuius poste libellus erat cum hac inscriptione fixus: 'quisquis seruus sine dominico iussu foras exierit, accipiet plagas centum.' in aditu autem ipso stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat. super limen autem cauea pendebat aurea, in qua pica uaria intrantes salutabat. **29.** ceterum ego dum omnia stupeo, paene resupinatus crura mea fregi. ad sinistram enim intrantibus non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena uinctus, in pariete erat pictus superque quadrata litera scriptum 'caue canem.' et collegae quidem mei riserunt, ego autem collecto spiritu non destiti totum parietem persequi. erat autem uenalicium *cum* titulis pictum, et ipse Trimalchio capillatus caduceum tenebat Mineruaque ducente Romam intrabat. hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, denique dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat. in deficiente uero iam porticu leuatum mento in tribunal excelsum Mercurius rapiebat. praesto erat Fortuna cornu abundanti copiosa et tres Parcae aurea pensa torquentes. notaui etiam in porticu gregem cursorum cum magistro se exercentem. praeterea grande armarium in angulo uidi, in cuius aedicula erant Lares argentei positi Venerisque signum marmoreum et pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius conditam esse dicebant.

interrogare ergo atriensem coepi, quas in medio pictu-

ras haberent. 'Iliada et Odyssian' inquit 'ac Laenatis gladiatorium munus.' **30.** non licebat multaciam considerare

nos iam ad triclinium perueneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat. et quod praecipue miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam partem quasi embolum nauis aeneum finiebat, in quo erat scriptum: 'C. Pompeio Trimalchioni, seuiro Augustali, Cinnamus dispensator.' sub eodem titulo et lucerna bilychnis de camera pendebat, et duae tabulae in utroque poste defixae, quarum altera, si bene memini, hoc habebat inscriptum: 'III. et pridie kalendas Ianuarias C. noster foras cenat,' altera lunae cursum stellarumque septem imagines pictas; et qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

his repleti uoluptatibus cum conaremur in triclinium intrare, exclamauit unus ex pueris, qui super hoc officium erat positus: 'dextro pede.' sine dubio paulisper trepidauimus, ne contra praeceptum aliquis nostrum limen transiret. ceterum ut pariter mouimus dextros gressus, seruus nobis despoliatus procubuit ad pedes ac rogare coepit, ut se poenae eriperemus: nec magnum esse peccatum suum, propter quod periclitaretur: subducta enim sibi uestimenta dispensatoris in balneo, quae uix fuissent decem sestertiorum. rettulimus ergo dextros pedes dispensatoremque in atrio aureos numerantem deprecati sumus, ut seruo remitteret poenam. superbus ille sustulit uultum et 'non tam iactura me mouet' inquit 'quam negligentia nequissimi serui. uestimenta mea cubitoria perdidit, quae

mihi natali meo cliens quidam donauerat, Tyria sine dubio, sed iam semel lota. **31.** quid ergo est? dono uobis eum.'

obligati tam grandi beneficio cum intrassemus triclinium, occurrit nobis ille idem seruus, pro quo rogaueramus, et stupentibus spississima basia impegit gratias agens humanitati nostrae. ad summam 'statim scietis' ait 'cui dederitis beneficium. uinum dominicum ministratoris gratia est'

*

tandem ergo discubuimus pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus aliisque insequentibus ad pedes ac paronychia cum ingenti subtilitate tollentibus. ac ne in hoc quidem tam molesto tacebant officio, sed obiter cantabant. ego experiri uolui, an tota familia cantaret, itaque potionem poposci. paratissimus puer non minus me acido cantico excepit, et quisquis aliquid rogatus erat ut daret          pantomimi chorum, non patris familiae triclinium crederes. allata est tamen gustatio ualde lauta; nam iam omnes discubuerant praeter ipsum Trimalchionem, cui locus nouo more primus seruabatur. ceterum inter promulsidaria asellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat oliuas in altera parte albas, in altera nigras. tegebant asellum duae lances, in quarum marginibus nomen Trimalchionis inscriptum erat et argenti pondus. ponticuli etiam ferruminati sustinebant glires melle ac papauere sparsos. fuerunt et tomacula super craticulam argenteam feruentia posita, et infra craticulam Syriaca pruna cum granis Punici mali.

**32.** in his eramus lautitiis, cum ipse Trimalchio ad symphoniam allatus est positusque inter ceruicalia muni-

tissima expressit imprudentibus risum. pallio enim coccineo adrasum excluserat caput circaque oneratas ueste ceruices laticlauiam immiserat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus. habebat etiam in minimo digito sinistrae manus anulum grandem subauratum, extremo uero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi uidebatur, totum aureum, sed plane ferreis ueluti stellis ferruminatum. et ne has tantum ostenderet diuitias, dextrum nudauit lacertum armilla aurea cultum et eboreo circulo lamina splendente conexo. 33. ut deinde pinna argentea dentes perfodit, 'amici' inquit 'nondum mihi suaue erat in triclinium uenire, sed ne diutius absentiuos morae uobis essem, omnem uoluptatem mihi negaui. permittetis tamen finiri lusum.' sequebatur puer cum tabula terebinthina et crystallinis tesseris, notauique rem omnium delicatissimam. pro calculis enim albis ac nigris aureos argenteosque habebat denarios. interim dum ille omnium textorum dicta inter lusum consumit, gustantibus adhuc nobis repositorium allatum est cum corbe, in quo gallina erat lignea patentibus in orbem alis, quales esse solent quae incubant oua. accessere continuo duo serui et symphonia strepente scrutari paleam coeperunt erutaque subinde pauonina oua diuisere conuiuis. conuertit ad hanc scaenam Trimalchio uultum et 'amici' ait 'pauonis oua gallinae iussi supponi. et mehercules timeo ne iam concepti sint; temptemus tamen, si adhuc sorbilia sunt.' accipimus nos cochlearia non minus selibras pendentia ouaque ex farina pingui figurata pertundimus. ego quidem paene proieci partem meam, nam uidebatur mihi iam in pullum coisse. deinde ut audiui ueterem conuiuam: 'hic nescio quid boni debet esse,' persecutus putamen

manu pinguissimam ficedulam inueni piperato uitello circumdatam.

34. iam Trimalchio eadem omnia lusu intermisso poposcerat feceratque potestatem clara uoce, si quis nostrum iterum uellet mulsum sumere, cum subito signum symphonia datur et gustatoria pariter a choro cantante rapiuntur. ceterum inter tumultum cum forte paropsis excidisset et puer iacentem sustulisset, animaduertit Trimalchio colaphisque obiurgari puerum ac proicere rursus paropsidem iussit. insecutus est lecticarius argentumque inter reliqua purgamenta scopis coepit euerrere. subinde intrauerunt duo Aethiopes capillati cum pusillis utribus, quales solent esse qui harenam in amphitheatro spargunt, uinumque dedere in manus; aquam enim nemo porrexit.

laudatus propter elegantias dominus 'aequum' inquit 'Mars amat. itaque iussi suam cuique mensam assignari. obiter et putidissimi serui minorem nobis aestum frequentia sua facient.'

statim allatae sunt amphorae uitreae diligenter gypsatae, quarum in ceruicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: 'Falernum Opimianum annorum centum.' dum titulos perlegimus, complosit Trimalchio manus et 'eheu' inquit 'ergo diutius uiuit uinum quam homuncio. quare tengomenas faciamus. uita uinum est. uerum Opimianum praesto. heri non tam bonum posui, et multo honestiores cenabant.' potantibus ergo nobis et accuratissime lautitias mirantibus laruam argenteam attulit seruus sic aptatam, ut articuli eius uertebraeque luxatae in omnem partem flecterentur. hanc cum super mensam semel iterumque abiecisset, et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit:

'eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est.
sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.
ergo uiuamus, dum licet esse bene.'

35. laudationem ferculum est insecutum plane non pro expectatione magnum; nouitas tamen omnium conuertit oculos. rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita, super quae proprium conuenientemque materiae structor imposuerat cibum: super arietem cicer arietinum, super taurum bubulae frustum, super geminos testiculos ac rienes, super cancrum coronam, super leonem ficum Africanam, super uirginem steriliculam, super libram stateram in cuius altera parte scriblita erat, in altera placenta, super scorpionem pisciculum marinum, super sagittarium oclopetam, super capricornum locustam marinam, super aquarium anserem, super pisces duos mullos. in medio autem caespes cum herbis excisus fauum sustinebat. circumferebat Aegyptius puer clibano argenteo panem

atque ipse etiam taeterrima uoce de Laserpiciario mimo canticum extorsit. nos ut tristiores ad tam uiles accessimus cibos, 'suadeo' inquit Trimalchio 'cenemus; hoc est ius cenae.' 36. haec ut dixit, ad symphoniam quattuor tripudiantes procurrerunt superioremque partem repositorii abstulerunt. quo facto uidemus infra [scilicet in altero ferculo] altilia et sumina leporemque in medio pinnis subornatum, ut Pegasus uideretur. notauimus etiam circa angulos repositorii Marsyas quattuor, ex quorum utriculis garum piperatum currebat super pisces, qui tanquam in euripo natabant. damus omnes plausum a familia inceptum et res electissimas ridentes

aggredimur. non minus et Trimalchio eiusmodi methodio laetus 'Carpe' inquit. processit statim scissor et ad symphoniam gesticulatus ita lacerauit obsonium, ut putares essedarium hydraule cantante pugnare. ingerebat nihilo minus Trimalchio lentissima uoce: 'Carpe, Carpe.' ego suspicatus ad aliquam urbanitatem totiens iteratam uocem pertinere, non erubui eum qui supra me accumbebat, hoc ipsum interrogare. at ille, qui saepius eiusmodi ludos spectauerat, 'uides illum' inquit 'qui obsonium carpit: Carpus uocatur. itaque quotiescunque dicit "Carpe," eodem uerbo et uocat et imperat.'

*Encolpius, having satisfied his appetite, gets some information from the guest next him concerning Trimalchio, his wife Fortunata, and the other guests, some of whom are also rich freedmen. Trimalchio interrupts with some urbane discourse about 'philology.' The next course is a wild boar, roasted whole, and filled with live thrushes, which fly out when the hunting-knife opens the way for them. A beautiful slave boy, dressed to represent Bacchus, hands around grapes, and sings in a clear voice songs composed by Trimalchio himself, who rewards him with freedom on the spot. A temporary absence of the host gives the guests an opportunity to indulge in some very characteristic conversation:*

nos libertatem sine tyranno nacti coepimus inuitare conuiuarum sermones. Dama itaque primus cum pataracina poposcisset, 'dies' inquit 'nihil est. dum versas te, nox fit. itaque nihil est melius, quam de cubiculo recta in triclinium ire. et mundum frigus habuimus. uix me balneus calfecit. tamen calda potio uestiarius est. staminatas duxi, et plane matus sum. uinus mihi in cerebrum abiit.'

**42.** excepit Seleucus fabulae partem et 'ego' inquit 'non cotidie lauor; baliscus enim fullo est, aqua dentes

habet, et cor nostrum cotidie liquescit. sed cum mulsi pultarium obduxi, frigori laecasin dico. nec sane lauare potui; fui enim hodie in funus. homo bellus, tam bonus Chrysanthus animam ebulliit. modo, modo me appellauit. uideor mihi cum illo loqui. heu, eheu. utres inflati ambulamus. minoris quam muscae sumus, *muscae* tamen aliquam uirtutem habent, nos non pluris sumus quam bullae. et quid si non abstinax fuisset. quinque dies aquam in os suum non coniecit, non micam panis. tamen abiit ad plures. medici illum perdiderunt, immo magis malus fatus; medicus enim nihil aliud est quam animi consolatio. tamen bene elatus est, uitali lecto, stragulis bonis. planctus est optime — manu misit aliquot — etiam si maligne illum plorauit uxor. quid si non illam optime accepisset. sed mulier quae mulier miluinum genus. neminem nihil boni facere oportet; aeque est enim ac si in puteum conicias. sed antiquus amor cancer est.'

**43.** molestus fuit, Philerosque proclamauit: 'uiuorum meminerimus. ille habet, quod sibi debebatur: honeste uixit, honeste obiit. quid habet quod queratur? ab asse creuit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere. itaque creuit, quicquid creuit, tanquam fauus. puto mehercules illum reliquisse solida centum, et omnia in nummis habuit. de re tamen ego uerum dicam, qui linguam caninam comedi: durae buccae fuit, linguosus, discordia, non homo. frater eius fortis fuit, amicus amico, manu plena, uncta mensa. et inter initia malam parram pilauit, sed recorrexit costas illius prima uindemia: uendidit enim uinum, quanti ipse uoluit. et quod illius mentum sustulit, hereditatem accepit, ex qua plus inuolauit, quam illi relictum est. et ille stips, dum fratri

suo irascitur, nescio cui terrae filio patrimonium elegauit. longe fugit, quisquis suos fugit. habuit autem oracularios seruos, qui illum pessum dederunt. nunquam autem recte faciet, qui cito credit, utique homo negotians. tamen uerum quod frunitus est, quam diu uixit cui datum est, non cui destinatum. plane Fortunae filius, in manu illius plumbum aurum fiebat. facile est autem, ubi omnia quadrata currunt. et quot putas illum annos secum tulisse? septuaginta et supra. sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam coruus. noueram hominem: olim oliorum et adhuc salax erat. non mehercules illum puto in domo canem reliquisse. immo etiam pullarius erat, omnis mineruae homo. nec improbo; hoc solum enim secum tulit.'

44. haec Phileros dixit, illa Ganymedes: 'narratis quod nec ad caelum nec ad terram pertinet, cum interim nemo curat, quid annona mordet. non mehercules hodie buccam panis inuenire potui. et quomodo siccitas perseuerat. iam annum esuritio fuit. aediles male eueniat, qui cum pistoribus colludunt "serua me, seruabo te." itaque populus minutus laborat; nam isti maiores maxillae semper Saturnalia agunt. o si haberemus illos leones, quos ego hic inueni, cum primum ex Asia ueni. illud erat uiuere. similia sicilia interiores et laruas sic istos percolopabant, ut illis Iupiter iratus esset. [sed] memini Safinium: tunc habitabat ad arcum ueterem, me puero, piper, non homo. is quacunque ibat, terram adurebat. sed rectus, sed certus, amicus amico, cum quo audacter posses in tenebris micare. in curia autem quomodo singulos [uel] pilabat [tractabat], nec schemas loquebatur sed derectum. cum ageret porro in foro, sic illius uox crescebat tanquam tuba. nec

sudauit unquam nec expuit, puto eum nescio quid Asiadis habuisse. et quam benignus resalutare, nomina omnium reddere, tanquam unus de nobis. itaque illo tempore annona pro luto erat. asse panem quem emisses, non potuisses cum altero deuorare. nunc oculum bublum uidi maiorem. heu heu, quotidie peius. haec colonia retrouersus crescit tanquam coda uituli. sed quare nos habemus aedilem trium cauniarum, qui sibi mauult assem quam uitam nostram? itaque domi gaudet, plus in die nummorum accipit, quam alter patrimonium habet. iam scio, unde acceperit denarios mille aureos. sed si nos coleos haberemus, non tantum sibi placeret. nunc populus est domi leones, foras uulpes. quod ad me attinet, iam pannos meos comedi, et si perseuerat haec annona, casulas meas uendam. quid enim futurum est, si nec dii nec homines huius coloniae miserentur? ita meos fruniscar, ut ego puto omnia illa a diibus fieri. nemo enim caelum caelum putat, nemo ieiunium seruat, nemo Iouem pili facit, sed omnes opertis oculis bona sua computant. antea stolatae ibant nudis pedibus in cliuum, passis capillis, mentibus puris, et Iovem aquam exorabant. itaque statim urceatim plouebat: aut tunc aut nunquam: et omnes redibant udi tanquam mures. itaque dii pedes lanatos habent, quia nos religiosi non sumus. agri iacent' —

45. 'oro te' inquit Echion centonarius 'melius loquere. "modo sic, modo sic" inquit rusticus; uarium porcum perdiderat. quod hodie non est, cras erit: sic uita truditur. non mehercules patria melior dici potest, si homines haberet. sed laborat hoc tempore, nec haec sola. non debemus delicati esse, ubique medius caelus est. tu si aliubi fueris, dices hic porcos coctos ambu-

lare. et ecce habituri sumus munus excellente in triduo die festa; familia non lanisticia, sed plurimi liberti. et Titus noster magnum animum habet et est caldicerebrius: aut hoc aut illud erit, quid utique. nam illi domesticus sum, non est miscix. ferrum optimum daturus est, sine fuga, carnarium in medio, ut amphitheatrum uideat. et habet unde: relictum est illi sestertium tricenties, decessit illius pater male. ut quadringenta impendat, non sentiet patrimonium illius, et sempiterno nominabitur. iam Manios aliquot habet et mulierem essedariam et dispensatorem Glyconis, qui deprehensus est, cum dominam suam delectaretur. uidebis populi rixam inter zelotypos et amasiunculos. Glyco autem, sestertiarius homo, dispensatorem ad bestias dedit. hoc est se ipsum traducere. quid seruus peccauit qui coactus est facere? magis illa matella digna fuit, quam taurus iactaret. sed qui asinum non potest, stratum caedit. quid autem Glyco putabat Hermogenis filicem unquam bonum exitum facturam? ille miluo uolanti poterat ungues resecare; colubra restem non parit. Glyco, Glyco dedit suas; itaque quamdiu uixerit, habebit stigmam, nec illam nisi Orcus delebit. sed sibi quisque peccat. sed subolfacio, quod nobis epulum daturus est Mammaea, binos denarios mihi et meis. quod si hoc fecerit, eripiat Norbano totum fauorem. scias oportet plenis uelis hunc uinciturum. et reuera, quid ille nobis boni fecit? dedit gladiatores sestertiarios iam decrepitos, quos si sufflasses, cecidissent; iam meliores bestiarios uidi. occidit de lucerna equites, putares eos gallos gallinaceos; alter burdubasta, alter loripes, tertiarius mortuus pro mortuo, qui habebat neruia praecisa. unus alicuius flaturae fuit Thraex, qui et ipse ad dictata pug-

nauit. ad summam, omnes postea secti sunt; adeo de magna turba "adhibete" acceperant, plane fugae merae. "munus tamen" inquit "tibi dedi": et ego tibi plodo. computa, et tibi plus do quam accepi. manus manum lauat. **46.** uideris mihi, Agamemnon, dicere: "quid iste argutat molestus?" quia tu, qui potes [loqui], non loquere. non es nostrae fasciae, et ideo pauperorum uerba derides. scimus te prae literas fatuum esse. quid ergo est? aliqua die te persuadeam ut ad uillam uenias et uideas casulas nostras? inueniemus quod manducemus, pullum, oua: belle erit, etiam si omnia hoc anno tempestas dispare pallauit: inueniemus ergo unde saturi fiamus. et iam tibi discipulus crescit cicaro meus. iam quattuor partis dicit; si uixerit, habebis ad latus seruulum. nam quicquid illi uacat, caput de tabula non tollit. ingeniosus est et bono filo, etiam si in aues morbosus est. ego illi iam tres cardeles occidi, et dixi quod mustella comedit. inuenit tamen alias nenias, et libentissime pingit. ceterum iam Graeculis calcem impingit et Latinas coepit non male appetere, etiam si magister eius sibi placens fit nec uno loco consistit, sed uenit, dem literas, sed non uult laborare. est et alter non quidem doctus, sed curiosus, qui plus docet quam scit. itaque feriatis diebus solet domum uenire, et quicquid dederis, contentus est. emi ergo nunc puero aliquot libra rubricata, quia uolo illum ad domusionem aliquid de iure gustare. habet haec res panem. nam literis satis inquinatus est. quod si resilierit, destinaui illum artificii docere, aut tonstreinum aut praeconem aut certe causidicum, quod illi auferre non possit nisi Orcus. ideo illi cotidie clamo: "Primigeni, crede mihi, quicquid discis, tibi discis. uides Phileronem causidi-

cum: si non didicisset, hodie famem a labris non abigeret. modo, modo collo suo circumferebat onera uenalia, nunc etiam aduersus Norbanum se extendit. literae thesaurum est, et artificium nunquam moritur."'

*The host returns; a white sow is selected alive before the guests and immediately prepared as the next course; meanwhile conversation is directed by the host to various learned subjects. Trimalchio finally becomes fairly mellow:*

et 'aquam foras, uinum intro' clamauit excipimus urbanitatem iocantis, et ante omnes Agamemnon, qui sciebat, quibus meritis reuocaretur ad cenam. ceterum laudatus Trimalchio hilarius bibit et iam ebrio proximus 'nemo' inquit 'uestrum rogat Fortunatam meam, ut saltet? credite mihi: cordacem nemo melius ducit.'

atque ipse erectis supra frontem manibus Syrum histrionem exhibebat concinente tota familia: **Μάδεια, Περιμάδεια.** et prodisset in medium, nisi Fortunata ad aurem accessisset: [et] credo, dixerit non decere grauitatem eius tam humiles ineptias. nihil autem tam inaequale erat; nam modo Fortunatam *verebatur*, modo ad naturam suam reuertebatur.

53. et plane interpellauit saltationis libidinem actuarius, qui tanquam urbis acta recitauit: 'VII. kalendas sextiles: in praedio Cumano, quod est Trimalchionis, nati sunt pueri XXX, puellae XL; sublata in horreum ex area tritici millia modium quingenta; boues domiti quingenti. eodem die: Mithridates seruus in crucem actus est, quia Gai nostri genio male dixerat. eodem die: in arcam relatum est, quod collocari non potuit, sestertium centies. eodem die: incendium factum est

in hortis Pompeianis, ortum ex aedibus Nastae uilici.' 'quid?' inquit Trimalchio 'quando mihi Pompeiani horti empti sunt?' 'anno priore' inquit actuarius 'et ideo in rationem nondum uenerunt.' excanduit Trimalchio et 'quicunque' inquit 'mihi fundi empti fuerint, nisi intra sextum mensem sciero, in rationes meas inferri uetuo.' iam etiam edicta aedilium recitabantur et saltuariorum testamenta, quibus Trimalchio cum elogio exheredabatur; iam nomina uilicorum; et repudiata a circitore liberta in balneatoris contubernio deprehensa et atriensis Baias relegatus; iam reus factus dispensator et iudicium inter cubicularios actum.

petauristarii autem tandem uenerunt. baro insulsissimus cum scalis constitit puerumque iussit per gradus et in summa parte odaria saltare, circulos deinde ardentes transilire et dentibus amphoram sustinere. mirabatur haec solus Trimalchio dicebatque ingratum artificium esse. ceterum duo esse in rebus humanis, quae libentissime spectaret, petauristarios et cornicines; reliqua [animalia] acroamata tricas meras esse. 'nam et comoedos' inquit 'emeram, sed malui illos Atellaniam facere, et choraulen meum iussi Latine cantare.'

54. cum maxime haec dicente Gaio puer Trimalchionis delapsus est. conclamauit familia, nec minus conuiuae, non propter hominem tam putidum, cuius et ceruices fractas libenter uidissent, sed propter malum exitum cenae, ne necesse haberent alienum mortuum plorare. ipse Trimalchio cum grauiter ingemuisset superque brachium tanquam laesum incubuisset, concurrere medici, et inter primos Fortunata crinibus passis cum scypho, miseramque se atque infelicem proclamauit. nam puer quidem, qui ceciderat, circumibat

iam dudum pedes nostros et missionem rogabat. pessime mihi erat, ne his precibus per ridiculum aliquid catastropha quaereretur. nec enim adhuc exciderat cocus ille, qui oblitus fuerat porcum exinterare. itaque totum circumspicere triclinium coepi, ne per parietem automatum aliquod exiret, utique postquam seruus uerberari coepit, qui brachium domini contusum alba potius quam conchyliata inuoluerat lana. nec longe aberrauit suspicio mea; in uicem enim poenae uenit decretum Trimalchionis, quo puerum iussit liberum esse, ne quis posset dicere, tantum uirum esse a seruo uulneratum.

55. comprobamus nos factum et quam in praecipiti res humanae essent, uario sermone garrimus. 'ita' inquit Trimalchio 'non oportet hunc casum sine inscriptione transire' statimque codicillos poposcit et non diu cogitatione distorta haec recitauit:

'quod non expectes, ex transuerso fit ⏑ — —
— et supra nos Fortuna negotia curat.
quare da nobis uina Falerna, puer.'

ab hoc epigrammate coepit poetarum esse mentio diuque summa carminis penes Mopsum Thracem memorata est donec Trimalchio 'rogo' inquit 'magister, quid putas inter Ciceronem et Publilium interesse? ego alterum puto disertiorem fuisse, alterum honestiorem. quid enim his melius dici potest?

"luxuriae rictu Martis marcent moenia.
tuo palato clausus pauo pascitur
plumato amictus aureo Babylonico,
gallina tibi Numidica, tibi gallus spado;
ciconia etiam, grata peregrina hospita

pietaticultrix gracilipes crotalistria,
auis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
nequitiae nidum in caccabo fecit modo.
quo margarita cara tibi, bacam Indicam?
an ut matrona ornata phaleris pelagiis
tollat pedes indomita in strato extraneo?
zmaragdum ad quam rem uiridem, pretiosum uitrum?
quo Carchedonios optas ignes lapideos?
nisi ut scintillet probitas e carbunculis.
aequum est induere nuptam uentum textilem,
palam prostare nudam in nebula linea?"

**56.** quod autem' inquit 'putamus secundum literas difficillimum esse artificium? ego puto medicum et nummularium: medicus, qui scit quid homunciones intra praecordia sua habeant et quando febris ueniat, etiam si illos odi pessime, quod mihi iubent saepe anatinam parari; nummularius, qui per argentum aes uidet. nam mutae bestiae laboriosissimae boues et oues: boues, quorum beneficio panem manducamus; oues, quod lana illae nos gloriosos faciunt. et facinus indignum, aliquis ouillam est et tunicam habet. apes enim ego diuinas bestias puto, quae mel uomunt, etiam si dicuntur illud a Ioue afferre; ideo autem pungunt, quia ubicunque dulce est, ibi et acidum inuenies.'

iam etiam philosophos de negotio deiciebat, cum pittacia in scypho circumferri coeperunt, puerque super hoc positus officium apophoreta recitauit. 'argentum sceleratum': allata est perna, super quam acetabula erant posita. 'ceruical': offla collaris allata est. 'serisapia et contumelia': aecrophagie saele datae sunt et contus cum malo. 'porri et persica': flagellum et cul-

trum accepit; 'passeres et muscarium': uuam passam et mel Atticum. 'cenatoria et forensia': offlam et tabulas accepit. 'canale et pedale': lepus et solea est allata. 'muraena et litera': murem cum rana alligata fascemque betae *accepit*. diu risimus: sexcenta huiusmodi fuerunt, quae iam exciderunt memoriae meae.

*Ascyltos and Giton, by their ill-timed merriment, arouse the anger of one of the guests, who upbraids them in vigorous terms. But Trimalchio checks the incipient quarrel, and introduces reciters of Homer, one of whom plays the mad Ajax in realistic fashion. Fruits and cakes are served, and then one of the guests, Niceros, tells a story of a soldier who changed himself into a wolf, and Trimalchio follows with a tale of* strigae. *Further story-telling is superseded by an impromptu dog-fight:*

**61.** postquam ergo omnes bonam mentem bonamque ualitudinem sibi optarunt, Trimalchio ad Nicerotem respexit et 'solebas' inquit 'suauius esse in conuictu; nescio quid nunc taces nec muttis. oro te, sic felicem me uideas, narra illud quod tibi usu uenit.' Niceros delectatus affabilitate amici 'omne me' inquit 'lucrum transeat, nisi iam dudum gaudimonio dissilio, quod te talem uideo. itaque hilaria mera sint, etsi timeo istos scholasticos, ne me rideant. uiderint: narrabo tamen; quid enim mihi aufert, qui ridet? satius est rideri quam derideri.' 'haec ubi dicta dedit,' talem fabulam exorsus est:

'cum adhuc seruirem, habitabamus in uico angusto; nunc Gauillae domus est. ibi, quomodo dii uolunt, amare coepi uxorem Terentii coponis: noueratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. sed ego non mehercules corporaliter *illam* aut propter res uenerias curaui, sed magis quod bene morata fuit. si quid

ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; *quicquid habui*, in illius sinum demandaui, nec unquam fefellitus sum. huius contubernalis ad uillam supremum diem obiit. itaque per scutum per ocream ego aginaui, quemadmodum ad illam peruenirem: *scitis* autem, in angustiis amici apparent. **62.** forte dominus Capuam exierat ad scruta scita expedienda. nactus ego occasionem persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium ueniat. erat autem miles, fortis tanquam Orcus. apoculamus nos circa gallicinia, luna lucebat tanquam meridie. uenimus intra monimenta: homo meus coepit ad stelas facere, sedeo ego cantabundus et stelas numero. deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia uestimenta secundum uiam posuit. mihi anima in naso esse, stabam tanquam mortuus. at ille circumminxit uestimenta sua et subito lupus factus est. nolite me iocari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. sed, quod coeperam dicere, postquam lupus factus est, ululare coepit et in siluas fugit. ego primitus nesciebam ubi essem, deinde accessi, ut uestimenta eius tollerem: illa autem lapidea facta sunt. qui mori timore nisi ego? gladium tamen strinxi et in tota uia umbras cecidi, donec ad uillam amicae meae peruenirem. ut larua intraui, paene animam ebulliui, sudor mihi per bifurcum uolabat, oculi mortui, uix unquam refectus sum. Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et "si ante" inquit "uenisses, saltem nobis adiutasses; lupus enim uillam intrauit et omnia pecora *perculit*, tanquam lanius sanguinem illis misit. nec tamen derisit, etiam si fugit; seruus enim noster lancea collum eius traiecit." haec ut audiui, operire oculos amplius non potui, sed luce

clara Gai nostri domum fugi tanquam copo compilatus, et postquam ueni in illum locum, in quo lapidea uestimenta erant facta, nihil inueni nisi sanguinem. ut uero domum ueni, iacebat miles meus in lecto tanquam bouis, et collum illius medicus curabat. intellexi illum uersipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. uiderint alii quid de hoc exopinissent; ego si mentior, genios uestros iratos habeam.'

**63.** attonitis admiratione uniuersis 'saluo' inquit 'tuo sermone' Trimalchio 'si qua fides est, ut mihi pili inhorruerunt, quia scio Niceronem nihil nugarum narrare: immo certus est et minime linguosus. nam et ipse uobis rem horribilem narrabo: asinus in tegulis. cum adhuc capillatus essem, nam a puero uitam Chiam gessi, ipsimi nostri delicatus decessit, mehercules margaritum, caccitus et omnium numerum. cum ergo illum mater misella plangeret et nos tum plures in tristimonio essemus, subito strigae *stridere* coeperunt; putares canem leporem persequi. habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, ualde audaculum et qui ualebat: poterat bouem iratum tollere. hic audacter stricto gladio extra ostium procucurrit, inuoluta sinistra manu curiose, et mulierem tanquam hoc loco — saluum sit, quod tango — mediam traiecit. audimus gemitum, et plane non mentiar, ipsas non uidimus. baro autem noster introuersus se proiecit in lectum, et corpus totum liuidum habebat quasi flagellis caesus, quia scilicet illum tetigerat mala manus. nos cluso ostio redimus iterum ad officium, sed cum mater amplexaret corpus filii sui, tangit et uidet manuciolum de stramentis factum. non cor habebat, non intestina, non quicquam: scilicet iam puerum strigae inuolauerant et supposuerant stramenti-

cium uauatonem. rogo uos, oportet credatis, sunt mulieres plussciae, sunt nocturnae, et quod sursum est, deorsum faciunt. ceterum baro ille longus post hoc factum nunquam coloris sui fuit, immo post paucos dies phreneticus periit.'

**64.** miramur nos et pariter credimus, osculatique mensam rogamus Nocturnas, ut suis *sedibus* se teneant, dum redimus a cena.

et sane iam lucernae mihi plures uidebantur ardere totumque triclinium esse mutatum, cum Trimalchio 'tibi dico' inquit 'Plocame, nihil narras? nihil nos delectaris? et solebas suauius esse, belle diuerbia dicere, melica canturire. heu heu, abistis dulcis caricae.' 'iam' inquit ille 'quadrigae meae decucurrerunt, ex quo podagricus factus sum. alioquin cum essem adulescentulus, cantando paene phthisicus factus sum. quid saltare? quid diuerbia? quid tonstrinum? quando parem habui nisi unum Apelletem?' appositaque ad os manu nescio quid taetrum exsibilauit, quod postea Graecum esse affirmabat.

nec non Trimalchio ipse cum tubicines esset imitatus, ad delicias suas respexit, quem Croesum appellabat. puer autem lippus, sordidissimis dentibus, catellam nigram atque indecenter pinguem prasina inuoluebat fascia panemque semissem ponebat super torum atque [hac] nausea recusantem saginabat. quo admonitus officii Trimalchio Scylacem iussit adduci 'praesidium domus familiaeque.' nec mora, ingentis formae adductus est canis catena uinctus, admonitusque ostiarii calce, ut cubaret, ante mensam se posuit. tum Trimalchio iactans candidum panem 'nemo' inquit 'in domo mea

me plus amat.' indignatus puer, quod Scylacem tam effuse laudaret, catellam in terram deposuit hortatusque *est*, ut ad rixam properaret. Scylax, canino scilicet usus ingenio, taeterrimo latratu triclinium impleuit Margaritamque Croesi paene lacerauit. nec intra rixam tumultus constitit, sed candelabrum etiam super mensam euersum et uasa omnia crystallina comminuit et oleo feruenti aliquot conuiuas respersit. Trimalchio ne uideretur iactura motus, basiauit puerum ac iussit super dorsum ascendere suum. non moratus ille usus *est* equo manuque plena scapulas eius subinde uerberauit, interque risum proclamauit: 'bucca, bucca, quot sunt hic?' repressus ergo aliquamdiu Trimalchio camellam grandem iussit misceri potiones diuidi omnibus seruis, qui ad pedes sedebant, adiecta exceptione: 'si quis' inquit 'noluerit accipere, caput illi perfunde. interdiu seuera, nunc hilaria.'

*The dinner proceeds with great merriment, the number of the guests being reinforced by the half-tipsy Habinnas who brings with him his wife Scintilla. Even the women begin finally to show the effects of too much wine, while Trimalchio reaches the maudlin stage, and announces, amid universal weeping, the terms of his last will and testament:*

iam coeperat Fortunata uelle saltare, iam Scintilla frequentius plaudebat quam loquebatur, cum Trimalchio 'permitto' inquit 'Philargyre et Cario, etsi prasinianus es famosus, dic et Menophilae, contubernali tuae, discumbat.' quid multa? paene de lectis deiecti sumus, adeo totum triclinium familia occupauerat. certe ego notaui super me positum cocum, qui de porco anserem fecerat, muria condimentisque fetentem. nec contentus fuit recumbere, sed continuo Ephesum tragoedum coepit

imitari et subinde dominum suum sponsione prouocare 'si prasinus proximis circensibus primam palmam.'

71. diffusus hac contentione Trimalchio 'amici' inquit 'et serui homines sunt et aeque unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppressit. tamen me saluo cito aquam liberam gustabunt. ad summam, omnes illos in testamento meo manu mitto. Philargyro etiam fundum lego et contubernalem suam, Carioni quoque insulam et uicesimam et lectum stratum. nam Fortunatam meam heredem facio, et commendo illam omnibus amicis meis. et haec ideo omnia publico, ut familia mea iam nunc sic me amet tanquam mortuum.' gratias agere omnes indulgentiae coeperant domini, cum ille oblitus nugarum exemplar testamenti iussit afferri et totum a primo ad ultimum ingemescente familia recitauit. respiciens deinde Habinnam 'quid dicis' inquit 'amice carissime? aedificas monumentum meum, quemadmodum te iussi? ualde te rogo, ut secundum pedes statuae meae catellam ponas et coronas et unguenta et Petraitis omnes pugnas, ut mihi contingat tuo beneficio post mortem uiuere; praeterea ut sint in fronte pedes centum, in agrum pedes ducenti. omne genus enim poma uolo sint circa cineres meos, et uinearum largiter. ualde enim falsum est uiuo quidem domos cultas esse, non curari eas, ubi diutius nobis habitandum est. et ideo ante omnia adici uolo: "hoc monumentum heredem non sequitur." ceterum erit mihi curae, ut testamento caueam, ne mortuus iniuriam accipiam. praeponam enim unum ex libertis sepulcro meo custodiae causa, ne in monumentum meum populus cacatum currat. te rogo, ut naues etiam monumenti mei facias plenis uelis euntes, et me in tribunali sedentem prae-

textatum cum anulis aureis quinque et nummos in publico de sacculo effundentem; scis enim, quod epulum dedi binos denarios. faciatur, si tibi uidetur, et triclinia. facias et totum populum sibi suauiter facientem. ad dexteram meam ponas statuam Fortunatae meae columbam tenentem: et catellam cingulo alligatam ducat: et cicaronem meum, et amphoras copiosas gypsatas, ne effluant uinum. et urnam licet fractam sculpas, et super eam puerum plorantem. horologium in medio, ut quisquis horas inspiciet, uelit nolit, nomen meum legat. inscriptio quoque uide diligenter si haec satis idonea tibi uidetur: "C. Pompeius Trimalchio Maecenatianus hic requiescit. huic seuiratus absenti decretus est. cum posset in omnibus decuriis Romae esse, tamen noluit. pius, fortis, fidelis, ex paruo creuit, sestertium reliquit trecenties, nec unquam philosophum audiuit. uale: et tu."'

**72.** haec ut dixit Trimalchio, flere coepit ubertim. flebat et Fortunata, flebat et Habinnas, tota denique familia, tanquam in funus rogata, lamentatione triclinium impleuit. immo iam coeperam etiam ego plorare, cum Trimalchio 'ergo' inquit 'cum sciamus nos morituros esse, quare non uiuamus? sic uos felices uideam, coniciamus nos in balneum, meo periculo, non paenitebit. sic calet tanquam furnus.' 'uero, uero' inquit Habinnas 'de una die duas facere, nihil malo' nudisque consurrexit pedibus et Trimalchionem plaudentem subsequi *coepit.*

*While Trimalchio and the others are in the bath, the three friends try to escape from the house, but are refused exit by the door-keeper. The drinking is finally renewed about daybreak in another dining-room. Trimalchio has a quarrel with his jealous wife, which he supplements*

*by a tipsy speech concerning his own history, finally commanding his funeral to be made ready as though he were dead. The accompanying uproar is so great that the neighboring night-watchmen think the house is on fire, and break in the doors; and in the resulting confusion the three friends, with the rhetorician Agamemnon, make their escape.*

75. post hoc fulmen Habinnas rogare coepit, ut iam desineret irasci et 'nemo' inquit 'nostrum non peccat. homines sumus, non dei.' idem et Scintilla flens dixit ac per genium eius Gaium appellando rogare coepit, ut se frangeret. non tenuit ultra lacrimas Trimalchio et 'rogo' inquit 'Habinna, sic peculium tuum fruniscaris: si quid perperam feci, in faciem meam inspue. puerum basiaui frugalissimum, non propter formam, sed quia frugi est: decem partes dicit, librum ab oculo legit, thraecium sibi de diariis fecit, archisellium de suo parauit et duas trullas. non est dignus quem in oculis feram? sed Fortunata uetat. ita tibi uidetur, fulcipedia? suadeo, bonum tuum concoquas, milua, et me non facias ringentem, amasiuncula: alioquin experieris cerebrum meum. nosti me: quod semel destinaui, clauo tabulari fixum est. sed uiuorum meminerimus. uos rogo, amici, ut uobis suauiter sit. nam ego quoque tam fui quam uos estis, sed uirtute mea ad hoc perueni. corcillum est quod homines facit, cetera quisquilia omnia. "bene emo, bene uendo"; alius alia uobis dicet. felicitate dissilio. tu autem, sterteia, etiamnum ploras? iam curabo, fatum tuum plores. sed, ut coeperam dicere, ad hanc me fortunam frugalitas mea perduxit. tam magnus ex Asia ueni, quam hic candelabrus est. ad summam, quotidie me solebam ad illum metiri, et ut celerius rostrum barbatum haberem, labra de lucerna ungebam. tamen ad delicias [femina] ipsimi [domini] annos

quattuordecim fui. nec turpe est, quod dominus iubet. ego tamen et ipsimae [dominae] satis faciebam. scitis, quid dicam: taceo, quia non sum de gloriosis. **76.** ceterum, quemadmodum di uolunt, dominus in domo factus sum, et ecce cepi ipsimi cerebellum. quid multa? coheredem me Caesari fecit, et accepi patrimonium laticlauium. nemini tamen nihil satis est. concupiui negotiari. ne multis uos morer, quinque naues aedificaui, oneraui uinum — et tunc erat contra aurum — misi Romam. putares me hoc iussisse: omnes naues naufragarunt, factum, non fabula. uno die Neptunus trecenties sestertium deuorauit. putatis me defecisse? non mehercules mi haec iactura gusti fuit, tanquam nihil facti. alteras feci maiores et meliores et feliciores, ut nemo non me uirum fortem diceret. scitis, magna nauis magnam fortitudinem habet. oneraui rursus uinum, lardum, fabam, seplasium, mancipia. hoc loco Fortunata rem piam fecit; omne enim aurum suum, omnia uestimenta uendidit et mi centum aureos in manu posuit. hoc fuit peculii mei fermentum. cito fit, quod di uolunt. uno cursu centies sestertium corrotundaui. statim redemi fundos omnes, qui patroni mei fuerant. aedifico domum, uenalicia coemo iumenta; quicquid tangebam, crescebat tanquam fauus. postquam coepi plus habere, quam tota patria mea habet, manum de tabula: sustuli me de negotiatione et coepi libertos faenerare. et sane nolentem me negotium meum agere exhortauit mathematicus, qui uenerat forte in coloniam nostram, Graeculio, Serapa nomine, consiliator deorum. hic mihi dixit etiam ea, quae oblitus eram; ab acia et acu mi omnia exposuit; intestinas meas nouerat, tantum quod mihi non dixerat, quid pridie cenaueram. putas-

ses illum semper mecum habitasse. **77.** rogo, Habinna —puto, interfuisti—: "tu dominam tuam de rebus illis fecisti. tu parum felix in amicos es. nemo unquam tibi parem gratiam refert. tu latifundia possides. tu uiperam sub ala nutricas" et, quod uobis non dixerim, et nunc mi restare uitae annos triginta et menses quattuor et dies duos. praeterea cito accipiam hereditatem. hoc mihi dicit fatus meus. quod si contigerit fundos Apuliae iungere, satis uiuus peruenero. interim dum Mercurius uigilat, aedificaui hanc domum. ut scitis, casula erat; nunc templum est. habet quattuor cenationes, cubicula uiginti, porticus marmoratos duos, susum cenationem, cubiculum in quo ipse dormio, uiperae huius sessorium, ostiarii cellam perbonam; hospitium hospites capit. ad summam, Scaurus cum huc uenit, nusquam mauoluit hospitari, et habet ad mare paternum hospitium. et multa alia sunt, quae statim uobis ostendam. credite mihi: assem habeas, assem ualeas; habes, habeberis. sic amicus uester, qui fuit rana, nunc est rex. interim, Stiche, profer uitalia, in quibus uolo me efferri. profer et unguentum et ex illa amphora gustum, ex qua iubeo lauari ossa mea.'

**78.** non est moratus Stichus, sed et stragulam albam et praetextam in triclinium attulit iussitque nos temptare, an bonis lanis essent confecta. tum subridens 'uide tu' inquit 'Stiche, ne ista mures tangant aut tineae; alioquin te uiuum comburam. ego gloriosus uolo efferri, ut totus mihi populus bene imprecetur.' statim ampullam nardi aperuit omnesque nos unxit et 'spero' inquit 'futurum ut aeque me mortuum iuuet tanquam uiuum.' nam uinum quidem in uinarium iussit infundi et 'putate uos' ait 'ad parentalia mea inuitatos esse.'

ibat res ad summam nauseam, cum Trimalchio ebrietate turpissima grauis nouum acroama, cornicines, in triclinium iussit adduci, fultusque ceruicalibus multis extendit se super torum extremum et 'fingite me' inquit 'mortuum esse. dicite aliquid belli.' consonuere cornicines funebri strepitu. unus praecipue seruus libitinarii illius, qui inter hos honestissimus erat, tam ualde intonuit, ut totam concitaret uiciniam. itaque uigiles, qui custodiebant uicinam regionem, rati ardere Trimalchionis domum, effregerunt ianuam subito et cum aqua securibusque tumultuari suo iure coeperunt. nos occasionem opportunissimam nacti Agamemnoni uerba dedimus raptimque tam plane quam ex incendio fugimus.

*Encolpius and Ascyltos quarrel again over Giton, and separate. Giton at first accompanies Ascyltos, but later is recovered by Encolpius, who makes the acquaintance of Eumolpus, a poet with a fatal tendency to make and recite verses on all occasions, and with him and Giton takes ship for Tarentum. But to his horror he finds that the ship-master, Lichas, and a passenger, Tryphaena, are old enemies of his. To escape recognition Encolpius and Giton agree to pass as runaway slaves of Eumolpus, just recaptured, and shaved and branded by him:*

coepi somnum obruto tunicula capite mentiri. sed repente quasi destruente fortuna constantiam meam eiusmodi uox super constratum puppis congemuit: 'ergo me derisit?' et haec quidem uirilis et paene auribus meis familiaris animum palpitantem percussit. ceterum eadem indignatione mulier lacerata ulterius excanduit et 'si quis deus manibus meis' inquit 'Gitona imponeret, quam bene exulem exciperem.' uterque nostrum tam inexpectato ictus sono amiserat sanguinem. ego praecipue quasi somnio quodam turbulento circumactus diu uocem collegi tremebundisque

manibus Eumolpi iam in soporem labentis laciniam duxi et 'per fidem' inquam 'pater, cuius haec nauis est, aut quos uehat, dicere potes?' inquietatus ille moleste tulit et 'hoc erat' inquit 'quod placuerat tibi, ut supra constratum nauis occuparemus secretissimum locum, ne nos patereris requiescere? quid porro ad rem pertinet, si dixero Licham Tarentinum esse dominum huiusce nauigii, qui Tryphaenam exulem Tarentum ferat?' **101.** intremui post hoc fulmen attonitus, iuguloque detecto 'aliquando' inquam 'totum me, Fortuna, uicisti.' nam Giton quidem super pectus meum positus diu animam egit. deinde ut effusus sudor utriusque spiritum reuocauit, comprehendi Eumolpi genua et 'miserere' inquam 'morientium et pro consortio studiorum commoda manum; mors uenit, quae nisi per te non licet, potest esse pro munere.' inundatus hac Eumolpus inuidia iurat per deos deasque se neque scire quid acciderit, nec ullum dolum malum consilio adhibuisse, sed mente simplicissima et uera fide in nauigium comites induxisse, quo ipse iam pridem fuerit usurus. 'quae autem hic insidiae sunt' inquit 'aut quis nobiscum Hannibal nauigat? Lichas Tarentinus, homo uerecundissimus et non tantum huius nauigii dominus, quod regit, sed fundorum etiam aliquot et familiae negotiantis, onus deferendum ad mercatum conducit. hic est Cyclops ille et archipirata, cui uecturam debemus; et praeter hunc Tryphaena, omnium feminarum formosissima, quae uoluptatis causa huc atque illuc uectatur.' 'hi sunt' inquit Giton 'quos fugimus' simulque raptim causas odiorum et instans periculum trepidanti Eumolpo exponit. confusus ille et consilii egens iubet quemque suam sententiam promere et 'fingite' inquit 'nos antrum Cyclopis intrasse.

quaerendum est aliquod effugium, nisi naufragium ponimus et omni nos periculo liberamus.' 'immo' inquit Giton 'persuade gubernatori, ut in aliquem portum nauem deducat, non sine praemio scilicet, et affirma ei impatientem maris fratrem tuum in ultimis esse. poteris hanc simulationem et uultus confusione et lacrimis obumbrare, ut misericordia permotus gubernator indulgeat tibi.' negauit hoc Eumolpus fieri posse, 'quia magna' inquit 'nauigia portubus se curuatis insinuant, nec tam cito fratrem defecisse ueri simile erit. accedit his, quod forsitan Lichas officii causa uisere languentem desiderabit. uides, quam ualde nobis expediat, ultro dominum ad fugientes accersere. sed finge nauem ab ingenti posse cursu deflecti et Licham non utique circumiturum aegrorum cubilia: quomodo possumus egredi naue, ut non conspiciamur a cunctis? opertis capitibus, an nudis? opertis, et quis non dare manum languentibus uolet? nudis, et quid erit aliud quam se ipsos proscribere?' **102.** 'quin potius' inquam ego 'ad temeritatem confugimus et per funem lapsi descendimus in scapham praecisoque uinculo reliqua fortunae committimus? nec ego in hoc periculum Eumolpon arcesso. quid enim attinet innocentem alieno periculo imponere? contentus sum, si nos descendentes adiuuerit casus.' 'non imprudens' inquit 'consilium' Eumolpos 'si aditum haberet. quis enim non euntes notabit? utique gubernator, qui peruigil nocte siderum quoque motus custodit. et utcunque imponi nihil dormienti posset, si per aliam partem nauis fuga quaereretur: nunc per puppim, per ipsa gubernacula delabendum est, a quorum regione funis descendit, qui scaphae custodiam tenet. praeterea illud miror, Encolpi, tibi non succur-

risse, unum nautam stationis perpetuae interdiu noctuque iacere in scapha, nec posse inde custodem nisi aut caede expelli aut praecipitari uiribus. quod an fieri possit, interrogate audaciam uestram. nam quod ad meum quidem comitatum attinet, nullum recuso periculum, quod salutis spem ostendit. nam sine causa [quidem] spiritum tanquam rem uacuam impendere ne uos quidem existimo uelle. uidete, numquid hoc placeat: ego uos in duas iam pelles coniciam uinctosque loris inter uestimenta pro sarcinis habebo, apertis scilicet aliquatenus labris, quibus et spiritum recipere possitis et cibum. conclamabo deinde nocte seruos poenam grauiorem timentes praecipitasse se in mare. deinde cum uentum fuerit in portum, sine ulla suspicione pro sarcinis uos efferam.' 'ita uero' inquam ego 'tanquam solidos alligaturus, quibus non soleat uenter iniuriam facere? an tanquam eos qui sternutare non soleamus nec stertere? an quia hoc genus furti semel [mea] feliciter cessit? sed finge una die uinctos posse durare: quid ergo, si diutius aut tranquillitas nos tenuerit aut aduersa tempestas? quid facturi sumus? uestes quoque diutius uinctas ruga consumit, et chartae alligatae mutant figuram. iuuenes adhuc laboris expertes statuarum ritu patiemur pannos et uincla?'

*

'adhuc aliquod iter salutis quaerendum est. inspicite, quod ego inueni. Eumolpus tanquam literarum studiosus utique atramentum habet. hoc ergo remedio mutemus colores a capillis usque ad ungues. ita tanquam serui Aethiopes et praesto tibi erimus sine tormentorum iniuria hilares, et permutato colore imponemus inimicis.' 'quidni?' inquit Giton 'etiam circum-

cide nos, ut Iudaei uideamur, et pertunde aures, ut imitemur Arabes, et increta facies, ut suos Gallia ciues putet: tanquam hic solus color figuram possit peruertere et non multa una oporteat consentiant [et non] ratione, *ut* mendacium constet. puta infectam medicamine faciem diutius durare posse; finge nec aquae asperginem impposituram aliquam corpori maculam, nec uestem atramento adhaesuram, quod frequenter etiam non accersito ferrumine infigitur: age, numquid et labra possumus tumore taeterrimo implere? numquid et crines calamistro conuertere? numquid et frontes cicatricibus scindere? numquid et crura in orbem pandere? numquid et talos ad terram deducere? numquid *et* barbam peregrina ratione figurare? color arte compositus inquinat corpus, non mutat. audite, quid amenti succurrerit: praeligemus uestibus capita et nos in profundum mergamus.' **103.** 'ne istud dii hominesque patiantur' Eumolpus exclamat 'ut uos tam turpi exitu uitam finiatis. immo potius facite, quod iubeo. mercennarius meus, ut ex nouacula comperistis, tonsor est: hic continuo radat utriusque non solum capita, sed etiam supercilia. sequar ego frontes notans inscriptione sollerti, ut uideamini stigmate esse puniti. ita eaedem literae et suspicionem declinabunt quaerentium et uultus umbra supplicii tegent.'

non est dilata fallacia, sed ad latus nauigii furtim processimus capitaque cum superciliis denudanda tonsori praebuimus. impleuit Eumolpus frontes utriusque ingentibus literis et notum fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit. unus forte ex uectoribus, qui acclinatus lateri nauis exonerabat stomachum nausea grauem, notauit sibi ad lunam tonsorem intem-

pestiuo inhaerentem ministerio, execratusque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum uotum, in cubile reiectus est. nos dissimulata nauseantis deuotione ad ordinem tristitiae redimus, silentioque compositi reliquas noctis horas male soporati consumpsimus

*But Priapus reveals in a vision their presence on the ship, and they are in great danger of severe treatment; peace, however, is finally made, and a season of hilarity ensues. Eumolpus improvises timely verses, and tells the witty story of the Ephesian matron who allowed herself to be consoled for her husband's death. In the midst of the hilarity a storm arises, the ship is wrecked, and Lichas drowned; but Encolpius and Giton, with Eumolpus, are finally saved, and find themselves in the neighborhood of the city of Croton. Thereupon they lay a trap to catch legacy-hunters by pretending that Eumolpus is a rich, childless, and feeble old man. Eumolpus meanwhile gets a chance to elucidate his ideas of epic poetry, and to recite a tedious poem of his own on the Civil War.*

**114.** dum haec taliaque iactamus, inhorruit mare nubesque undique adductae obruere tenebris diem. discurrunt nautae ad officia trepidantes uelaque tempestati subducunt. sed nec certos fluctus uentus impulerat, nec quo destinaret cursum, gubernator sciebat. Siciliam modo uentus dabat, saepissime [in oram] Italici litoris aquilo possessor conuertebat huc illuc obnoxiam ratem, et quod omnibus procellis periculosius erat, tam spissae repente tenebrae lucem suppresserant, ut ne proram quidem totam gubernator uideret. itaque hercules postquam manifesta * conualuit, Lichas trepidans ad me supinas porrigit manus et 'tu' inquit 'Encolpi, succurre periclitantibus et uestem illam diuinam sistrumque redde nauigio. per fidem, miserere, quemadmodum quidem soles.'

et illum quidem uociferantem in mare uentus excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit atque hausit. Tryphaenam autem prope iam fidelissimi rapuerunt serui, scaphaeque impositam cum maxima sarcinarum parte abduxere certissimae morti

applicitus cum clamore fleui et 'hoc' inquam 'a diis meruimus, ut nos sola morte coniungerent? sed non crudelis fortuna concedit. ecce iam ratem fluctus euertet, ecce iam amplexus amantium iratum diuidet mare. igitur, si uere Encolpion dilexisti, da oscula, dum licet, *et* ultimum hoc gaudium fatis properantibus rape.' haec ut ego dixi, Giton uestem deposuit, meaque tunica contectus exeruit ad osculum caput. et ne sic cohaerentes malignior fluctus distraheret, utrumque zona circumuenienti praecinxit et 'si nihil aliud, certe diutius' inquit 'iunctos nos mare feret, uel si uoluerit misericors ad idem litus expellere, aut praeteriens aliquis tralaticia humanitate lapidabit, aut quod ultimum est iratis etiam fluctibus, imprudens harena componet.' patior ego uinculum extremum, et ueluti lecto funebri aptatus expecto mortem iam non molestam. peragit interim tempestas mandata fatorum omnesque reliquias nauis expugnat. non arbor erat relicta, non gubernacula, non funis aut remus, sed quasi rudis atque infecta materies ibat cum fluctibus

*

procurrere piscatores paruulis expediti nauigiis ad praedam rapiendam. deinde ut aliquos uiderunt, qui suas opes defenderent, mutauerunt crudelitatem in auxilium

*

**115.** audimus murmur insolitum et sub diaeta magistri quasi cupientis exire beluae gemitum. persecuti igitur sonum inuenimus Eumolpum sedentem membranaeque ingenti uersus ingerentem. mirati ergo, quod illi uacaret in uicinia mortis poema facere, extrahimus clamantem iubemusque bonam habere mentem. at ille interpellatus excanduit et 'sinite me' inquit 'sententiam explere; laborat carmen in fine.' inicio ego phrenitico manum iubeoque Gitona accedere et in terram trahere poetam mugientem

*

hoc opere tandem elaborato casam piscatoriam subimus maerentes, cibisque naufragio corruptis utcunque curati tristissimam exegimus noctem. postero die, cum poneremus consilium, cui nos regioni crederemus, repente uideo corpus humanum circumactum leui uertice ad litus deferri. substiti ergo tristis coepique umentibus oculis maris fidem inspicere et 'hunc forsitan' proclamo 'in aliqua parte terrarum secura expectat uxor, forsitan ignarus tempestatis filius aut pater; utique reliquit aliquem, cui proficiscens osculum dedit. haec sunt consilia mortalium, haec uota magnarum cogitationum. en homo quemadmodum natat.' adhuc tanquam ignotum deflebam, cum inuiolatum os fluctus conuertit in terram, agnouique terribilem paulo ante et implacabilem Licham pedibus meis paene subiectum. non tenui igitur diutius lacrimas, immo percussi semel iterumque manibus pectus et 'ubi nunc est' inquam 'iracundia tua, ubi impotentia tua? nempe piscibus beluisque expositus es, et qui paulo ante iactabas uires imperii tui, de tam magna naue ne tabulam quidem naufragus habes. ite nunc mortales, et magnis cogitationibus pectora implete. ite

cauti, et opes fraudibus captas per mille annos disponite. nempe hic proxima luce patrimonii sui rationes inspexit, nempe diem etiam, quo uenturus esset in patriam, animo suo fixit. dii deaeque, quam longe a destinatione sua iacet. sed non sola mortalibus maria hanc fidem praestant. illum bellantem arma decipiunt, illum diis uota reddentem penatium suorum ruina sepelit. ille uehiculo lapsus properantem spiritum excussit, cibus auidum strangulauit, abstinentem frugalitas. si bene calculum ponas, ubique naufragium est. at enim fluctibus obruto non contingit sepultura. tanquam intersit, periturum corpus quae ratio consumat, ignis an fluctus an mora. quicquid feceris, omnia haec eodem uentura sunt. ferae tamen corpus lacerabunt. tanquam melius ignis accipiat; immo hanc poenam grauissimam credimus, ubi seruis irascimur. quae ergo dementia est, omnia facere, ne quid de nobis relinquat sepultura?'

*

et Licham quidem rogus inimicis collatus manibus adolebat. Eumolpus autem dum epigramma mortuo facit, oculos ad arcessendos sensus longius mittit

*

**116.** hoc peracto libenter officio destinatum carpimus iter ac momento temporis in montem sudantes conscendimus, ex quo haud procul impositum arce sublimi oppidum cernimus. nec quod esset, sciebamus errantes, donec a uilico quodam Crotona esse cognouimus, urbem antiquissimam et aliquando Italiae primam. cum deinde diligentius exploraremus, qui homines inhabitarent nobile solum, quodue genus negotiationis praecipue probarent post attritas bellis frequentibus opes, 'o mi' inquit 'hospites, si negotiatores estis, mutate propositum

aliudque uitae praesidium quaerite. sin autem urbanioris notae homines sustinetis semper mentiri, recta ad lucrum curritis. in hac enim urbe non literarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas sanctique mores laudibus ad fructum perueniunt, sed quoscunque homines in hac urbe uideritis, scitote in duas partes esse diuisos. nam aut captantur aut captant. in hac urbe nemo liberos tollit, quia quisquis suos heredes habet, non ad cenas, non ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. qui uero nec uxores unquam duxerunt nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perueniunt, id est soli militares, soli fortissimi atque etiam innocentes habentur. adibitis' inquit 'oppidum tanquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est nisi cadauera, quae lacerantur, aut corui, qui lacerant'

* * *

'quid ergo' inquit Eumolpus 'cessamus mimum componere? facite ergo me dominum, si negotiatio placet.' nemo ausus est artem damnare nihil auferentem. itaque ut duraret inter omnes tutum mendacium, in uerba Eumolpi sacramentum iurauimus: uri, uinciri, uerberari ferroque necari, et quicquid aliud Eumolpus iussisset. tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus. post peractum sacramentum seruiliter ficti dominum consalutamus, elatumque ab Eumolpo filium pariter condiscimus, iuuenem ingentis eloquentiae et spei, ideoque de ciuitate sua miserrimum senem exisse, ne aut clientes sodalesque filii sui aut sepulcrum quotidie causam lacrimarum cerneret. accessisse huic tristitiae proximum naufragium, quo amplius uicies sestertium amiserit; nec illum iac-

tura moueri, sed destitutum ministerio non agnoscere dignitatem suam. praeterea habere in Africa trecenties sestertium fundis nominibusque depositum; nam familiam quidem tam magnam per agros Numidiae esse sparsam, ut possit uel Carthaginem capere. secundum hanc formulam imperamus Eumolpo, ut plurimum tussiat, ut sit modo solutioris stomachi cibosque omnes palam damnet; loquatur aurum et argentum fundosque mendaces et perpetuam terrarum sterilitatem; sedeat praeterea quotidie ad rationes tabulasque testamenti omnibus *mensibus* renouet. et ne quid scaenae deesset, quotiescunque aliquem nostrum uocare temptasset, alium pro alio uocaret, ut facile appareret dominum etiam eorum meminisse, qui praesentes non essent.

* * *

**118.** 'multos [inquit Eumolpus, o] iuuenes carmen decepit. nam ut quisque uersum pedibus instruxit sensumque teneriorem uerborum ambitu intexuit, putauit se continuo in Heliconem uenisse. sic forensibus ministeriis exercitati frequenter ad carminis tranquillitatem tanquam ad portum feliciorem refugerunt, credentes facilius poema extrui posse, quam controuersiam sententiolis uibrantibus pictam. ceterum neque generosior spiritus uanitatem amat, neque concipere aut edere partum mens potest nisi ingenti flumine literarum inundata. refugiendum est ab omni uerborum, ut ita dicam, uilitate et sumendae uoces a plebe semotae, ut fiat "odi profanum uulgus et arceo." praeterea curandum est, ne sententiae emineant extra corpus orationis expressae, sed intexto uestibus colore niteant. Homerus testis et lyrici Romanusque Vergilius et Horatii curiosa felicitas. ceteri enim aut non uiderunt uiam, qua iretur ad car-

men, aut uisam timuerunt calcare. ecce belli ciuilis ingens opus quisquis attigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. non enim res gestae uersibus comprehendendae sunt, quod longe melius historici faciunt, sed per ambages deorumque ministeria et fabulosum sententiarum tormentum praecipitandus est liber spiritus, ut potius furentis animi uaticinatio appareat quam religiosae orationis sub testibus fides: tanquam si placet hic impetus, etiam si nondum recepit ultimam manum'

*So Eumolpus proceeds with his model poem. But before long the voyagers enter Croton, and put their scheme into successful operation.*

cum haec Eumolpos ingenti uolubilitate uerborum effudisset, tandem Crotona intrauimus. ubi quidem paruo deuersorio refecti, postero die amplioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam heredipetarum sciscitantium, quod genus hominum aut unde ueniremus. ex praescripto ergo consilii communis exaggerata uerborum uolubilitate, unde aut qui essemus, haud dubie credentibus indicauimus. qui statim opes suas summo cum certamine in Eumolpum congesserunt.

certatim omnes heredipetae muneribus gratiam Eumolpi sollicitant

*But the wrath of Priapus still pursues Encolpius through his amatory adventures in Croton, and the excerpts break off without any sign that the story will ever come to an end.*

# V. SENECA

## ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ DIVI CLAVDII

*This skit in Menippean fashion on the deification of Claudius is doubtless the work of Seneca referred to by Dio Cassius as having the title* Ἀποκολοκύντωσις *given it by its author as a sort of* ἀποθανάτισις *(Dio C. LX. 35). It is evident that the narrative is not complete as it stands, a final passage, in which the metamorphosis into a pumpkin is described, having been lost.*

1. Quid actum sit in caelo ante diem III. idus Octobris anno nouo, initio saeculi felicissimi, uolo memoriae tradere. nihil nec offensae nec gratiae dabitur. haec ita uera. si quis quaesiuerit unde sciam, primum, si noluero, non respondebo. quis coacturus est? ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit ille, qui uerum prouerbium fecerat, aut regem aut fatuum nasci oportere. si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam uenerit. quis unquam ab historico iuratores exegit? tamen si necesse fuerit auctorem producere, quaerito ab eo qui Drusillam euntem in caelum uidit: idem Claudium uidisse se dicet iter facientem 'non passibus aequis.' uelit nolit, necesse est illi omnia uidere, quae in caelo aguntur: Appiae uiae curator est, qua scis et diuum Augustum et Tiberium Caesarem ad deos isse. hunc si interrogaueris, soli narrabit: coram pluribus nunquam uerbum faciet. nam ex quo in senatu iurauit se Drusillam uidisse caelum ascendentem et illi pro tam bono nuntio nemo credidit, [quod uiderit] uer-

bis conceptis affirmauit se non indicaturum, etiam si in medio foro hominem occisum uidisset. ab hoc ego quae tum audiui, certa clara affero, ita illum saluum et felicem habeam.

2. iam Phoebus breuiore uia contraxerat orbem
lucis et obscuri crescebant tempora somni,
iamque suum uictrix augebat Cynthia regnum
et deformis hiemps gratos carpebat honores
diuitis autumni iussoque senescere Baccho
carpebat raras serus uindemitor uuas.

puto magis intellegi, si dixero: mensis erat October, dies III. idus Octobris. horam non possum certam tibi dicere, facilius inter philosophos quam inter horologia conueniet, tamen inter sextam et septimam erat. 'nimis rustice' inquies: 'cum omnes poetae, non contenti ortus et occasus describere, [ut] etiam medium diem inquietent, tu sic transibis horam tam bonam?'

iam medium curru Phoebus diuiserat orbem
et propior nocti fessas quatiebat habenas
obliquo flexam deducens tramite lucem:

3. Claudius animam agere coepit nec inuenire exitum poterat. tum Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, unam e tribus Parcis seducit et ait: 'quid, femina crudelissima, hominem miserum torqueri pateris? nec unquam tam diu cruciatus cesset? annus sexagesimus quartus est, ex quo cum anima luctatur. quid huic et rei publicae inuides? patere mathematicos aliquando uerum dicere, qui illum, ex quo princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. et tamen non est mirum si errant et horam eius nemo nouit;

nemo enim unquam illum natum putauit. fac quod faciendum est:

"dede neci, melior uacua sine regnet in aula."'

sed Clotho 'ego mehercules' inquit 'pusillum temporis adicere illi uolebam, dum hos pauculos, qui supersunt, ciuitate donaret' — constituerat enim omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos uidere — 'sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui et tu ita iubes fieri, fiat.' aperit tum capsulam et tres fusos profert: unus erat Augurini, alter Babae, tertius Claudii. 'hos' inquit 'tres uno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo, nec illum incomitatum dimittam. non oportet enim eum, qui modo se tot milia hominum sequentia uidebat, tot praecedentia, tot circumfusa, subito solum destitui. contentus erit his interim conuictoribus.'

4. haec ait et turpi conuoluens stamina fuso
abrupit stolidae regalia tempora uitae.
at Lachesis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans
candida de niueo subtemina uellere sumit
felici moderanda manu, quae ducta colorem
assumpsere nouum. mirantur pensa sorores:
mutatur uilis pretioso lana metallo,
aurea formoso descendunt saecula filo.
nec modus est illis, felicia uellera ducunt
et gaudent implere manus, sunt dulcia pensa.
sponte sua festinat opus nulloque labore
mollia contorto descendunt stamina fuso.
uincunt Tithoni, uincunt et Nestoris annos.
Phoebus adest cantuque iuuat gaudetque futuris

et laetus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat.
detinet intentas cantu fallitque laborem.
dumque nimis citharam fraternaque carmina laudant,
plus solito neuere manus humanaque fata
laudatum transcendit opus. 'ne demite, Parcae'
Phoebus ait 'uincat mortalis tempora uitae
ille mihi similis uultu similisque decore
nec cantu nec uoce minor. felicia lassis
saecula praestabit legumque silentia rumpet.
qualis discutiens fugientia Lucifer astra
aut qualis surgit redeuntibus Hesperus astris,
qualis cum primum tenebris Aurora solutis
induxit rubicunda diem, Sol aspicit orbem
lucidus et primos a carcere concitat axes:
talis Caesar adest, talem iam Roma Neronem
aspiciet. flagrat nitidus fulgore remisso
uultus et adfuso ceruix formosa capillo.'

haec Apollo. at Lachesis, quae et ipsa homini formosissimo faueret, fecit [illud] plena manu, et Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes

χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

et ille quidem animam ebulliit, et ex eo desiit uiuere uideri. expirauit autem dum comoedos audit, ut scias me non sine causa illos timere. * * *

5. quae in terris postea sint acta, superuacuum est referre. scitis enim optime, nec periculum est ne excidant memoriae quae gaudium publicum impresserit: nemo felicitatis suae obliuiscitur. in caelo quae acta sint, audite: fides penes auctorem erit. nuntiatur Ioui uenisse quendam bonae staturae, bene canum; nescio quid illum minari, assidue enim caput mouere; pedem

dextrum trahere. quaesisse se, cuius nationis esset: respondisse nescio quid perturbato sono et uoce confusa; non intellegere se linguam eius, nec Graecum esse nec Romanum nec ullius gentis notae. tum Iuppiter Herculem, qui totum orbem terrarum pererrauerat et nosse uidebatur omnes nationes, iubet ire et explorare, quorum hominum esset. tum Hercules primo aspectu sane perturbatus est, ut qui etiam non omnia monstra timuerit. ut uidit noui generis faciem, insolitum incessum, uocem nullius terrestris animalis sed qualis esse marinis beluis solet, raucam et implicatam, putauit sibi tertium decimum laborem uenisse. diligentius intuenti uisus est quasi homo. accessit itaque et quod facillimum fuit Graeculo, ait:

*τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;*

Claudius gaudet esse illic philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum. itaque et ipse Homerico uersu Caesarem se esse significans ait:

*Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.*

erat autem sequens uersus uerior, aeque Homericus:

*ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.*

**6.** et imposuerat Herculi minime uafro, nisi fuisset illic Febris, quae fano suo relicto sola cum illo uenerat: ceteros omnes deos Romae reliquerat. 'iste' inquit 'mera mendacia narrat. ego tibi dico, quae cum illo tot annis uixi: Luguduni natus est, Marci municipem uides. quod tibi narro, ad sextum decimum lapidem natus est a Vienna, Gallus germanus. itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. hunc ego tibi

recipio Luguduni natum, ubi Licinus multis annis regnauit. tu autem, qui plura loca calcasti quam ullus mulio perpetuarius, [Lugudunenses] scire debes multa milia inter Xanthum et Rhodanum interesse.' excandescit hoc loco Claudius et quanto potest murmure irascitur. quid diceret, nemo intellegebat, ille autem Febrim duci iubebat. illo gestu solutae manus et ad hoc unum satis firmae, quo decollare homines solebat, iusserat illi collum praecidi. putares omnes illius esse libertos: adeo illum nemo curabat. **7.** tum Hercules 'audi me' inquit 'tu desine fatuari. uenisti huc, ubi mures ferrum rodunt. citius mihi uerum, ne tibi alogias excutiam.' et quo terribilior esset, tragicus fit et ait:

'exprome propere, sede qua genitus cluas,
hoc ne peremptus stipite ad terram accidas;
haec claua reges saepe mactauit feros.
quid nunc profatu uocis incerto sonas?
quae patria, quae gens mobile eduxit caput?
edissere. equidem regna tergemini petens
longinqua regis, unde ab Hesperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,
uidi duobus imminens fluuiis iugum,
quod Phoebus ortu semper obuerso uidet,
ubi Rhodanus ingens amne praerapido fluit,
Ararque dubitans, quo suos cursus agat,
tacitus quietis adluit ripas uadis.
estne illa tellus spiritus altrix tui?'

haec satis animose et fortiter, nihilo minus mentis suae non est et timet *μωροῦ πληγήν*. Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum intellexit neminem Romae sibi parem fuisse, illic non habere se idem gratiae: gal-

lum in suo sterquilino plurimum posse. itaque quantum intellegi potuit, haec uisus est dicere: 'ego te, fortissime deorum Hercule, speraui mihi adfuturum apud alios, et si qui a me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. nam si memoria repetis, ego eram qui Tiburi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio et Augusto. tu scis, quantum illic miseriarum tulerim, cum causidicos audirem diem et noctem, in quos si incidisses, ualde fortis licet tibi uidearis, maluisses cloacas Augeae purgare: multo plus ego stercoris exhausi. sed quoniam uolo'

**8.** 'non mirum quod in curiam impetum fecisti: nihil tibi clausi est. modo dic nobis, qualem deum istum fieri uelis. Ἐπικούρειος θεὸς non potest esse: *οὔτε αὐτὸς πράγματ' ἔχει οὔτε ἄλλοις παρέχει;* Stoicus? quomodo potest "rotundus" esse, ut ait Varro, "sine capite, sine praeputio"? est aliquid in illo Stoici dei, iam uideo: nec cor nec caput habet. si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalicius princeps, non tulisset illud, nedum ab Ioue, quem quantum quidem in illo fuit, damnauit incesti. Silanum enim generum suum occidit propterea quod sororem suam, festiuissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem uocarent, maluit Iunonem uocare. "quare" inquit "quaero enim, sororem suam?" stulte, stude: Athenis dimidium licet, Alexandriae totum. "quia Romae" inquis "mures molas lingunt." hic nobis curua corriget? quid in cubiculo suo faciat, nescit, et iam "caeli scrutatur plagas"? deus fieri uult: parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt et ut deum orant *μωροῦ εὐιλάτου τυχεῖν?*'

9. tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiam morantibus *senatoribus non licere* sententiam dicere nec disputare. 'ego' inquit 'p. c. interrogare uobis permiseram, uos mera mapalia fecistis. uolo ut seruetis disciplinam curiae. hic qualiscunque est, quid de nobis existimabit?' illo dimisso primus interrogatur sententiam Ianus pater. is designatus erat in kal. Iulias postmeridianus consul, homo quantumuis uafer, qui semper uidet *ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω*. is multa diserte, quod in foro uiuebat, dixit, quae notarius persequi non potuit et ideo non refero, ne aliis uerbis ponam, quae ab illo dicta sunt. multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc uulgo dari honorem. 'olim' inquit 'magna res erat deum fieri: iam famam mimum fecistis. itaque ne uidear in personam, non in rem dicere sententiam, censeo ne quis post hunc diem deus fiat ex his, qui *ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν* [aut ex his, quos alit *ζείδωρος ἄρουρα*]. qui contra hoc senatus consultum deus factus, dictus pictusue erit, eum dedi Laruis et proximo munere inter nouos auctoratos ferulis uapulare placet.' proximus interrogatur sententiam Diespiter Vicae Potae filius, et ipse designatus consul, nummulariolus: hoc quaestu se sustinebat, uendere ciuitatulas solebat. ad hunc belle accessit Hercules et auriculam illi tetigit. censet itaque in haec uerba: 'cum diuus Claudius et diuum Augustum sanguine contingat nec minus diuam Augustam auiam suam, quam ipse deam esse iussit, longeque omnes mortales sapientia antecellat, sitque e re publica esse aliquem qui cum Romulo possit "feruentia rapa uorare," censeo uti diuus Claudius ex hac die deus sit, ita uti ante eum qui optimo iure factus sit, eamque rem ad metamorphosis Ouidi adiciendam.' uariae erant senten-

tiae, et uidebatur Claudius [sententiam] uincere. Hercules enim, qui uideret ferrum suum in igne esse, modo huc modo illuc cursabat et aiebat: 'noli mihi inuidere, mea res agitur; deinde tu si quid uolueris, in uicem faciam; manus manum lauat.'

**10.** tunc diuus Augustus surrexit sententiae suae loco dicendae et summa facundia disseruit: 'ego' inquit 'p. c. uos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum me uerbum fecisse: semper meum negotium ago. sed non possum amplius dissimulare et dolorem, quem grauiorem pudor facit, continere. in hoc terra marique pacem peperi? ideo ciuilia bella compescui? ideo legibus urbem fundaui, operibus ornaui, ut — quid dicam p. c. non inuenio: omnia infra indignationem uerba sunt. confugiendum est itaque ad Messalae Coruini, disertissimi uiri, illam sententiam "pudet imperii." hic, p. c., qui uobis non posse uidetur muscam excitare, tam facile homines occidebat, quam canis adsidit. sed quid ego de tot ac talibus uiris dicam? non uacat deflere publicas clades intuenti domestica mala. itaque illa omittam, haec referam; nam etiam si soror mea [Graece] nescit, ego scio: ἔγγιον γόνυ κνήμης. iste quem uidetis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam rettulit, ut duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame; unum abnepotem L. Silanum, uideris Iuppiter an in causa mala, certe in tua, si aecus futurus es. dic mihi, diue Claudi, quare quemquam ex his, quos quasque occidisti, antequam de causa cognosceres, antequam audires, damnasti? hoc ubi fieri solet? in caelo non fit. **11.** ecce Iuppiter, qui tot annos regnat, uni Volcano crus fregit, quem

ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο,

et iratus fuit uxori et suspendit illam: numquid occidit? tu Messalinam, cuius aeque auunculus maior eram quam tuus, occidisti. "nescio" inquis. di tibi male faciant: adeo istuc turpius est, quod nescisti, quam quod occidisti. C. Caesarem non desiit mortuum persequi. occiderat ille socerum: hic et generum. Gaius Crassi filium uetuit Magnum uocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. occidit in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Tristionias, Assarionem, nobiles tamen, Crassum uero tam fatuum, ut etiam regnare posset. hunc nunc deum facere uultis? uidete corpus eius dis iratis natum. ad summam, tria uerba cito dicat, et seruum me ducat. hunc deum quis colet? quis credet? dum tales deos facitis, nemo uos deos esse credet. summa rei, p. c., si honeste *me* inter uos gessi, si nulli clarius respondi, uindicate iniurias meas. ego pro sententia mea hoc censeo:' atque ita ex tabella recitauit: 'quando quidem diuus Claudius occidit socerum suum Appium Silanum, generos duos Magnum Pompeium et L. Silanum, socerum filiae suae Crassum Frugi, hominem tam similem sibi quam ouo ouum, Scriboniam socrum filiae suae, uxorem suam Messalinam et ceteros quorum numerus iniri non potuit, placet mihi in eum seuere animaduerti nec illi rerum iudicandarum uacationem dari eumque quam primum exportari et caelo intra triginta dies excedere, Olympo intra diem tertium.'

pedibus in hanc sententiam itum est. nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit [ad inferos] a caelo

'*illuc* unde negant redire quemquam.'

12. dum descendunt per uiam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi uelit ille concursus hominum, num Claudii funus esset? et erat omnium formosissimum et impensa cura, plane ut scires deum efferri: tubicinum, cornicinum, omnis generis aenatorum tanta turba, tantus concentus, ut etiam Claudius audire posset. omnes laeti, hilares: populus Romanus ambulabat tanquam liber. Agatho et pauci causidici plorabant, sed plane ex animo. iurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, uix animam habentes, tanquam qui tum maxime reuiuiscerent. ex his unus cum uidisset capita conferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit et ait: 'dicebam uobis: non semper Saturnalia erunt.' Claudius ut uidit funus suum, intellexit se mortuum esse. ingenti enim *μεγάλῳ χορικῷ* nenia cantabatur anapaestis:

'fundite fletus, edite planctus,
resonet tristi clamore forum:
cecidit pulchre cordatus homo,
quo non alius fuit in toto
fortior orbe.
ille citato uincere cursu
poterat celeres, ille rebelles
fundere Parthos leuibusque sequi
Persida telis, certaque manu
tendere neruum, qui praecipites
uulnere paruo figeret hostes,
pictaque Medi terga fugacis.
ille Britannos ultra noti
litora ponti
et caeruleos scuta Brigantas
dare Romuleis colla catenis

iussit et ipsum noua Romanae
iura securis tremere Oceanum.
deflete uirum, quo non alius
potuit citius discere causas,
una tantum parte audita,
saepe ne utra. quis nunc iudex
toto lites audiet anno?
tibi iam cedet sede relicta,
qui dat populo iura silenti,
Cretaea tenens oppida centum.
caedite maestis pectora palmis,
o causidici, uenale genus.
uosque poetae lugete noui,
uosque in primis qui concusso
magna parastis lucra fritillo.'

13. delectabatur laudibus suis Claudius et cupiebat diutius spectare. inicit illi manum Talthybius deorum [nuntius] et trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium, et inter Tiberim et uiam tectam descendit ad inferos. antecesserat iam compendiaria Narcissus libertus ad patronum excipiendum et uenienti nitidus, ut erat a balineo, occurrit et ait: 'quid di ad homines?' 'celerius' inquit Mercurius 'et uenire nos nuntia.' dicto citius Narcissus euolat. omnia procliuia sunt, facile descenditur. itaque quamuis podagricus esset, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus uel ut ait Horatius 'belua centiceps.' pusillum perturbatur—subalbam canem in deliciis habere adsueuerat—ut illum uidit canem nigrum, uillosum, sane non quem uelis tibi in tenebris occurrere. et magna uoce 'Claudius' inquit 'ueniet.'

cum plausu procedunt cantantes: *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.* hic erat C. Silius consul designatus, Iuncus praetorius, Sex. Traulus, M. Heluius, Trogus, Cotta, Vettius Valens, Fabius equites R. quos Narcissus duci iusserat. medius erat in hac cantantium turba Mnester pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat. ad Messalinam — cito rumor percrebuit Claudium uenisse — conuolant: primi omnium liberti Polybius, Myron, Harpocras, Amphaeus, Pheronactus, quos Claudius omnes, necubi imparatus esset, praemiserat. deinde praefecti duo Iustus Catonius et Rufrius Pollio. deinde amici Saturninus Lusius et Pedo Pompeius et Lupus et Celer Asinius consulares. nouissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socrus, omnes plane consanguinei. et agmine facto Claudio occurrunt. quos cum uidisset Claudius, exclamat: *πάντα φίλων πλήρη,* 'quomodo huc uenistis uos?' tum Pedo Pompeius: 'quid dicis, homo crudelissime? quaeris quomodo? quis enim nos alius huc misit quam tu, omnium amicorum interfector? in ius eamus: ego tibi hic sellas ostendam.'

14. ducit illum ad tribunal Aeaci: is lege Cornelia quae de sicariis lata est, quaerebat. postulat, nomen eius recipiat; edit subscriptionem: occisos senatores XXXV, equites R. CCXXI, ceteros *ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.* aduocatum non inuenit. tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, et postulat aduocationem. non datur. accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. incipit patronus uelle respondere. Aeacus, homo iustissimus, uetat et illum altera tantum parte audita condemnat et ait: *αἴκε πάθοι τά τ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.* ingens

silentium factum est. stupebant omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquam factum. Claudio magis iniquum uidebatur quam nouum. de genere poenae diu disputatum est, quid illum pati oporteret. erant qui dicerent, Sisyphum *satis* diu laturam fecisse, Tantalum siti periturum nisi illi succurreretur, aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. non placuit ulli ex ueteranis missionem dari, ne uel Claudius unquam simile speraret. placuit nouam poenam constitui debere, excogitandum illi laborem irritum et alicuius cupiditatis speciem sine effectu. tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. et iam coeperat fugientes semper tesseras quaerere et nihil proficere:

15. nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
utraque subducto fugiebat tessera fundo.
cumque recollectos auderet mittere talos,
fusuro similis semper semperque petenti,
decepere fidem: refugit digitosque per ipsos
fallax adsiduo dilabitur alea furto.
sic cum iam summi tanguntur culmina montis,
irrita Sisyphio uoluuntur pondera collo.

apparuit subito C. Caesar et petere illum in seruitutem coepit; producit testes, qui [illum] uiderant ab illo flagris, ferulis, colaphis uapulantem. adiudicatur C. Caesari; Caesar illum Aeaco donat. is Menandro liberto suo tradidit, ut a cognitionibus esset.

# VI. INCERTVS AVCTOR

## TESTAMENTVM PORCELLI

*This excellent bit of fooling is of uncertain date and origin, though it had attained widespread popularity before St. Jerome (331–420 A.D.) wrote his commentary on Isaiah; for he complains in the preface to the twelfth book of that work that serious writers like Plato are neglected on account of the labor involved in comprehending them, while whole armies of snickering boys in the schools are forever rehearsing the Last Will and Testament of the Little Pig, Bristly Grunter, Esq. Critics have assigned its composition to different periods, varying from the second to the fourth century. But whenever, or by whomsoever, composed, its literary kinship to such works of* satura *as the* 'Αποκολοκύντωσις *of Seneca is distinctly marked.— The reader may find it convenient to refer to editions by Haupt (Opusc. vol. II. pp. 175–183), and by Peck and Arrowsmith in* Roman Life in Latin Prose and Verse, *p. 172 f.*

Incipit testamentum porcelli.

M. Grunnius Corocotta porcellus testamentum fecit. quoniam manu mea scribere non potui, scribendum dictaui.

Magirus cocus dixit 'ueni huc, euersor domi, soliuertiator, fugitiue porcelle, et hodie tibi dirimo uitam.' Corocotta porcellus dixit 'si qua feci, si qua peccaui, si qua uascella pedibus meis confregi, rogo, domine coce, uitam peto, concede roganti.' Magirus cocus dixit 'transi, puer, affer mihi de cocina cultrum, ut hunc porcellum faciam cruentum.' porcellus comprehenditur a famulis, ductus sub die XVI kal. lucerninas, ubi abundant cymae, Clibanato et Piperato consulibus. et ut

uidit se moriturum esse, horae spatium petiit et cocum rogauit ut testamentum facere posset. clamauit ad se suos parentes, ut de cibariis suis aliquid dimitteret eis. qui ait:

'patri meo Verrino Lardino do lego dari glandis modios XXX, et matri meae Veturinae Scrofae do lego dari Laconicae siliginis modios XL, et sorori meae Quirinae, in cuius uotum interesse non potui, do lego dari hordei modios XXX. et de meis uisceribus dabo donabo sutoribus saetas, rixoribus capitinas, surdis auriculas, causidicis et uerbosis linguam, bubulariis intestina, isiciariis femora, mulieribus lumbulos, pueris uesicam, puellis caudam, cinaedis musculos, cursoribus et uenatoribus talos, latronibus ungulas. et nec nominando coco legato dimitto popiam et pistillum, quae mecum attuleram: de Tebeste usque ad Tergeste liget sibi collum de reste. et uolo mihi fieri monumentum aureis litteris scriptum: "M. Grunnius Corocotta porcellus uixit annis DCCCC · XC · VIIII · S · quod si semissem uixisset, mille annos implesset." optimi amatores mei uel consules uitae, rogo uos ut cum corpore meo bene faciatis, bene condiatis de bonis condimentis nuclei, piperis et mellis, ut nomen meum in sempiternum nominetur. mei domini uel consobrini mei, qui in medio testamento interfuistis, iubete signari.'

Lardio signauit. Ofellicus signauit. Cyminatus signauit. Lucanicus signauit. Tergillus signauit. Celsinus signauit. Nuptialicus signauit.

explicit testamentum porcelli sub die XVI kal. lucerninas Clibanato et Piperato consulibus feliciter.

# VII. APVLEIVS

## METAMORPHOSEON LIB. IV. 28–VI. 24

*In the* Metamorphoses *of Apuleius, which betray an intimate kinship with the* Λούκιος ἢ Ὄνος *of Lucian, a certain Lucius of Patrae narrates in prose his wonderful adventures, especially while changed by an accident of enchantment into the form of an ass. Upon the main thread of the narrative are strung a number of independent anecdotes and tales, the most elaborate of which is this charming romance of Cupid and Psyche. The story is doubtless Indo-European in origin, but makes its first appearance in literature here in this highly finished form, in which it is, singularly enough, put into the mouth of a tipsy and half-crazy old hag, who tells it to divert a captive maid in a robbers' cave.*

**28.** erant in quadam ciuitate rex et regina. hi tres numero filias forma conspicuas habüere; sed maiores quidem natu, quamuis gratissima specie, idonee tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur; at vero puellae iunioris tam praecipua, tam praeclara pulchritudo nec exprimi, ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat. multi denique ciuium et aduenae copiosi, quos eximii spectaculi rumor studiosa celebritate congregabat, inaccessae formonsitatis admiratione stupidi, et admouentes oribus suis dexteram, primore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosis adorationibus . . . . . . iamque proximas ciuitates et attiguas regiones fama peruaserat, deam quam caerulum profundum pelâgi peperit et ros spumantium fluctuum educauit,

iam numinis sui passim tributa uenia in mediis conuersari populi coetibus: uel certe rursum nouo caelestium stillarum germine non maria sed terras Venerem aliam uirginali flore praeditam pullulasse. **29.** sic immensum procedit in dies opinio: sic insulas iam proxumas et terrae plusculum prouinciasque plurimas fama porrecta peruagatur. iam multi mortalium longis itineribus atque altissimis maris meatibus ad saeculi specimen gloriosum confluebant. Paphon nemo, Cnidon nemo, ac ne ipsa quidem Cythera ad conspectum deae Veneris navigabant. sacra diae praetereuntur, templa deformantur, puluinaria perteruntur, caerimoniae negleguntur, incoronata simulacra, et arae uiduae frigido cinere foedatae. puellae supplicatur, et in humanis uultibus deae tantae numina placantur, et in matutino progressu uirginis uictimis et epulis Veneris absentis numen propitiatur, iamque per plateas commeantem populi frequenter floribus sertis et solutis adprecantur.

haec honorum caelestium ad puellae mortalis cultum inmodica translatio uerae Veneris uehementer incendit animos: et inpatiens indignationis, capite quassanti fremens altius, sic secum disserit: **30.** 'en rerum naturae prisca parens, en elementorum origo initialis, en orbis totius alma Venus, [quae] cum mortali puella partiario maiestatis honore tractor, et nomen meum caelo conditum terrenis fordibus profanatur? nimirum communi numinis piamento uicariae uenerationis incertum sustinebo, et imaginem meam circumferet puella moritura! frustra me pastor ille, cuius iustitiam fidemque magnus comprobauit Iuppiter, ob eximiam speciem tantis praetulit deabus. sed non adeo gaudens ista,

quaecumque est, meos honores usurpauerit. iam faxo huius eam ipsius inlicitae formonsitatis paeniteat.'

et uocat confestim puerum suum, pinnatum illum et satis temerarium, qui malis suis moribus contempta disciplina publica, flammis et fagittis armatus, per alienas domus nocte discurrens et omnium matrimonia corrumpens, impune committit tanta flagitia et nihil prorfus boni facit. hunc, quamquam genuina licentia procacem, uerbis quoque insuper stimulat et perducit ad illam ciuitatem, et Psychen (hoc enim nomine puella nuncupabatur) coram ostendit. 31. et tota illa perlata de formonsitatis aemulatione fabula, gemens ac fremens indignatione, 'per, ego, te,' inquit, 'maternae caritatis foedera deprecor, per tuae sagittae dulcia uulnera, per flammae istius mellitas uredines, uindictam tuae parenti sed plenam tribue, et in pulchritudinem contumacem reuerenter uindica, idque unum et pro omnibus unicum uolens effici: uirgo ista amore flagrantissimo teneatur hominis extremi, quem et dignitatis et patrimonii simul et incolumitatis ipsius fortuna damnauit, tamque infirmi ut per totum orbem non inueniat miseriae suae comparem.'

sic effata et osculis hiantibus filium diu ac pressule sauiata, proximas oras reflui litoris petit, plantisque roseis uibrantium fluctuum summo rore calcato, ecce iam profundi maris sudo resedit uertice, et ipsum, quod incipit uelle, ei statim quasi pridem praeceperit, non moratur marinum obsequium. adsunt Nerei filiae chorum canentes, et Portunus caerulis barbis hispidus, et grauis piscoso sinu Salacia, et auriga paruulus delphini Palaemon. iam passim maria persultantes Tritonum cateruae; hic concha sonaci leniter bucinat: ille serico tegmine

flagrantiae solis obsistit inimici: alius sub oculis dominae speculum progerit: currus biiuges alii subnatant. talis ad Oceanum pergentem Venerem comitatur exercitus.

32. interea Psyche cum sua sibi perspicua pulchritudine nullum decoris sui fructum percipit. spectatur ab omnibus, laudatur ab omnibus, nec quisquam, non rex, non regius, nec de plebe saltem cupiens eius nuptiarum petitor accedit. mirantur quidem diuinam speciem, sed ut simulacrum fabre politum mirantur omnes. olim duae maiores sorores, quarum temperatam formonsitatem nulli diffamarant populi, procis regibus desponsae iam beatas nuptias *sunt* adeptae: sed Psyche uirgo uidua domi residens deflet desertam suam solitudinem, aegra corporis, animi saucia; et quamuis gentibus totis complacitam odit in se suam formonsitatem. sed infortunatissimae filiae miserrimus pater, suspectatis caelestibus odiis et irae superum metuens, dei Milesii uetustissimum percontatur oraculum, et tanto numine precibus et uictimis ingratae uirgini petit nuptias et maritum. sed Apollo, quamquam Graecus et Ionicus propter Milesiae conditorem, sic Latina sorte respondit:

33. *montis in excelsi scopulo tu siste puellam*
*ornatam mundo funerei thalami.*
*nec speres generum mortali stirpe creatum,*
*sed saeuum atque ferum uipereumque malum,*
*qui pennis uolitans super aethera, cuncta fatigat,*
*flammaque et ferro singula debilitat.*
*cui tremit ipse Iouis, quo numina terrificantur,*
*fluminaque horrescunt et Stygiae tenebrae.*

rex olim beatus, affatu sanctae uaticinationis accepto, pigens tristisque retro domum pergit, suaeque coniugi

praecepta sortis enodat infaustae. maeretur, fletur, lamentatur diebus plusculis. sed dirae sortis iam urget taeter effectus. iam feralium nuptiarum miserrimae uirgini choragium struitur, iam taedae lumen atrae fuliginis cinere marcescit, et sonus tibiae zygiae mutatur in querulum Lydium modum, cantusque laetus Hymenaei lugubri finitur ululatu, et puella nuptura deterget lacrimas ipso suo flammeo. sic adfectae domus triste fatum cuncta etiam ciuitas congemebat, luctuque publico confestim congruens edicitur iustitium.

34. sed monitis caelestibus parendi necessitas misellam Psychen ad destinatam poenam efflagitabat. perfectis igitur feralis thalami cum summo maerore sollemnibus, toto prosequente populo uiuum producitur funus, et lacrimosa Psyche comitatur non nuptias sed exequias suas. ac dum maesti parentes et tanto malo perciti nefarium facinus perficere cunctantur, ipsa illa filia talibus eos adhortatur uocibus:

'quid infelicem senectam fletu diutino cruciatis? quid spiritum uestrum, qui magis meus est, crebris eiulatibus fatigatis? quid lacrimis inefficacibus ora mihi ueneranda foedatis? quid laceratis in uestris oculis mea lumina? quid canitiem scinditis? quid pectora, quid ubera sancta tunditis? haec erunt uobis egregiae formonsitatis meae praeclara praemia. inuidiae nefariae letali plaga percussi sero sentitis. cum gentes et populi celebrarent nos diuinis honoribus, cum nouam me Venerem ore consono nuncuparent, tunc dolere, tunc flere, tunc me iam quasi peremptam lugere debuistis. iam sentio, iam uideo solo me nomine Veneris perisse. ducite me, et cui sors addixit scopulo sistite. festino felices istas nuptias obire; festino generosum illum

maritum meum uidere. quid differo, quid detrecto uenientem, qui totius orbis exitio natus est?'

**35.** sic profata uirgo conticuit, ingressuque iam ualido pompae populi prosequentis sese miscuit. itur ad constitutum scopulum montis ardui, cuius in summo cacumine statutam puellam cuncti deserunt, taedasque nuptiales quibus praeluxerant ibidem lacrimis suis extinctas relinquentes deiectis capitibus domuitionem parant. et miseri quidem parentes eius tanta clade defessi, clausae domus abstrusi tenebris, perpetuae nocti sese dedidere. Psychen autem pauentem ac trepidantem et in ipso scopuli uertice deflentem, mitis aura molliter spirantis Zephyri, uibratis hinc inde laciniis et reflato sinu sensim leuatam, solo tranquillo spiritu uehens paulatim per deuexa rupis excelsae uallis subditae florentis cespitis gremio leniter delapsam reclinat.

## Liber V.

**1.** Psyche teneris et herbosis locis in ipso toro roscidi graminis suaue recubans, tanta mentis perturbatione sedata, dulce conquieuit. iamque sufficienti recreata somno placido resurgit animo. uidet lucum proceris et uastis arboribus consitum; uidet fontem uitreo latice perlucidum medio luci meditullio. prope fontis adlapsum domus regia est, aedificata non humanis manibus sed diuinis artibus. iam scies ab introitu primo dei cuiuspiam luculentum et amoenum uidere te diuersorium. nam summa laquearia citro et ebore curiose cauata subeunt aureae columnae, parietes omnes argenteo caelamine conteguntur, bestiis et setigeris pecudibus occurrentibus ob os introeuntium. mirus

prorsum homo, immo semideus, uel certe deus, qui magnae artis suptilitate tantum efferauit argentum. enim uero pauimenta ipsa lapide pretioso caesim deminuto in uaria picturae genera discriminantur. uehementer iterum ac saepius beatos illos qui super gemmas et monilia calcant! iam ceterae partes longe lateque dispositae domus sine pretio pretiosae, totique parietes solidati massis aureis, splendore proprio coruscant, ut diem suum sibi domus faciat, licet sole nolente: sic cubicula, sic porticus, sic ipsae balneae fulgurant. nec setius opes ceterae maiestati domus respondent, ut equidem illud recte uideatur ad conuersationem humanam magno Ioui fabricatum caeleste palatium.

2. inuitata Psyche talium locorum oblectatione propius accessit, et paulo fidentior intra limen sese facit. mox prolectante studio pulcherrimae uisionis miratur singula, et altrinsecus aedium horrea sublimi fabrica perfecta magnisque congesta gazis conspicit. nec est quicquam quod ibi non est. sed praeter ceteram tantarum diuitiarum admirationem hoc erat praecipue mirificum, quod nullo uinculo, nullo claustro, nullo custode, totius orbis thensaurus ille muniebatur. haec ei summa cum uoluptate uisenti offert sese uox quaedam corporis sui nuda, et, 'quid,' inquit, 'domina, tantis obstupescis opibus? tua sunt haec omnia. prohinc cubiculo te refer, et lectulo lassitudinem refoue, et ex arbitrio lauacrum pete. nos, quarum uoces accipis, tuae famulae, sedulo tibi praeministrabimus; nec corporis curatae tibi regales epulae morabuntur.'

3. sensit Psyche diuinae prouidentiae beatitudinem, monitusque uoces informes audiens et prius somno et mox lauacro fatigationem sui diluit, uisoque statim

proximo semirotundo suggestu, propter instrumentum cenatorium rata refectui suo commodum, libens accumbit. et ilico uini nectarei eduliumque uariorum fercula copiosa, nullo seruiente, sed tantum spiritu quodam impulsa, subministrantur. nec quemquam tamen illa uidere poterat, sed uerba tantum audiebat excidentia, et solas uoces famulas habebat. post opimas dapes quidam introcessit, et cantauit inuisus; et alius citharam pulsauit, quae uidebatur nec ipsa. tunc modulatae multitudinis conferta uox aures eius affertur, ut, quamuis hominum nemo pareret, chorus tamen esse pateret. **4.** finitis uoluptatibus, uespera suadente, concedit Psyche cubitum. iamque prouecta nocte clemens quidam sonus aures eius accedit. tunc uirginitati suae pro tanta solitudine metuens pauet et horrescit, et quouis malo plus timet, quod ignorat. iamque aderat ignobilis maritus, et torum inscenderat, et uxorem sibi Psychen fecerat, et ante lucis exortum propere discesserat. statim uoces cubiculo praestolatae nouam nuptam interfectae uirginitatis curant. haec diutino tempore sic agebantur. atque, ut est natura redditum, nouitas per assiduam consuetudinem delectationem ei commendarat, et sonus uocis incertae solitudinis erat solacium.

interea parentes eius indefesso luctu atque maerore consenescebant, latiusque porrecta fama sorores illae maiores cuncta cognorant, propereque maestae atque lugubres, deserto lare, certatim ad parentum suorum conspectum adfatumque perrexerant. **5.** ea nocte ad suam Psychen sic infit maritus (namque praeter oculos et manibus et auribus iste Nihil sentiebatur): 'Psyche dulcissima et cara uxor, exitiabile tibi periculum minatur fortuna saeuior, quod obseruandum pressiore cautela

censeo. sorores iam tuae mortis opinione turbatae tuumque uestigium requirentes scopulum istum protinus aderunt. quarum si quas forte lamentationes acceperis, neque respondeas, immo nec prospicias omnino. ceterum mihi quidem grauissimum dolorem, tibi uero summum creabis exitium.' adnuit, et ex arbitrio mariti se facturam spopondit, sed eo simul cum nocte dilapso diem totum lacrimis ac plangoribus misella consumit, se nunc maxime prorsus perisse iterans, quae beati carceris custodia saepta et humanae conuersationis colloquio uiduata nec sororibus quidem suis de se maerentibus opem salutarem ferre, ac ne uidere eas quidem omnino posset. nec lauacro, nec cibo, nec ulla denique refectione recreata, flens ubertim decessit ad somnum.

**6.** nec mora, cum paulo maturius lectum maritus accubans eamque etiam nunc lacrimantem complexus sic expostulat: 'haecine mihi pollicebare, Psyche mea? quid iam de te tuus maritus expecto? quid spero? et perdia et pernox nec inter amplexus coniugales desinis cruciatum. age iam nunc ut uoles, et animo tuo damnosa poscenti pareto: tantum memineris meae seriae monitionis, cum coeperis sero paenitere.' tunc illa precibus, et dum se morituram comminatur, extorquet a marito, cupitis adnuat, ut sorores uideat, luctus mulceat, ora conferat. sic ille nouae nuptae precibus ueniam tribuit, et insuper, quibuscumque uellet, eas auri uel monilium donare concessit. sed identidem monuit ac saepe terruit, ne quando sororum pernicioso consilio suasa de forma mariti quaerat, neue se sacrilega curiositate de tanto fortunarum suggestu pessum deiciat, nec suum postea contingat amplexum. gratias egit marito, iamque laetior animo, 'sed prius,' inquit, 'centies

moriar, quam tuo isto dulcissimo conubio caream. amo enim et efflictim te, quicumque es, diligo atque ut meum spiritum, nec ipsi Cupidini comparo. sed istud etiam meis precibus, oro, largire, et illi tuo famulo Zephyro praecipe, simili uectura sorores hic mihi sistat.' et imprimens oscula suasoria, et ingerens uerba mulcentia, et iungens membra cohibentia, haec etiam blanditiis astruit, 'mi mellite, mi marite, tuae Psychae dulcis anima.' ui ac potestate ueneris usurus, inuitus succubuit maritus, et cuncta se facturum spopondit, atque iam luce proxumante de manibus uxoris euanuit.

**7.** at illae sorores percontatae scopulum locumque illum quo fuerat Psyche deserta, festinanter aduenjunt, ibique deflebant oculos, et plangebant ubera, quoad crebris earum heiulatibus saxa cautesque parilem sonum resultarent. iamque nomine proprio sororem miseram ciebant, quoad sono penetrabili uocis ululabilis per prona delapso amens et trepida Psyche procurrit e domo, et, 'quid,' inquit, 'uos miseris lamentationibus nequiquam effligitis? quam lugetis, adsum. lugubres uoces desinite, et diutinis lacrimis madentes genas siccate tandem, quippe cum iam possitis quam plangebatis amplecti.'

tunc uocatum Zephyrum praecepti maritalis admonet. nec mora, cum ille parens imperio statim clementissimis flatibus innoxia uectura deportat illas. iam mutuis amplexibus et festinantibus sauiis sese perfruuntur, et illae sedatae lacrimae postliminio redeunt prolectante gaudio. 'sed et tectum,' inquit, 'et larem nostrum laetae succedite, et afflictas animas cum Psyche uestra recreate.' **8.** sic allocuta, summas opes domus aureae uocumque seruientium populosam familiam demonstrat auribus earum, lauacroque pulcherrimo et

inhumanae mensae lautitiis eas opipare reficit; ut, illarum prorsus caelestium diuitiarum copiis affluentibus satiatae, iam praecordiis penitus nutrirent inuidiam. denique altera earum satis scrupulose curioseque percontari non desinit, quis illarum caelestium rerum dominus, quisue uel qualis ipsius sit maritus. nec tamen Psyche coniugale illud praeceptum ullo pacto temerat, uel pectoris arcanis exigit, sed e re nata confingit esse iuuenem quendam et speciosum et commodum lanoso barbitio genas inumbrantem plerumque rurestribus ac montanis uenatibus occupatum. et, ne qua sermonis procedentis labe consilium tacitum proderetur, auro facto gemmosisque monilibus onustas eas statim uocato Zephyro tradit reportandas. 9. quo protenus perpetrato sorores egregiae domum redeuntes iamque gliscentis inuidiae felle flagrantes multa secum sermonibus mutuis perstrepebant. sic denique infit altera: 'en orba et saeua et iniqua fortuna! hocine tibi complacuit, ut utroque parente prognatae diuersam sortem sustineremus? et nos quidem, quae natu maiores sumus, maritis aduenis ancillae deditae, extorres et lare et ipsa patria degamus, longe parentum uelut exulantes; haec autem nouissima, quam fetu satiante postremus partus effudit, tantis opibus et deo marito potita sit, quae nec uti recte tanta bonorum copia nouit? uidisti, soror, quanta in domo iacent, et qualia monilia, quae praenitent uestes, quae splenditant gemmae, quantum praeterea passim calcatur aurum. quod si maritum etiam tam formonsum tenet ut affirmat, nulla nunc in orbe toto felicior uiuit. fortassis tamen procedente consuetudine et adfectione roborata deam quoque illam deus maritus efficiet. sic est hercules: sic se gerebat ferebatque.

iam iam sursum respicit, et deam spirat mulier, quae uoces ancillas habet et uentis ipsis imperitat. at ego misera primum patre meo seniorem maritum sortita sum, dein cucurbita caluiorem et quouis puero pusilliorem, cunctam domum seris et catenis obditam custodientem.'

**10.** suscipit alia: 'ego uero maritum articulari etiam morbo complicatum curuatumque ac per hoc rarissimo uenerem meam recolentem sustineo, plerumque detortos et duratos in lapidem digitos eius perfricans, fomentis olidis et pannis sordidis et faetidis cataplasmatibus manus tam delicatas istas adurens, nec uxoris officiosam faciem sed medicae laboriosam personam sustinens. et tu quidem, soror, uideris, quam patienti, uel potius seruili (dicam enim libere quod sentio) haec perferas animo: enim uero ego nequeo sustinere ulterius tam beatam fortunam conlapsam indignae. recordare enim quam superbe, quam adroganter nobiscum egerit, et ipsa iactatione inmodicae ostentationis tumentem suum prodiderit animum, deque tantis diuitiis exigua nobis inuita proiecerit, confestimque praesentia nostra grauata, propelli, et efflari, exsibilarique nos iusserit. nec sum mulier, nec omnino spiro, nisi eam pessum de tantis opibus deiecero. ac, si tibi etiam, ut par est, inacuit nostra contumelia, consilium ualidum requiramus ambae. iamque ista quae ferimus non parentibus nostris ac nec ulli monstremus alii; immo nec omnino quicquam de eius salute norimus. sat est quod ipsae uidimus quae uidisse paenituit, nedum ut genitoribus et omnibus populis tam beatum eius differamus praeconium. nec sunt enim beati quorum diuitias nemo nouit. sciet se non ancillas sed sorores habere maiores. et nunc quidem conce-

damus ad maritos, et lares pauperes nostros, sed plane sobrios, reuisamus, donique cogitationibus pressioribus instructae ad superbiam poeniendam firmiores.'

**11.** placet pro bono duabus malis malum consilium, totisque illis tam pretiosis muneribus absconditis, comam trahentes, et proinde ut merebantur, ora lacerantes, simulatos redintegrant fletus. ac sic parentes quoque, redulcerato prorsum dolore, raptim deserentes, uesania turgidae domus suas contendunt, dolum scelestum, immo uero parricidium, struentes contra sororem insontem.

interea Psychen maritus ille quem nescit rursum suis illis nocturnis sermonibus sic commonet: 'uidesne quantum tibi periculum uelitatur Fortuna eminus? ac, nisi longe firmiter praecaues, mox comminus congredietur. perfidae lupulae magnis conatibus nefarias insidias tibi comparant, quarum summa est, ut te suadeant meos explorare uultus, quos, ut tibi saepe praedixi, non uidebis, si uideris. ergo igitur, si posthac pessimae illae lamiae noxiis animis armatae uenerint (uenient autem, scio), neque omnino sermonem conferas; et, si id tolerare pro genuina simplicitate proque animi tui teneritudine non potueris, certe de marito nil quicquam uel audias uel respondeas. nam et familiam nostram iam propagabimus, et hic adhuc infantilis uterus gestat nobis infantem alium, si texeris nostra secreta silentio, diuinum; si profanaueris, mortalem.'

**12.** nuntio Psyche laeta florebat, et diuinae sobolis solacio plaudebat, et futuri pignoris gloria gestiebat, et materni nominis dignitate gaudebat. crescentes dies et menses exeuntes anxia numerat, et sarcinae nesciae rudimento miratur de breui punctulo tantum incremen-

tulum locupletis uteri. sed iam pestes illae taeterrimaeque furiae anhelantes uipereum uirus et festinantes impia celeritate nauigabant. tunc sic iterum momentarius maritus suam Psychen admonet: 'dies ultima et casus extremus et sexus infestus et sanguis inimicus iam sumpsit arma et castra commouit et aciem direxit et classicum personauit. iam mucrone destricto iugulum tuum nefariae tuae sorores petunt. heu quantis urguemur cladibus, Psyche dulcissima! tui nostrique miserere, religiosaque continentia domum, maritum, teque, et istum paruulum nostrum imminentis ruinae infortunio libera: nec illas scelestas feminas (quas tibi post interneciuum odium et calcata sanguinis foedera sorores appellare non licet) uel uideas, uel audias, cum in morem Sirenum scopulo prominentes funestis uocibus saxa personabunt.'

13. suscipit Psyche singultu lacrimoso sermonem incertans: 'iam dudum, quod sciam, fidei atque parciloquio meo perpendisti documenta, nec eo setius adprobabitur tibi nunc etiam firmitas animi mei. tu modo Zephyro nostro rursum praecipe fungatur obsequio, et in uicem denegatae sacrosanctae imaginis tuae, redde saltem conspectum sororum, per istos cinnameos et undique pendulos crines tuos, per teneras et teretes et mei similes genas, per pectus nescio quo calore feruidum! sic in hoc saltem paruulo cognoscam faciem tuam, supplicis anxiae piis precibus erogatus germani complexus indulge fructum, et tibi deuotae Psychae animam gaudio recrea, nec quicquam amplius in tuo uultu requiro; iam nil officiunt mihi uel ipsae nocturnae tenebrae; teneo te, meum lumen.' his uerbis et amplexibus mollibus decantatus maritus lacrimasque ei suis

crinibus detergens facturum spopondit, et praeuertit statim lumen nascentis diei.

14. iugum sororium consponsae factionis ne parentibus quidem uisis recta de nauibus scopulum petunt illum praecipiti cum uelocitate, nec uenti ferentis oppertae praesentiam licentiosa cum temeritate prosiliunt in altum. nec immemor Zephyrus regalis edicti, quamuis inuitus, susceptas eas gremio spirantis aurae solo reddidit. at illae incunctatae statim conferto uestigio domum penetrant, complexaeque praedam suam, sorores nomine mentientes, thensaurumque penitus abditae fraudis uultu laeto tegentes, sic adulant: 'Psyche, non ita ut pridie paruula, et ipsa iam mater es! quantum putas boni nobis in ista geris perula! quantis gaudiis totam domum nostram hilarabis! o nos beatas, quas infantis aurei nutrimenta laetabunt! qui si parentum, ut oportet, pulchritudini responderit, prorsus Cupido nascetur.'

15. sic adfectione simulata paulatim sororis inuadunt animum. statimque eas lassitudine uiae sedilibus refotas et balnearum uaporosis fontibus curatas pulcherrimo triclinio mirisque illis et beatis edulibus atque tuccetis oblectat. iubet citharam loqui, psallitur: tibias agere, sonatur: choros canere, cantatur. quae cuncta nullo praesente dulcissimis modulis animos audientium remulcebant. nec tamen scelestarum feminarum nequitia uel ipsa mellita cantus dulcedine mollita conquieuit; sed ad destinatam fraudium pedicam sermonem conferentes dissimulanter occipiunt sciscitari, qualis ei maritus et unde, natalium secta cuia proueniret. tunc illa simplicitate nimia pristini sermonis oblita nouum commentum instruit, aitque, maritum suum de prouincia proxima

magnis pecuniis negotiantem iam medium cursum aetatis agere, interspersum rara canitie. nec in sermone isto tantillum morata rursum opiparis muneribus eas onustas uentoso uehiculo reddidit.

**16.** sed dum Zephyri tranquillo spiritu sublimatae domum redeunt, sic secum altercantes: 'quid, soror, dicimus de tam monstruoso fatuae illius mendacio? tunc adulescens modo florenti lanugine barbam instruens; nunc aetate media, candenti canitie lucidus. quis ille quem temporis modici spatium repentina senecta reformauit? nil aliud repperies, mi soror, quam uel mendacium istam pessimam feminam confingere, uel formam mariti sui nescire. quorum utrum uerum est, opibus istis quam primum exterminanda est. quod si uiri sui faciem ignorat, deo profecto denupsit, et deum nobis praegnatione ista gerit. certe si diuini puelli, quod absit, haec mater audierit, statim me laqueo nexili suspendam. ergo interim ad parentes nostros redeamus, et exordio sermonis huius quam concolores fallacias adtexamus.'

**17.** sic inflammatae, parentibus fastidienter appellatis et nocte turbatis uigiliis, perditae matutino scopulum peruolant, et inde soliti uenti praesidio uehentes deuolant, lacrimisque pressura palpebrarum coactis hoc astu puellam appellant: 'tu quidem felix, et ipsa tanti mali ignorantia beata, sedes incuriosa periculi tui: nos autem, quae peruigili cura rebus tuis excubamus, cladibus tuis misere cruciamur. pro uero namque comperimus, nec te, sociae scilicet doloris casusque tui, celare possumus, immanem colubrum multinodis uoluminibus serpentem, ueneno noxio colla sanguinantem, hiantemque ingluuie profunda, tecum noctibus latenter adquiescere. nunc

recordare sortis Pythicae, quae te trucis bestiae nuptiis destinatam esse clamauit. et multi coloni quique circumsecus uenantur et accolae plurimi uiderunt eum uespera redeuntem e pastu proximique fluminis uadis innatantem. **18.** nec diu blandis alimoniarum obsequiis te saginaturum omnes adfirmant: sed, cum primum praegnationem tuam plenus maturauerit uterus, opimiore fructu praeditam deuoraturum. ad haec iam tua esto existimatio, utrum sororibus pro tua cara salute sollicitis adsentiri uelis, et declinata morte nobiscum secura periculi uiuere, an saeuissimae bestiae sepeliri uisceribus. quod si te ruris huius uocalis solitudo, uel clandestinae ueneris faetidi periculosique concubitus, et uenenati serpentis amplexus delectant, certe piae sorores nostrum fecerimus.'

tunc Psyche misella, utpote simplex et animi tenella, rapitur uerborum tam tristium formidine: extra terminum mentis suae posita, prorsus omnium mariti monitionum suarumque promissionum memoriam effudit, et in profundum calamitatis sese praecipitauit; tremensque et exangui colore lurida tertiata uerba semihianti uoce substrepens, sic ad illas ait: **19.** 'uos quidem, carissimae sorores, ut par erat, in officio uestrae pietatis permanetis, uerum et illi qui talia uobis adfirmant non uidentur mihi mendacium fingere. nec enim umquam uiri mei uidi faciem, uel omnino cuiatis sit noui; sed tantum nocturnis subaudiens uocibus maritum incerti status et prorsus lucifugam tolero, bestiamque aliquam recte dicentibus uobis merito consentio. meque magnopere semper a suis terret aspectibus malumque grande de uultus curiositate praeminatur. nunc, si quam salutarem opem periclitanti sorori uestrae potestis adferre,

iam nunc subsistite. ceterum incuria sequens, prioris prouidentiae beneficia conrumpit.'

tunc nanctae iam portis patentibus nudatum sororis animum facinerosae mulieres, omissis tectae machinae latibulis, destrictis gladiis fraudium, simplicis puellae pauentes cogitationes inuadunt. **20.** sic denique altera: 'quoniam nos originis nexus pro tua incolumitate periculum quidem nullum ante oculos habere compellit, uiam qua sola deducit iter ad salutem diu diuque cogitatam monstrabimus tibi. nouaculam praeacutam, adpulsu etiam palmulae lenientis exasperatam, tori qua parte cubare consuesti latenter absconde, lucernamque concinnem, completam oleo, claro lumine praemicantem, subde aliquo claudentis aululae tegmine, omnique isto apparatu tenacissime dissimulato, postquam sulcatos intrahens gressus cubile solitum conscenderit, iamque porrectus et exordio somni prementis implicitus altum soporem flare coeperit, toro delapsa nudoque uestigio pensilem gradum paullulatim minuens, caecae tenebrae custodia liberata lucerna, praeclari tui facinoris opportunitatem de luminis consilio mutuare, et ancipiti telo illo, audaciter prius dextera sursum elata, nisu quam ualido noxii serpentis nodum ceruicis et capitis abscinde. nec nostrum tibi deerit subsidium; sed cum primum illius morte salutem tibi feceris, anxiae praestolabimus, cunctisque istis ocius tecum relatis, uotiuis nuptiis hominem te iungemus homini.' **21.** tali uerborum incendio flammata uiscera sororis iam prorsus ardentis. deserentes ipsam protinus, tanti mali confinium sibi etiam eximie metuentes, flatus alitis impulsu solito porrectae super scopulum ilico pernici se fuga proripiunt, statimque conscensis nauibus abeunt.

at Psyche relicta sola, nisi quod infestis furiis agitata sola non est, aestu pelagi simile maerendo fluctuat, et, quamuis statuto consilio et obstinato animo, iam tamen facinori suas manus admouens, adhuc incerta consilii titubat, multisque calamitatis suae distrahitur affectibus. festinat, differt, audet, trepidat, diffidit, irascitur, et, quod est ultimum, in eodem corpore odit bestiam, diligit maritum. uespera tamen iam noctem trahente, praecipiti festinatione nefarii sceleris instruit apparatum. nox aderat, et maritus aderat, protinusque ueneris proeliis uelitatus altum soporem descenderat. **22.** tunc Psyche, et corporis et animi alioquin infirma, fati tamen saeuitia subministrante, uiribus roboratur, et prolata lucerna et adrepta nouacula sexum audacia mutauit. sed, cum primum luminis oblatione tori secreta claruerunt, uidet omnium ferarum mitissimam dulcissimamque bestiam, ipsum illum Cupidinem, formonsum deum, formonse cubantem, cuius aspectu lucernae quoque lumen hilaratum increbruit, et acuminis sacrilegi nouacula praenitebat. at uero Psyche tanto aspectu deterrita et impos animi marcido pallore defecta tremensque desedit in imos poplites, et ferrum quaerit abscondere, sed in suo pectore. quod profecto fecisset, nisi ferrum timore tanti flagitii manibus temerariis delapsum euolasset. iamque lassa, salute defecta, dum saepius diuini uultus intuetur pulchritudinem, recreatur animi. uidet capitis aurei genialem caesariem ambrosia temulentam, ceruices lacteas, genasque purpureas pererrantes crinium globos decoriter impeditos, alios antependulos, alios retropendulos, quorum splendore nimio fulgurante iam et ipsum lumen lucernae uacillabat. per umeros uolatilis dei pinnae roscidae micanti flore candicant, et, quamuis alis

quiescentibus, extimae plumulae tenellae ac delicatae tremule resultantes inquieta lasciuiunt. ceterum corpus glabellum atque luculentum et quale peperisse Venerem non paeniteret. ante lectuli pedes iacebat arcus et pharetra et sagittae, magni dei propitia tela.

**23.** quae dum insatiabili animo Psyche satis et curiosa rimatur atque pertrectat, et mariti sui miratur arma, depromit unam de pharetra sagittam, et puncto pollicis extremam aciem periclitabunda trementis etiam nunc articuli nisu fortiore pupugit altius, ut per summam cutem rorauerint paruulae sanguinis rosei guttae. sic ignara Psyche sponte in Amoris incidit amorem. tunc magis magisque cupidine flagrans Cupidinis, prona in eum efflictim inhians, patulis ac petulantibus sauiis festinanter ingestis, de somni mensura metuebat. sed dum bono tanto percita saucia mente fluctuat, lucerna illa, siue perfidia pessima, siue inuidia noxia, siue quod tale corpus contingere et quasi basiare et ipsa gestiebat, euomuit de summa luminis sui stillam feruentis olei super umerum dei dexterum. hem audax et temeraria lucerna et amoris uile ministerium, ipsum ignis totius dominum aduris, cum te scilicet amator aliquis, ut diutius cupitis etiam nocte potiretur, primus inuenerit! sic inustus exiluit deus, uisaque defectae fidei colluuie prorsus ex oculis et manibus infelicissimae coniugis tacitus auolauit. **24.** at Psyche, statim resurgentis eius crure dextero manibus ambabus adrepto, sublimis euectionis adpendix miseranda, et per nubilas plagas penduli comitatus extrema consequia, tandem fessa delabitur solo. nec deus amator humi iacentem deserens, inuolauit proximam cupressum, deque eius alto

cacumine sic eam grauiter commotus adfatur: 'ego quidem, simplicissima Psyche, parentis meae Veneris praeceptorum immemor, quae te miseri extremique hominis deuinctam cupidine infimo matrimonio addici iusserat, ipse potius amator aduolaui tibi. sed hoc feci leuiter, scio; et praeclarus ille sagittarius, ipse me telo meo percussi, teque coniugem meam feci, ut bestia scilicet tibi uiderer, et ferro caput excideres meum, quod istos amatores tuos oculos gerit! haec tibi identidem semper cauenda censebam, haec beniuole remonebam. sed illae quidem consiliatrices egregiae tuae tam perniciosi magisterii dabunt actutum mihi poenas; te uero tantum fuga mea puniuero.' et cum termino sermonis pinnis in altum se proripuit.

25. Psyche uero humi prostrata et quantum uisu poterat uolatus mariti prospiciens extremis affligebat lamentationibus animum. sed ubi remigio plumae raptum maritum proceritas spatii fecerat alienum, per proximi fluminis marginem praecipitem sese dedit. sed mitis fluuius, in honorem dei scilicet qui et ipsas aquas urere consueuit, metuens sibi, confestim eam innoxio uolumine super ripam florentem herbis exposuit. tunc forte Pan deus rusticus iuxta supercilium amnis sedebat, complexus Echo montanam deam eamque uoculas omnimodas edocens reccinere. proxime ripam uago pastu lasciuiunt comam fluuii tondentes capellae. hircuosus deus sauciam Psychen atque defectam, utcumque casus eius non inscius, clementer ad se uocatam sic permulcet uerbis lenientibus: 'puella scitula, sum quidem rusticanus et upilio, sed senectutis prolixae beneficio multis experimentis instructus. uerum, si recte coniecto, quod profecto prudentes uiri diuinationem autumant, ab isto

titubante et saepius uaccillante uestigio deque nimio pallore corporis et assiduo suspiratu, immo et ipsis maerentibus oculis tuis, amore nimio laboras. ergo mihi ausculta, nec te rursus praecipitio uel ullo mortis accersito te genere perimas. luctum desine et pone maerorem precibusque potius Cupidinem deorum maximum percole, et, utpote adulescentem delicatum luxuriosumque, blandis obsequiis promerere.'

**26.** sic locuto deo pastore nulloque sermone reddito sed adorato tantum numine salutari Psyche pergit ire. sed . . . aliquam multum uiae laboranti uestigio pererrasset, inscio quodam tramite iam die labente accedit quandam ciuitatem in qua regnum maritus unius sororis eius optinebat. qua re cognita Psyche nuntiari praesentiam suam sorori desiderat. mox inducta mutuis amplexibus alternae salutationis expletis percontanti causas aduentus sui sic incipit:

'meministi consilium uestrum, scilicet quo mihi suasistis ut bestiam quae mariti mentito nomine mecum quiescebat, priusquam ingluuie uoraci me misellam hauriret, ancipiti nouacula perimerem. sed cum primum, ut aeque placuerat, conscio lumine uultus eius aspexi, uideo mirum diuinumque prorsus spectaculum, ipsum illum deae Veneris filium, ipsum, inquam, Cupidinem leni quiete sopitum. ac dum tanti boni spectaculo percita et nimia uoluptatis copia turbata fruendi laborarem inopia, casu scilicet pessumo lucerna feruens oleum rebulliuit in eius umerum. quo dolore statim somno recussus, ubi me ferro et igni conspexit armatam, 'tu quidem,' inquit, 'ob istud tam dirum facinus confestim toro meo diuorte tibique res tuas habeto. ego uero sororem tuam,' —et nomen, quo tu censeris, aiebat,—'iam mihi con-

farreatis nuptiis coniugabo.' et statim Zephyro praecipit ultra terminos me domus eius efflaret.'

**27.** necdum sermonem Psyche finierat, *at* illa uesanae libidinis et inuidiae noxiae stimulis agitata, uafre concinnato mendacio fallens maritum quasi de morte parentum aliquid conperisset, statim nauem ascendit. et ad illum scopulum protinus pergit, et, quamuis alio uento flante, caeca spe tamen inhians, 'accipe me,' dicens, 'Cupido, dignam te coniugem, et tu, Zephyre, suscipe dominam,' saltu se maximo praecipitem dedit. nec tamen ad illum locum, uel saltem mortua, peruenire potuit. nam per saxa cautium membris iactatis atque dissipatis, et, proinde ut merebatur, laceratis uisceribus suis, alitibus bestiisque obuium ferens pabulum, interiit. nec uindictae sequentis poena tardauit. nam Psyche rursus errabundo gradu peruenit ad ciuitatem aliam, in qua pari modo soror morabatur alia. nec setius et ipsa fallacie germanitatis inducta et in sororis sceleratas nuptias aemula festinauit ad scopulum, inque simile mortis exitium cecidit.

**28.** interim dum Psyche quaesitioni Cupidinis intenta populos circumibat, at ille uulnere lucernae dolens in ipso thalamo matris iacens ingemebat. tunc auis peralba illa gauia, quae super fluctus marinos pinnis natat, demergit sese propere ad Oceani profundum gremium. ibi commodum Venerem lauantem natantemque propter assistens, indicat adustum filium eius graui uulneris dolore maerentem, dubium salutis iacere, iamque per cunctorum ora populorum rumoribus conuiciisque uariis omnem Veneris familiam male audire, 'quod ille quidem montano scortatu, tu uero marino natatu secesseritis, ac per hoc non uoluptas ulla, non gratia, non lepos, sed

incompta et agrestia et horrida cuncta sint: non nuptiae coniugales, non amicitiae sociales, non liberum caritates, sed enormis conluuies et squalentium foederum insuaue fastidium.' haec illa uerbosa et satis curiosa auis in auribus Veneris, filii lacerans existimationem, ganniebat.

at Venus irata solidum exclamat repente: 'ergo iam ille bonus filius meus habet amicam aliquam? prome, agedum, quae sola mihi seruis amanter, nomen eius quae puerum ingenuum et inuestem sollicitauit, siue illa de Nympharum populo, seu de Horarum numero, seu de Musarum choro, uel de mearum Gratiarum ministerio.' nec loquax illa conticuit auis, sed, 'nescio,' inquit, 'domina: puto puellam (si probe memini, Psyches nomine dicitur) efflicte cupere.' tunc indignata Venus exclamauit uel maxime, 'Psychen ille, meae formae succubam, mei nominis aemulam uere diligit. nimirum illud incrementum lenam me putauit, cuius monstratu puellam illam cognosceret.'

29. haec quiritans properiter emergit e mari suumque protinus aureum thalamum petit, et reperto, sicut audierat, aegroto puero iam inde a foribus quam maxime boans, 'honesta,' inquit, 'haec, et natalibus nostris bonaeque tuae frugi congruentia? ut primum quidem tuae parentis, immo dominae praecepta calcares, nec sordidis amoribus inimicam meam cruciares, uerum etiam hoc aetatis puer, tuis licentiosis et immaturis iungeres amplexibus, ut ego nurum scilicet tolerarem inimicam? sed utique praesumis, nugo et corruptor et inamabilis, te solum generosum, nec me iam per aetatem posse concipere. uelim ergo scias multo te meliorem filium alium genituram, immo, ut contumeliam magis

sentias, aliquem de meis adoptaturam uernulis, eique donaturam istas pinnas et flammas et arcum et ipsas sagittas et omnem meam supellectilem quam tibi non ad hos usus dederam. nec enim de patris tui bonis ad instructionem istam quicquam concessum est. **30.** sed male prima pueritia inductus es, et acutas manus habes, et maiores tuos irreuerenter pulsasti totiens, et ipsam matrem tuam, me, inquam, ipsam, parricida denudas cotidie, et percussisti saepius, et quasi uiduam utique contemnis, nec uitricum tuum, fortissimum illum maximumque bellatorem, metuis. quidni! cui saepius in angorem mei paelicatus puellas propinare consuesti. sed iam faxo, te lusus huius paeniteat, et sentias acidas et amaras istas nuptias. sed nunc inrisui habita quid agam? quo me conferam? quibus modis stelionem istum cohibeam? petamne auxilium ab inimica mea Sobrietate, quam propter huius ipsius luxuriam offendi saepius? at rusticae squalentisque feminae conloquium adhibendum est! horresco. nec tamen uindictae solacium undeunde spernendum est. illa mihi prorsus adhibenda est, nec ulla alia, quae castiget asperrime nugonem istum, pharetram explicet, et sagittas dearmet, arcum enodet, taedam deflammet, immo et ipsum corpus eius acrioribus remediis coherceat. tunc iniuriae meae litatum crediderim, cum eius comas, quas istis manibus meis subinde aureo nitore perstrinxi, deraserit, pinnas, quas meo gremio nectarei fontis infeci, praetotonderit.'

**31.** sic effata, foras sese proripit infesta et stomachata biles Venereas. sed eam protinus Ceres et Iuno continuantur, uisamque uultu tumido quaesiere cur truci supercilio tantam uenustatem micantium oculorum coerceret. at illa, 'opportune,' inquit, 'ardenti prorsus

isto meo pectori uolentiam scilicet perpetraturae uenitis. sed totis, oro, uestris uiribus Psychen illam fugitiuam, uolaticam, mihi requirite. nec enim uos utique domus meae famosa fabula et non dicendi filii mei facta laterunt.' tunc illae, ignarae quae gesta sunt, palpare Veneris iram saeuientem sic adortae: 'quid tale, domina, deliquit tuus filius, ut animo peruicaci uoluptates illius impugnes, et quam ille diligit tu quoque perdere gestias? quod autem, oramus, isti crimen, si puellae lepidae libenter adrisit? an ignoras eum masculum et iuuenem esse, uel certe iam quot sit annorum oblita es? an quod aetatem portat bellule, puer tibi semper uidetur? mater autem tu, et praeterea cordata mulier, filii tui lusus semper explorabis curiose, et in eo luxuriem culpabis, et amores reuinces, et tuas artes tuasque delicias in formonso filio reprehendes? quis autem te deum, quis hominum patietur passim cupidines populis disseminantem, cum tuae domus amores amare coerceas et uitiorum muliebrium publicam praecludas officinam?' sic illae metu sagittarum patrocinio gratioso Cupidini quamuis absenti blandiebantur. sed Venus indignata ridicule tractari suas iniurias praeuersis illis altrorsus concito gradu pelago uiam capessit.

## Liber VI.

1. interea Psyche uariis iactabatur discursibus, dies noctesque mariti uestigationibus inquieta animo, tanto cupidior iratum mulcere, et si non uxoriis blanditiis lenire, certe seruilibus precibus propitiare. et prospecto templo quodam in ardui montis uertice, 'unde autem,' inquit, 'scio, an istic meus degat dominus?'

et ilico dirigit citatum gradum, quem defectum prorsus adsiduis laboribus spes incitabat et uotum. iamque nauiter emensis celsioribus iugis puluinaribus sese proximam intulit. uidet spicas frumentarias in aceruo et alias flexiles in corona; et spicas hordei uidet. erant et falces, et operae messoriae mundus omnis, sed cuncta passim iacentia et incuria confusa et, ut solet, aestu laborantium manibus proiecta. haec singula Psyche curiose diuidit, et discretim remota rite componit, rata scilicet nullius dei fana *ac* caerimonias neglegere se debere, sed omnium beniuolam misericordiam corrogare.

2. haec eam sollicite seduloque curantem Ceres alma deprehendit, et longum exclamat protinus, 'ah, tu Psyche miseranda! totum per orbem Venus anxia disquisitione tuum vestigium furens animi requirit, teque at extremum supplicium expetit, et totis numinis sui uiribus ultionem flagitat. tu uero rerum mearum tutelam nunc geris, et aliud quicquam cogitas, nisi de tua salute?' tunc Psyche pedes eius aduoluta et uberi fletu rigans deae uestigia humumque uerrens crinibus suis, multiiugis precibus editis ueniam postulabat: 'per ego te frugiferam tuam dexteram istam deprecor, per laetificas messium caerimonias, per tacita secreta cistarum, et per famulorum tuorum draconum pinnata curricula, et glebae Siculae sulcamina, et currum rapacem, et terram tenacem, et inluminarum Proserpinae nubtiarum demeacula, et luminosarum filiae inuentionum remeacula, et cetera quae silentio tegit Eleusinis Atticae sacrarium; miserandae Psyches animae, supplicis tuae, subsiste. inter istam spicarum congeriem patere uel pauculos dies delitescam, quod deae tantae saeuiens ira spatio temporis mitigetur, uel certe meae uires diutino

labore fessae quietis interuallo leniantur.' 3. suscipit Ceres: 'tuis quidem lacrimosis precibus et commoueor et opitulari cupio, sed cognatae meae, cum qua etiam foedus antiquum amicitiae colo, bonae praeterea feminae, malam gratiam subire nequeo. decede itaque de istis aedibus protinus, et quod a me retenta custoditaque non fueris, optimi consule.'

contra spem suam repulsa Psyche et afflicta duplici maestitia, iter retrorsum porrigens, inter subsitae conuallis sublucidum lucum prospicit fanum sollerti fabrica structum, nec ullam uel dubiam spei melioris uiam uolens omittere sed adire cuiuscumque dei ueniam, sacratis foribus proximat. uidet dona pretiosa et lacinias auro litteratas ramis arborum postibusque suffixas, quae cum gratia facti nomen deae cui fuerant dicata testabantur. tunc genu nixa et manibus aram tepentem amplexa detersis ante lacrimis sic adprecatur: 4. 'magni Iouis germana et coniuga, siue tu Sami, quae gerula partu uagituque et alimonia tua gloriatur, tenes uetusta delubra; siue celsae Carthaginis, quae te uirginem uectura leonis caelo commeantem percolit, beatas sedes frequentas; siue prope ripas Inachi, qui te iam nuptam Tonantis et reginam dearum memorat, inclitis Argiuorum praesides moenibus; quam cunctus oriens Zygiam ueneratur, et omnis occidens Lucinam appellat: sis meis extremis casibus Iuno Sospita, meque in tantis exantlatis laboribus defessam imminentis periculi metu libera. quod sciam, soles praegnantibus periclitantibus ultro subuenire.' ad istum modum supplicanti statim sese Iuno cum totius sui numinis augusta dignitate praesentat, et protinus, 'quam uellem,' inquit, 'per fidem nutum meum precibus tuis accommodare!

sed contra uoluntatem Veneris, nurus meae, quam filiae semper dilexi loco, praestare me pudor non sinit. tunc etiam legibus, quae seruos alienos perfugas inuitis dominis uetant suscipi, prohibeor.'

5. isto quoque fortunae naufragio Psyche perterrita nec indipisci iam maritum uolatilem quiens tota spe salutis deposita sic ipsa suas cogitationes consuluit: 'iam quae possunt alia meis aerumnis temptari uel adhiberi subsidia, cui nec dearum quidem, quamquam uolentium, potuerunt prodesse suffragia? quorsum itaque tantis laqueis inclusa uestigium porrigam, quibusque tectis uel etiam tenebris abscondita magnae Veneris ineuitabiles oculos effugiam? quin igitur masculum tandem sumis animum, et cassae speculae renuntias fortiter, et ultroneam te dominae tuae reddis, et uel sera modestia saeuientes impetus eius mitigas? qui scias, an etiam quem diu quaeritas illic in domo matris repperies?' sic ad dubium obsequium, immo ad certum exitium praeparata principium futurae secum meditabatur obsecrationis.

6. at Venus terrenis remediis inquisitionis abnuens caelum petit. iubet construi currum quem ei Vulcanus aurifex subtili fabrica studiose poliuerat et ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulerat, limae tenuantis detrimento conspicuum et ipsius auri damno pretiosum. de multis quae circa cubiculum dominae stabulant procedunt quattuor candidae columbae, et hilaris incessibus picta colla torquentes iugum gemmeum subeunt, susceptaque domina laetae subuolant. currum deae prosequentes gannitu constrepenti lasciui ut passeres et ceterae quae dulce cantitant aues melleis modulis suaue resonantes aduentum deae pronuntiant. cedunt

nubes et Caelum filiae panditur, et summus aether cum gaudio suscipit deam. nec obuias aquilas uel accipitres rapaces pertimescit magnae Veneris canora familia.

7. tunc se protinus ad Iouis regias arces dirigit, et petitu superbo Mercurii, dei uocalis, operae necessariam usuram postulat. nec rennuit Iouis caerulum supercilium. tunc ouans ilico comitante etiam Mercurio Venus caelo demeat, eique sollicite serit uerba: 'frater Arcas, scis nempe sororem tuam Venerem sine Mercurii praesentia nil umquam fecisse, nec te praeterit utique quanto iam tempore delitescentem ancillam nequiuerim repperire. nil ergo superest quam tuo praeconio praemium inuestigationis publicitus edicere. fac ergo mandatum matures meum, et indicia qui possit agnosci manifeste designes, ne, siquis occultationis illicitae crimen subierit, ignorantiae se possit excusatione defendere.' et simul dicens libellum ei porrigit ubi Psyches nomen continebatur, et cetera. quo facto protinus domum secessit. 8. nec Mercurius omisit obsequium. nam per omnium ora populorum passim discurrens, sic mandatae praedicationis munus exequebatur: 'si quis a fuga retrahere, uel occultam demonstrare poterit fugitiuam regis filiam, Veneris ancillam, nomine Psychen, conueniat retro metas Murtias Mercurium praedicatorem, accepturus indicinae nomine ab ipsa Venere septem sauia suauia et unum blandientis adpulsu linguae longe mellitum.' ad hunc modum pronuntiante Mercurio, tanti praemii cupido certatim omnium mortalium studium adrexerat. quae res nunc uel maxime sustulit Psyches omnem cunctationem.

iamque fores eius dominae proximanti occurrit una de famulitio Veneris, nomine Consuetudo, statimque

quantum maxime potuit exclamat, 'tandem, ancilla nequissima, dominam habere te scire coepisti? an pro cetera morum tuorum temeritate istud quoque nescire te fingis, quantos labores circa tuas inquisitiones sustinuerimus? sed bene quod meas potissimum manus incidisti, et inter Orci cancros iam ipsos adhaesisti, datura scilicet actutum tantae contumaciae poenas,' 9. et audaciter in capillos eius immissa manu trahebat eam nequaquam renitentem. quam ubi primum inductam oblatamque sibi conspexit Venus, laetissimum cachinnum extollit, et qualem solent frequentare irati, caputque quatiens et ascalpens aurem dexteram, 'tandem,' inquit, 'dignata es socrum tuam salutare? an potius maritum qui tuo uulnere periclitatur interuisere uenisti? sed esto secura; iam enim excipiam te ut bonam nurum condecet.' et, 'ubi sunt,' inquit, 'Sollicitudo atque Tristities, ancillae meae?' quibus introuocatis torquendam tradidit eam. at illae sequentes erile praeceptum Psychen misellam flagellis afflictam et ceteris tormentis excruciatam iterum dominae conspectui reddunt.

tunc rursus sublato risu Venus, 'set ecce,' inquit, 'nobis turgidi uentris sui lenocinio commouet miserationem, unde me praeclara sobole auiam beatam scilicet faciet. felix uero ego, quae in ipso aetatis meae flore uocabor auia. et uilis ancillae filius nepos Veneris audiet, quamquam inepta ego frustra filium dicam. impares enim nuptiae, et praeterea in uilla sine testibus et patre non consentiente factae, legitimae non possunt uideri, ac per hoc spurius iste nascetur, si tamen partum omnino perferre te patiemur.' 10. his editis, inuolat eam uestemque plurifariam diloricat, capilloque discisso

et capite conquassato grauiter affligit. et accepto frumento et hordeo et milio et papauere et cicere et lente et faba commixtisque aceruatim, confusis in unum grumulum sic ad illam: 'uideris enim mihi tam deformis ancilla nullo alio, sed tantum sedulo ministerio amatores tuos promereri: iam ergo et ipsa frugem tuam periclitabor. discerne seminum istorum passiuam congeriem, singulisque granis rite dispositis atque seiugatis ante istam uesperam opus expeditum approbato mihi.' sic assignato tantorum seminum cumulo ipsa cenae nubtiali concessit.

nec Psyche manus admolitur inconditae illi et inextricabili moli, sed immanitate praecepti consternata silens obstupescit. tunc formicula illa paruula atque ruricola, certa difficultatis tantae laborisque miserta contubernalis magni dei socrusque saeuitiam execrata, discurrens nauiter conuocat corrogatque cunctam formicarum accolarum classem: 'miseremini, terrae omniparentis agiles alumnae, miseremini, et Amoris uxori, puellae lepidae, periclitanti prompta uelocitate succurrite.' ruunt aliae superque aliae sepedum populorum undae, summoque studio singulae granatim totum digerunt aceruum, separatimque distributis dissitisque generibus e conspectu perniciter abeunt. **11.** sed initio noctis e conuiuio nuptiali uino madens et fragrans balsama Venus remeat totumque reuincta corpus rosis micantibus, uisaque diligentia miri laboris, 'non tuum,' inquit, 'nequissima, nec tuarum manuum istud opus, sed illius cui tuo, immo et ipsius malo, placuisti.' et frusto cibarii panis ei proiecto cubitum facessit. interim Cupido solus interioris domus unici cubiculi custodia clausus cohercebatur acriter, partim ne petulanti luxurie

uulnus grauaret, partim ne cum sua cupita conueniret. sic ergo distentis et sub uno tecto separatis amatoribus tetra nox exanclata.

sed aurora commodum inequitante uocatae Psychae Venus infit talia: 'uidesne illud nemus quod fluuio praeterluenti ripisque longis attenditur, cuius imi gurgites uicinum fontem despiciunt? oues ibi nitentes aurique colore florentes incustodito pastu uagantur. inde de coma pretiosi uelleris floccum mihi confestim quoquo modo quaesitum afferas censeo.'

**12.** perrexit Psyche uolenter non obsequium quidem illa functura sed requiem malorum praecipitio fluuialis rupis habitura. sed inde de fluuio Musicae suauis nutricula leni crepitu dulcis aurae diuinitus inspirata sic uaticinatur arundo uiridis: 'Psyche, tantis aerumnis exercita, neque tua miserrima morte meas sanctas aquas polluas, nec uero istius orae contra formidabiles oues feras aditum. quoad de solis flagrantia mutuatae calorem, truci rabie solent efferri, cornuque acuto et fronte saxea et nonnumquam uenenatis morsibus in exitium saeuire mortalium; sed dum meridies solis sedauerit uaporem, et pecuda spiritus fluuialis serenitate conquieuerint, poteris sub illa procerissima platano, quae mecum simul unum fluentum bibit, latenter abscondere; et, cum primum mitigata furia laxauerint oues animum, percussis frondibus attigui nemoris lanosum aurum reperies, quod passim stirpibus conexis obhaerescit.'

**13.** sic arundo simplex et humana Psychen aegerrimam salutem suam docebat. nec ascultatu penitus intento diligenter instructa illa cessauit; sed obseruatis omnibus furatrina facili flauentis auri mollitie congestum gremium Veneri reportat.

nec tamen apud dominam saltem secundi laboris periculum, secundum testimonium meruit; sed contortis superciliis subridens amarum sic inquit: 'nec me praeterit huius quoque facti auctor adulterinus. sed iam nunc ego sedulo periclitabor, an oppido forti animo singularique prudentia sis praedita. uidesne insistentem celsissimae illi rupi montis ardui uerticem de quo fontis atri fuscae defluunt undae, proxumaeque conceptaculo uallis inclusae Stygias inrigant paludes, et rauca Cocyti fluenta nutriunt? indidem mihi de summi fontis penita scaturrigine rorem rigentem hauritum ista confestim deferes urnula.' sic aiens crystallo dedolatum uasculum insuper ei grauiora comminata tradidit.

14. at illa studiose gradum celerans montis extremum petit tumulum, certe uel illic inuentura uitae pessimae finem. sed cum primum praedicti iugi conterminos locos appulit, uidet rei uastae letalem difficultatem. namque saxum immani magnitudine procerum et inaccessa salebritate lubricum mediis e faucibus lapidis fontes horridos euomebat, qui statim proni foraminis lacunis editi perque procliue delapsi et angusti canalis exarto contecti tramite proxumam conuallem latenter incidebant. dextra laeuaque cautibus cauatis proserpunt, et longa colla porrecti saeui dracones inconiuae uigiliae luminibus addictis et in perpetuam lucem pupulis excubantibus. iamque et ipsae metum incutiebant uocales aquae. nam et 'discede,' et 'quid facis? vide,' et 'quid agis? caue,' et 'fuge,' et 'peribis' subinde clamant. sic impossibilitate ipsa mutata in lapidem Psyche quamuis praesenti corpore sensibus tamen aberat, et inextricabilis periculi mole prorsus obruta lacrumarum etiam extremo solacio carebat.

**15.** nec prouidentiae bonae graues oculos innocentis animae latuit aerumna. nam optimi Iouis regalis ales illa repente propansis utrimque pinnis affuit rapax aquila, memorque ueteris obsequii quo ductu Cupidinis Ioui pocillatorem Phrygium sustulerat, opportunam ferens opem deique numen in uxoris laboribus percolens, alti culminis diales uias deserit, et ob os puellae praeuolans incipit: 'at tu simplex alioquin et expers rerum talium, speras quippe te sanctissimi nec minus truculenti fontis uel unam stillam posse furari uel omnino contingere? dis etiam ipsique Ioui formidabiles aquas istas Stygias uel fando comperisti? quodque uos deieratis per numina deorum, deos per Stygis maiestatem solere? sed cedo istam urnulam.' et protinus adreptam complexa ungue festinat libratisque pinnarum nutantium motibus inter genas saeuientium dentium et trisulca uibramina draconum remigium dextra laeuaque porrigens, nolentes aquas et ut abiret inde ocius minantes excipit, commenta se ob iussum Veneris petere eique se praeministrare. quare paulo facilior adeundi fuit copia. **16.** sic acceptam cum gaudio plenam urnulam Psyche Veneri citata rettulit.

nec tamen nutum deae saeuientis uel tunc expiare potuit. nam sic eam maiora atque peiora flagitia comminans appellat renidens exitiabile: 'iam tu quidem magna uideris quaedam mihi et alta prorsus malefica, quae talibus praeceptis meis obtemperasti nauiter. sed adhuc istud, mea pupula, ministrare debebis. sume istam pyxidem' (et dedit protinus) 'et usque ad inferos et ipsius Orci ferales penates te derige. tunc conferes pyxidem Proserpinae: 'petit de te Venus,' dicito, 'modicum de tua mittas ei formonsitate, uel ad unam saltem

dieculam sufficiens. nam quod habuit, dum filium curat aegrotum, consumpsit atque contriuit omne.' sed haud immaturius redito; quia me necesse est indidem delitam theatrum deorum frequentare.'

17. tunc Psyche uel maxime sensit ultimas fortunas suas, et uelamento reiecto ad promptum exitium sese compelli manifeste comperit. quidni? quae suis pedibus ultro ad Tartarum manesque commeare cogeretur. nec cunctata diutius pergit ad quampiam turrim praealtam indidem sese datura praecipitem; sic enim rebatur ad inferos recta atque pulcherrime se posse descendere. sed turris prorumpit in uocem subitam, et 'quid te,' inquit, 'praecipitem, o misella, quaeris extinguere? quidque iam nouissimo periculo laborique isto temere succumbis? nam, si spiritus corpore tuo semel fuerit seiugatus, ibis quidem profecto ad imum Tartarum, sed inde nullo pacto redire poteris. Mihi ausculta. 18. Lacedaemo, Achaiae nobilis ciuitas, non longe sita est. huius conterminam deuiis abditam locis quaere Taenarum. inibi spiraculum Ditis et per portas hiantes monstratur iter inuium, cui te limite transmeato simul commiseris, iam canale directo perges ad ipsam Orci regiam. sed non hactenus uacua debebis per illas tenebras incedere, sed offas polentae mulso concretas ambabus gestare manibus, at in ipso ore duas ferre stipes. iamque confecta bona parte mortiferae uiae continuaberis claudum asinum lignorum gerulum cum agasone simili, qui te rogabit decidentis sarcinae fusticulos aliquos porrigas ei. sed tu nulla uoce deprompta tacita praeterito. nec mora, cum ad flumen mortuum uenies, cui praefectus Charon protenus expetens portorium sic ad ripam ulteriorem sutili cumba deducit commeantes. ergo et inter mortuos auaritia

uiuit, nec Charon ille et Ditis pater, tantus deus, quicquam gratuito facit, set moriens pauper uiaticum debet quaerere, et aes si forte prae manu non fuerit, nemo eum expirare patietur. huic squalido seni dabis nauli nomine de stipibus quas feres alteram, sic tamen ut ipse sua manu de tuo sumat ore. nec setius tibi pigrum fluentum transmeanti quidam supernatans senex mortuus putris adtollens manus orabit ut eum intra nauigium trahas. nec tu tamen inlicita adflectare pietate. **19.** transito fluuio modicum te progressam textrices orabunt anus telam struentes manus paulisper accommodes: nec id tamen tibi contingere fas est. nam haec omnia tibi et multa alia de Veneris insidiis orientur, ut uel unam de manibus omittas offulam. nec putes futile istud polentacium damnum leue. altera enim perdita lux haec tibi prorsus denegabitur. canis namque praegrandis teriugo et satis amplo capite praeditus, immanis et formidabilis, tonantibus oblatrans faucibus mortuos quibus iam nil mali potest facere frustra territando ante ipsum limen et atra atria Proserpinae semper excubans seruat uacuam Ditis domum. hunc offrenatum unius offulae praeda facile praeteribis, ad ipsamque protinus Proserpinam introibis, quae te comiter excipiet ac benigne ut et molliter assidere et prandium opipare suadeat sumere. sed tu et humi reside, et panem sordidum petitum esto. deinde nuntiato quid adueneris susceptoque quod offeretur rursus remeans canis saeuitiam offula reliqua redime, ac deinde auaro nauitae data quam reseruaueras stipe, transitoque eius fluuio recolens priora uestigia ad istum caelestium siderum redies chorum. sed inter omnia hoc obseruandum praecipue tibi conseo, ne uelis aperire uel inspicere illam quam feres

pyxidem, uel omnino diuinae formonsitatis abditum curiosius thensaurum.'

**20.** sic turris illa prospicua uaticinationis munus explicuit. nec morata Psyche pergit Taenarum, sumptisque rite stipibus illis et offulis infernum decurrit meatum, transitoque per silentium asinario debili, et amnica stipe uectori data, neglecto supernatantis mortui desiderio, et spretis textricum subdolis precibus, et offulae cibo sopita canis horrenda rabie, domum Proserpinae penetrat. nec offerentis hospitae sedile delicatum uel cibum beatum amplexa, sed ante pedes eius residens, humilis, cibario pane contenta Veneriam pertulit legationem. statimque secreto repletam conclusamque pyxidem suscipit, et offulae sequentis fraude caninis latratibus obseratis residuaque navitae reddita stipe longe vegetior ab inferis recurrit et repetita atque adorata candida ista luce quamquam festinans obsequium terminare mentem capitur temeraria curiositate, et 'ecce,' inquit, 'inepta ego divinae formonsitatis gerula quae nec tantillum quidem indidem mihi delibo, uel sic illi amatori meo formonso placitura.' et cum dicto reserat pyxidem. **21.** nec quicquam ibi rerum nec formonsitas ulla sed infernus somnus ac uere Stygius, qui statim coperculo reuelatus inuadit eam, crassaque soporis nebula cunctis eius membris perfunditur, et in ipso uestigio ipsaque semita conlapsam possidet. et iacebat immobilis et nihil aliud quam dormiens cadaver. sed Cupido iam cicatrice solida reualescens nec diutinam suae Psyches absentiam tolerans per altissimam cubiculi quo cohibebatur elapsus fenestram refectisque pinnis aliquanta quiete longe uelocius prouolans Psychen accurrit suam, detersoque somno curiose et rursum in pristi-

nam pyxidis sedem recondito Psychen innoxio punctulo sagittae suae suscitat, et 'ecce,' inquit, 'rursum perieras, misella, simili curiositate. sed interim quidem tu prouinciam quae tibi matris meae praecepto mandata est exsequere nauiter: cetera egomet uidero.' his dictis amator leuis in pinnas se dedit. Psyche uero confestim Veneri munus reportat Proserpinae.

**22.** interea Cupido amore nimio peresus et aegra facie matris suae repentinam sobrietatem pertimescens ad armillum redit, alisque pernicibus caeli penetrato uertice magno Ioui supplicat suamque causam probat. tunc Iuppiter prehensa Cupidinis buccula manuque ad os suum relata consauiat, atque sic ad illum: 'licet tu,' inquit, 'domine fili, numquam mihi concessu deum decretum seruaris honorem, sed istud pectus meum quo leges elementorum et uices siderum disponuntur conuulneraris assiduis ictibus crebrisque terrenae libidinis foedaueris casibus, contraque leges et ipsam Iuliam disciplinamque publicam turpibus adulteriis existimationem famamque meam laeseris, in serpentes, in ignes, in feras, in aues et gregalia pecua serenos uultus meos sordide reformando, at tamen modestiae meae memor quodque inter istas meas manus creueris cuncta perficiam: dum tamen scias aemulos tuos cauere, ac, siqua nunc in terris puella praepollet pulchritudine, praesentis beneficii uicem per eam mihi repensare te debere.'

**23.** sic fatus iubet Mercurium deos omnes ad contionem protinus convocare, ac siqui coetu caelestium defuisset in poenam decem milium nummum conuentum iri pronuntiare. quo metu statim completo caelesti theatro pro sede sublimi sedens procerus Iuppiter sic enuntiat: 'dei conscripti Musarum albo, adulescentem istum

quod manibus meis alumnatus sim profecto scitis omnes; cuius primae iuuentutis caloratos impetus freno quodam cohercendos existimaui. sat est cotidianis eum fabulis ob adulteria cunctasque corruptelas infamatum. tollenda est omnis occasio et luxuria puerilis nuptialibus pedicis alliganda. puellam elegit, et uirginitate priuauit: teneat, possideat, amplexus Psychen semper suis amoribus perfruatur.' et ad Venerem conlata facie, 'nec tu,' inquit, 'filia, quicquam contristere, nec prosapiae tantae tuae statuique de matrimonio mortali metuas. iam faxo nuptias non impares sed legitimas et iuri civili congruas.' et ilico per Mercurium arripi Psychen et in caelum perduci iubet. porrecto ambrosiae poculo, 'sume,' inquit, 'Psyche, et immortalis esto: nec umquam digredietur a tuo nexu Cupido, sed istae uobis erunt perpetuae nuptiae.'

**24.** nec mora, cum cena nuptialis affluens exhibetur. accumbebat summum torum maritus Psychen gremio suo complexus. sic et cum sua Iunone Iuppiter, ac deinde per ordinem toti dei. tunc poculum nectaris, quod uinum deorum est, Ioui quidem suus pocillator ille rusticus puer, ceteris uero Liber ministrabat. Vulcanus cenam coquebat; Horae rosis et ceteris floribus purpurabant omnia; Gratiae spargebant balsama; Musae uoce canora personabant, Apollo cantauit ad citharam; Venus suaui Musicae suppari gressu formonsa saltauit. scaena sibi sic concinnata ut Musae quidem chorum canerent, tibias inflaret Satyrus, et Paniscus ad fistulam diceret. sic rite Psyche conuenit in manum Cupidinis, et nascitur illis maturo partu filia quam Voluptatem nominamus.

Typography by J. S. Cushing & Co., Norwood, Mass.

# Stories from Aulus Gellius

## EDITED FOR SIGHT READING

BY

CHARLES KNAPP, Ph.D.
INSTRUCTOR IN LATIN, BARNARD COLLEGE, NEW YORK

---

**Paper, 12mo. Price, 30 cents**

---

The Noctes Atticæ of Aulus Gellius is a representative work, since it not only reflects perfectly the nature of the subjects which engaged the attention of the literary men of the second century A.D., but also forcibly depicts the spirit in which their labors were prosecuted. Of especial interest and value are the numerous quotations from early writers whose works are no longer extant. For such portions as yet remain of the oldest Latin literature, we are almost wholly indebted to quotations by various grammarians. In this connection the obligations of Latin scholarship to Gellius are far from small. Fully two hundred and seventy-five authors are mentioned or directly quoted in his work, while the number of individual works cited is twice or thrice as large. In giving these quotations from the older writers, he often adds information concerning their careers, or their works, and in this way his contributions to our knowledge of the history of Latin literature is very valuable. For example, practically all that is known of the life of Plautus, the greatest comic poet of Rome, is derived from the third chapter of the third book of the Noctes Atticæ.

The commentary gives sufficient assistance to enable such students to read the selections as rapidly and intelligently as possible, and without the need of any helps beyond those furnished by the book itself. The text, in point of language and spelling, is in the main that of Hertz, as given in his critical edition. Throughout the book all vowels known to be long have been carefully marked.

---

*Copies of Knapp's Aulus Gellius will be sent, prepaid, to any address, on receipt of the price (30 cents), by the Publishers:*

American Book Company

New York • Cincinnati • Chicago

# Text-Books in German

## FIRST LESSONS

| | |
|---|---|
| Dreyspring's Easy Lessons in German | 60 cents |
| Woodbury's Easy Lessons in German | 90 cents |
| Worman's First German Book | 30 cents |
| Worman's Second German Book | 40 cents |

## METHODS

| | |
|---|---|
| Ahn's German Grammar | 70 cents |
| Dreyspring's Cumulative Method | $1.20 |
| Gastineau's Conversation Method in German | 1.25 |
| Keller's First Year in German | 1.00 |
| Ollendorff's Method in German (Adler) | 87 cents |
| Van der Smissen and Fraser's High School German Grammar | $1.25 |
| Woodbury's New Method with German | 1.35 |
| Worman's Elementary German Grammar | 1.00 |
| Worman's Complete German Grammar | 1.40 |

## READERS

Dreyspring's First German Reader . . . . 60 cents

Eclectic German Readers:

| | | | |
|---|---|---|---|
| Primer | 20 cents | Third Reader | 42 cents |
| First Reader | 25 cents | Fourth Reader | 60 cents |
| Second Reader | 35 cents | Fifth Reader | 72 cents |

| | |
|---|---|
| Johonnot's Buch von Katzen und Hunden | 30 cents |
| Worman's Elementary German Reader | 90 cents |
| Worman's Collegiate German Reader | $1.25 |
| Worman's German Echo (Conversation) | 90 cents |

## LITERATURE

Keller's Bilder aus der Deutschen Litteratur 75 cents

Modern German Texts: Carefully selected with regard to interest and style, and supplied with notes, vocabularies, etc. Price List of these texts will be furnished on application.

Germania Texts. Reprinted from Germania. A series of texts for advanced students, furnishing chapters from popular German writers. Price, each . . . . . . 10 cents

---

*Copies of any of the above books will be sent prepaid to any address, on receipt of the price, by the Publishers:*

**American Book Company**

New York • Cincinnati • Chicago